

TARTALOM

Egyszemű éjszaka – 50

Vilccsek Béla: <i>Tízék. Az Egyszemű éjszaka 50, Tőzsér Árpád 85 éves</i> (tanulmány)	3
Aich Péter: <i>Ötven év után</i> (tanulmány)	12
G. Kovács László: <i>Egy könyv, amely velünk marad(t)</i> . Beszélgetés Tóth Lászlóval és Varga Imrével	15
Tóth László: <i>Szociográfia '90, Időző, Altamira</i> (versek)	30
Varga Imre: <i>Kaffogó kiskutya, Indián szonett</i> (versek)	32
Tamási Orosz János: <i>Időtlen csendjében gyökérzik a vallomás. Az Egyszemű éjszaka fél évszázada</i> (tanulmány)	34
Kulcsár Ferenc: <i>Az idő hallgatása</i> (vers)	43
Bolemant László: <i>Az Egyszemű éjszaka-modell</i> (esszé)	45

Szépíráás

Csuday Csaba: <i>Karácsonyi triptichon, Szélsőkapu</i> (versek)	47
Háy János: <i>Mamikám</i> (regényrészlet)	50
Csapody Kinga: <i>Az érdekel, ami engem is meglep.</i> Interjú Háy Jánossal	54
Bolemant László: „Szeretnék megmaradni – homo ludensnek”. Antal László versei elé	57
Antal László: <i>Sípdal, Öröm-szonett, Töredékek, Hajnali sorok, Téli séta, Hajósének, Szívemhez mérd a szót! Nyáresti strofa</i> (versek).....	58
Ferdinandy György: <i>La partie Belge</i> (novella)	62

Láthatár

Marija Galina: <i>Csengetés</i> (novella)	66
Jorge Luis Borges: <i>Az első magyar költőhöz</i> (vers)	73
Fernando Pessoa: <i>Dactilográfia</i> (vers)	74

Könyvek között

Kovács Jolánka: <i>Ha egy varázstoll kettétörik...</i> (Z. Németh István Királyficsúr-mese-regényeiről)	76
Gyürky Katalin: <i>Hazudjuk influenzának!</i> (Ljudmila Ulickaja: Csak egy pestis)	81
Végh Zsoldos Péter: <i>Borges És Pessoa rokonlelkű utóda</i>	85

Küszöb

Tóth N. Katalin: <i>Párhuzamos</i> (novella)	90
Rump Tímea: <i>Okkult mesék jegyzéke</i> (vers)	96

A SZMÍT és a szerkesztőség

hírei	99
E számunk szerzői	100

ELŐZŐ SZÁMUNKBAN (2020/5)

Tózsér Árpád naplója – Varga Imre köszöntője – A. Dobos Éva és Hoga György esz-széje – Nagy Borbála Réka interjúja – Mario Benedetti, Roberto Bolano, Fehér Enikő, Fellingner Károly, Pedro Juan Gutiérrez, Louise Glück, Katona Nikolas, Kovács Balázs, Derek Walcott versei – Halmi Tamás és Morva Máttyás prózái – Balázs Sándor tanulmánya – Aich Péter, Csibrányi, Szalay Zoltán recenziói – Ferdics Béla alkotásai

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBAN

A 2020-as Text-túra alkotótábor alkotásai: Bese Bernadett, Csillag Balázs, Dobosy Tímea, Finta Viktória, Jancsó Péter, Juhász Kornélia, Katona Nikolas, Mlčuch Brenda Nicole, Ollé Tamás, Rump Tímea – A 2020-as Arany Opus Díj győztes pályaművei, Gál Sándor, Gazdag József, Hertelendy Ágnes, Petőcz András, Tamási Orosz János verse – Fehér Enikő, Kovács Jolánka Sztakó Zsolt prózái – Bese Bernadett, Vasi Szabó János könyvismertetői – Bodnár Gyula, Gyürky Tóth László, Végh Zsoltos Péter fordításai

A lap megvásárolható a következő helyszíneken:

Budapest: Írók Boltja, Andrassy út 45.

Dunaszerdahely: SZMÍT, Duna Palota, Galántai út 658/2F, 1. e. 5.

Pozsony: Artforum könyvesbolt, Kecsekapu utca (Kozia) 20.

12. évfolyam, 6. szám (december)

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Főszerkesztő: Jancsó Péter (A szerkesztő a Petőfi Irodalmi

Múzeum Oláh János-ösztöndíjasa)

Szerkesztő: Végh Zsoltos Péter

Főmunkatárs: Tóth László

Tanácsadó testület: Balázs F. Attila, Hoga György, Lackfi János

Korrektúra: Tóth Ozsvald Zsuzsanna

Tördelés és nyomdai előkészítés: Rác Éva

Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5, 92901

Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: szerkesztoseg.opus@gmail.com

Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest

Megjelent 2020 decemberében 700 példányban.

Megrendelhető a kiadó címén.

Regisztrációs szám: EV 5895/20

12. ročník, 6. číslo (december)

Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku

Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372

Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,

Vydavateľ: Gyula Hodossy

Šéfredaktor: Péter Jancsó

Redaktor: Péter Végh Zsoltos

Hlavný spolupracovník: László Tóth

Poradný zbor: Attila F. Balázs, György Hoga, János Lackfi

Korektúra: Zsuzsanna Tóth Ozsvald

Sadzba a predtlačová príprava: Éva Rác

Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901

Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: szerkesztoseg.opus@gmail.com

Tlac: TAMA Solutions Kft., Budapest

Vyšlo v decembri 2020. Náklad 700 ks.

Registračné číslo: EV 5895/20

ISSN: 1338-0265

i r o d a l m - m ű v é s z e t

OPUS

M E G J E L E N I K K É T H A V O N T A

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága
Tel: +421/911 239 479

 KULT
MINOR
FOND NA PODPORU KULTURNÝH NERODNOSTNÝH MENŠIN

 nka
Nemzeti Kulturális Alap

Megjelent a Szlovák Köztársaság
Kisebbségi Kulturális Alapja és a
Nemzeti Kulturális Alap támoga-
tásával – Realizované s finančnou
podporou Fondu na podporu
kultúry národnostných menšín a
Nemzeti Kulturális Alap

Tízek

Az Egyszemű éjszaka 50, Tőzsér Árpád 85 éves

Az *Egyszemű éjszaka* megszületését és megjelenését a szlovákiai magyar és a magyarországi magyar irodalom történetében egyaránt nagyon jelentős eseménynek tartom. Ezt a meggyőződésemet sokszor és sok formában kifejtettem már. Legrészletesebben talán az antológia tagjairól készített portrészorozatban vagy kismonográfiában (*Hármaskönyv. Kulcsár Ferenc – Tóth László – Varga Imre*, Opus Könyvek, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Dunaszerdahely, 2007). Az abban foglaltak minden szavát vagy megállapítását ma is büszkén vállalom. Mai szemmel nézve azonban egyre világosabb a számomra, hogy a kötetnek volt egy nagy hiányossága: nem hangsúlyozta eléggé, hogy az *Egyszemű éjszaka* megszületése és megjelenése valójában és elsősorban nem egyszerűen az „egyszemű” Kilencek érdeme, hanem sokkal inkább plusz egy főé, s az a plusz egy fő nem más, mint Tőzsér Árpád! Az egyedül helyes és a leginkább igazságos képlet tehát nem $9 + 1$, hanem $1 + 9$ volna! Érdeemes ebből a mai látószögből újra elolvasni az antológia kolofónjában foglaltakat: „Kiadta a Madách Könyv- és Lapkiadó n. v., Bratislava. 400 példány, a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság közös könyvkiadási egyezményének keretében a Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest részére jelent meg. Felelős szerkesztő Kövesdi János. A védőborító és az illusztrációk Kopócs Tibor munkája. Műszaki felelős Kopócs Tibor. Első kiadás. 180 oldal. Nyomta a Východoslovenské tlačiarne, n. p. Košice, könyvnyomással. Példányszám 400 + 1800. Szerzői ívek száma 4, 14. Kiadói ívek száma 4, 34 (szöveg 3, O8, illusztráció 1, O6). 129/1-1970).” Az idő távolából nagyon tanulságosnak és álságosnak tűnik két országnak és két könyvkiadásnak ez az egyszerre közelítése és távolítása, ahogyan nagyon tanulságos és álságos az is, hogy miközben az impresszum az illusztrátornak és a műszaki vezetőnek a nevét kétszer is fontosnak tartja megemlíteni, addig a kötet ötletgazdájának, megszervezőjének, védelmezőjének, megszerkesztőjének és szöveggondozójának a nevét említésre sem méltatja. Az ő neve mindössze a belső borítón jelenik meg, imígyen: „összeállította és az előszót írta Tőzsér Árpád”. Az előszóban viszont legalább a kötet valódi felelőse fogalmazhatja meg véleményét arról, miért is tartja lényegesnek hosszú évek után – azért ne feledjük, a támogató és a támogatottak életkora között mindössze alig egy évtizednyi az eltérés! – egy új költői nemzedék színre lépését.

Az *Egyszemű éjszaka. Fiatal szlovákiai magyar költők* című versantológia 1970-ben jelenik meg. Kilencen szerepelnek benne: Aich Péter (nyolc verssel), Keszeli Ferenc (tizennégyel), Kmeczkó Mihály (tizenkettővel), Kulcsár Ferenc (hattal), Mikola Anikó (tizennégyel), Németh István (tizenhárommal), Szitási Ferenc (nyolccal), Tóth László (messze a legtöbbszörrel: tizenkilencel) és Varga Imre (nyolccal). Az antológia 1968 forradalmas és felszabadító eseményeinek, majd közvetlenül azok nyomában a mindent átható retorziók, a husáki úgynevezett konszolidáció mindennapos terrorjának időszakában látott napvilágot. A könyv fülszövegének írója – feltételezhetően és nagy valószínűséggel szintén Tózsér Árpád – nem véletlenül az új költőgeneráció fellépésének legfőbb érdeként az újfajta költői látás- és beszédmód iránti elkötelezettséget, a modernitás hagyománytörtetésének folytatását jelöli meg: „Tizenkét esztendővel ezelőtt – szól a kötetajánlás érvelése –, 1958-ban látott napvilágot a *Fiatal szlovákiai magyar költők antológiája*, mely megjelenésekor – szokatlan hangütésével – sokáig gyűrűző vitát kavart. Egészséges robbanás volt az akkor a csehszlovákiai magyar irodalmi életben, mert megmozgatta irodalmunk állóvizét, új művészeti szemléletet és magatartásformát hozott költészetünkbe. Az új szemlélet létjogosultságát az akkor indulók közül néhányan (pl. Tózsér Árpád, Cselényi László, Zs. Nagy Lajos) erőteljes és eredeti művekkel is bizonyították. Az *Egyszemű éjszaka* – viszonylag hosszú várakozási idő után – most egy új poétacsoportot indít útjára, mely (ha a költők életkora eltérő is) a csehszlovákiai magyar költészet legfiatalabb nemzedéke. Hogy az itt felsorakozott ifjú alkotók igazi költői egyéniségekké fejlődnek-e, azt majd tehetségük és az idő dönti el. De annyi tény, hogy ez antológiában nyújtott teljesítményükkel olyat alkottak, ami mindenképpen figyelemre méltó és vitára sarkalló. Formakultúrájuk, világlátásuk és kifejezési módjuk költőnként más-más, és művészi alapállásuk merőben eltér az előző nemzedékétől.”

Az *Egyszemű éjszaka* címmel írott előszó írója – ez esetben már kétségtelenül Tózsér Árpád – ott folytatja, ahol az ajánlás szövegezője abbahagyta. Érvelése pontosan mutatja, mennyire tudatos megfontolás előzte meg, és milyen következetes szerkesztői elv vezérelte az antológia létrejöttét. Kezdi a meghökkentő kötet cím indokolásával: „Tóth László versében (*Történelemkönyv saját használatra*) az *egyszemű éjszaka* metafora a mitológiabeli Küklopszot idézi, de antológiacímé emelve, kilenc fiatal költő versei elé állítva általánosabb, gazdagabb jelentést nyer. Egyszerre fejez ki hitet és nihilt, reményt és reménytelenséget, magányt és közösség utáni vágyat. Az utána következő versek az éjszakát egyfajta társadalmi gyökerű magány (és pesszimizmus), az egyetlen szemet pedig a költészet jelképévé emelik. S ebben a magányérzésben s a költészetbe vetett hitben egyetemes ez az egyébként (főleg korban és központi témájukhoz, a magányhoz való viszonyulásukban) eléggé heterogén csoport. Verseikről szólva vizsgálódásaink kiindulópontja legyen most ez a homogénségük és heterogénségük.” Ezt követően az előszó írója és a kötet valódi szerkesztője ebből a legfontosabbnak tartott

szempontból egyenként bemutatja és röviden jellemzi a kötetben szereplőket. Könnyen megteheti, hiszen biztos fogódzója van, amit idejekorán sikerült megtalálnia, s amihez egy lelkes és tehetséges csoportosulást sikerült szövetségesül megnyernie. A kötet megszületésének és megjelenésének alapvetően kettős célzata van tehát, ez így már teljesen egyértelmű, mielőtt az olvasó akár egyetlen alkotóval vagy verssel megismerkedne. A kettős cél pedig nem más, mint a hagyománytörténet követésére érdemes ágához (az 1958-as nemzedékhez) kapcsolódás, egyúttal (az elődökhöz hasonlóan) a korabeli társadalmi és (irodalom)politikai állapotoktól való elkülönülés szándéka, valamint költői szemlélet- és alakítás-módban a közösségi fellépés megmutatásának és az egyéni hang megtalálásának igénye.

„Ugyanakkor – mondja évtizedekkel később, mintegy ehhez kapcsolódóan, a kötetnek címet, egyszersmind a költői csoportosulásnak vagy nemzedéknek nevet adó Tóth László, az antológiában szereplők közül talán legnagyobb feltűnést keltő költőtárs, Kulcsár Ferenc hatvanadik születésnapján tartott beszédében – ott volt indulásunk közvetlen közege, a csehszlovákiai magyar irodalom, szellemi-művészeti élet a magára-zártságával, kisszerűségeivel, önfelmentő magyarázkodásaival, általánosan jellemző nivótlanságával, félig-megszervezettségével, foghíjas szerkezetével, mítoszaival, messianizmusával. És persze – üdítő kivételként, harminckét-harminchárom évesen is számunkra, pályakezdő sihederek számára példa-, érték- és mértékadó mesterekként – Tózsér Árpád és Koncsol László: világra nyitottságukkal, esztétikai igényességükkel, önmagukhoz való szigorúságukkal, érték-maximalizmusukkal, ránk – akkori fiatalokra – figyelő türelmességükkel.”

Tóth László mindezt – továbbra is „belső nézőpontból”, érintettként szemlélve és átélve a történeteket – joggal egészíti ki azzal, hogy „miközben ez a nemzedék igazából máig nem méretett meg, és máig nem került sor irodalomtörténeti hozadékanak elismerésére, alapos értékelésére – sem nemzedékként, sem külön-külön alkotókként (talán egyedül Grendel Lajos a kivétel, de még az ő értékelői sem bíbelődnek sokat nemzedéki háttérével) –, még oly mértékben sem, ahogy arra mind az előttünk járó Nyolcak (Tózsérék), mind pedig az utánunk sorjázó Iródiások (Hizsnyaiék) esetében már sor került.”

S mintha ezeket a gondolatokat folytatná Kulcsár Ferenc is a Tóth László hatvanadik születésnapján, ugyancsak 2009-ben elmondott, úgymond, köszöntő-féléjében: „negyvenéves pályánkon ezek voltunk: szárny és gyökér, szétrobbanó összetartás, összetartó szétrobbanás, kiáradás és visszasűrűsödés, méhkas és sírkő, teremtés és hallgatás, mint akiknek a vakság semmiből-teremtésének és a látás világosságának egygyökeréből hajtanak ki verseik... majdnem belepusztultunk a Lét kimondhatatlanságába. Vitatkoztunk a fenenyagy étellel és a fenenyagy halállal, egy szál ingben tántorogtunk át a lassú falvakon és a sebhelyes városokon, hogy eltékozoljuk hétszer megszült lelkünket, felgyújtjuk a temetőket, s

ellenállva a szirének énekének, meghallgassuk a kegyelemosztó kozmosz ketyegését”. A „triumvirátus” vagy ahogyan sokan emlegetik őket: a „szellemi hármas szíáni ikrek” harmadik tagja, Varga Imre a Kulcsár Ferenc ötven versét tartalmazó gyűjteményes kötet utószavában a következőket írja egy évtizeddel korábban: „Nemzedéktársak voltunk, vagyunk. Az első versközlésünk óta közelségben. Nem(csak) azért, mert a *kisebbségben* másképp nem lehet. Mert évfolyamtársak voltunk az egyetemen, közös szobában laktunk a malomvölgyi diákszállóban. Közösek voltak sétáink, kocsmázásaink, vitáink, olvasmányaink. Később, amikor nagy albérleti ruhásszekrényetekben aludtam. (*Feritér*-nek, *Pistaidő*-nek nevezem egy álomleírásom címében; rólad és Bárczi Pistáról.) Történt aztán, hogy közénk csapott az idő ostorával, s ki erre, ki amarra futott. Csapkodott persze előtte is folyton. Durrogott veszettül a karikás.”

Alig egy esztendővel az antológia megjelenését követően, Zalabai Zsigmond az Irodalmi Szemle 1971/7-es számában, első szlovákiai magyar irodalmi tárgyú tanulmányaként és még egyetemistaként, *Egyszemű éjszaka, kétszemű kritika* címmel máris átfogó igényű, elemző írást tesz közzé. Az íráshoz a szerkesztőség – a szerző utólagos feltételezése szerint ténylegesen Duba Gyula – a következő megjegyzést fűzi: „Zalabai Zsigmond maga is fiatal költő, s az utóbbi időben figyelemre méltó kritikai munkásságot fejt ki. Esztétikai szempontjai frissek, érdekesek és helytállóak, alább közölt tanulmánya a kezdő kritikus annyira gondolatgazdag és jelentős vállalkozása, hogy fenntartásaink ellenére is kötelességünknek érezzük leközoelni. Úgy véljük, Zalabai írásában az *Egyszemű éjszaka* fiatal költőnemzedékének az esztétikáját körvonalazta meg. Fenntartásaink vele szemben az esztétikai egyoldalúságot érintik, hiányoljuk tanulmányából a »kilencek« költészetének társadalmi-etikai elemzését, illetve minősítését és költői valóság szemléletük humánus-szempon-tú értékelését. Lapunkban – és a Szlovákiai Írók Szövetsége magyar szekciójában – a közeljövőben a szocialista kritika és a fiatal írőnemzedék problémáival kívánunk foglalkozni, és Zalabai kritikáját ennek a hosszú lejáratú szellemi folyamatnak a keretében közöljük, olyan megjegyzéssel, hogy írása részünkről nem az *Egyszemű éjszaka* egyedüli és végleges értékelése. A későbbiek folyamán a kötetre még visszatérünk.”

Tanulmányának végén egyébként a szerző hét pontban foglalja össze azokat a legfőbb sajátosságokat, amelyek a „kilencek” esetében a Tözsér Árpád által említett „merőben új alapállást” és a Duba Gyula említette „esztétikai hozadékot” eredményezték. Megítélése szerint az „egyszeműsök” hét legfontosabb általánosítható jellemvonása a következő:

- a) az életnek az otthontalanságból történő megközelítése;
- b) a szóba, költészetbe vetett hit; a díszőrségben a SZÓ előtt jellemző magatartása;
- c) a »tükrözött« világ helyett »teremtett« világ;

- d) a »fejjel le« helyzet, a groteszk, a sarkpontjaiból kifordított világ dominálása;
e) új időszemlélet;
f) rejtett, de létező (és kinyomozható) én-kifejezés;
g) új stiláris jegyek – képszerűség.”

AICH PÉTER

bomlás

mintha tényleg
elkopott volna
a zárójelek hatalma
tömény rengés
kapaszkodott ujjaimba
rétegek súlya szakadt belém
a sorrend kérdőjelei
angyalokat rángattak kezükben
holtakat és félholtakat
várták dermedten
az apokalipszis nyitányát
az áttételek rendszere
a szükség ellen
helycserét próbált
halállal fenyegetőzött
s rendetlen gejzirként
asztalt bontott a réten

KESZELI FERENC

fejjel le

a sárga híd a víz alatt vezet
lila ég peremén pillérje leomlik
betemeti a szárnyas halakat

KMECZKÓ MIHÁLY

kényszerleszámolás

eszményképeim
a dialektika zsinegén
lógnak
előszobám fogasán

kificamított bokájukkal
nem rugdalják többé
egyensúlyom
hártyás köreit

MIKOLA ANIKÓ

válasz nélkül

Mi már csak fáradtak
s fáradtabbak leszünk.

Bárgyú ünnepek terhét
hordozzuk hétköznapi is.

Kőkemény napjainkat
az esték sem oldják.

Senki sem válaszol:
velünk vagy ellenünk.

Mi már csak fáradtak
s fáradtabbak leszünk.

NÉMETH ISTVÁN

olyan értelmetlen

Olyan értelmetlen,
hogy nem vagy mindig velem,
mikor velem lehetnek
a könyvek, ajtók, kések,
csigalépcsőn emelkedő remények,
botorkáló szürke fények,
óra és ágy, pergő magány,
szivárvány, szó,
letett sapka, kabát.

SZITÁSI FERENC

vonulok vissza a múltba

Vetések zöld csövű puskái
céloznak a Napra.

A Hold sarlója törötten
hever a barázdában,
s egy eldobott szerencsepatkó:
gyermekkorom
vérzik.

Nézem a földet:
vonulok vissza a múltba.

1979 augusztusában Tóth László, „*Mert dolgozni muszáj...*” címmel (mély)interjút készít Zalabai Zsigmonddal. Az elméleti és történeti kérdések iránt is érdeklődő gyakorló költő és a költői mesterség gyakorlati kérdéseire is fogékony elméleti szakember szerencsés egymásra találása ez a beszélgetés. Az interjú teljes szövege olvasható a Tóth László által készített és összeállított „első csehszlovákiai

magyar írói interjúkötetben” (*Vita és Vallomás. Beszélgetések szlovákiai magyar írókkal*, Madách Könyv- és Lapkiadó, Bratislava, 1981, 311–335.), s részleteit közreadja a nyilatkozó is saját tanulmánykötetében (*Vértörténet. A szlovákiai magyar líra újabb nemzedékei 1970–1988. Folyamatrajzok, pályaképek, portrék, adalékok*, Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1995, 54–58.). A költő azon kérdésére, hogy „a Vetés csoport nemzedéki kritikusaként” miként ítéli meg az úgynevezett harmadvirágzás irodalmát és képviselőit, a szakember a következő összefoglaló választ adja: „Egy »csoport nemzedéki kritikus...«, érzek ebben valami fogalmi tisztázatlanságot. Indulásunk idején, úgy látom, magunk sem tudtuk, hogy »csoport« vagy »nemzedék« vagyunk-e; nem is izgatott bennünket a kérdés. Ma már látni, talán azért is, mert a »kilenceket« azóta szétszórta a tehetséget próbára tevő idő, hogy az *Egyszemű éjszakabeli* rajzás egy meglehetősen heterogén társaság műve volt. A kötet összeállítója, Tózsér Árpád ahhoz nyúlt, amit éppen kezébe adott az idő. A kilenc költőbojtár két csoportra oszlott. Te, Varga Imre, Kulcsár Ferenc az újonnan indultak közé tartoztatok; ha jól tudom, együtt is mutatkoztatok be a hatvanas évek végén az Új Ifjúságban. Mások, mint Németh István, Mikola Anikó, Szitási Ferenc, Kmeczkó Mihály akkor már publikáltak néhány éve, bontogatták szárnyukat az Irodalmi Szemle Vetés rovatában, fölrepülni azonban néhány éves késéssel tudtak, amikor megadatott az antológia kiadásának lehetősége. Életkorban is heterogén volt ez a társaság, Varga Imre és Németh István között tizenhárom évnyi a különbség. A származás, a társadalmi helyzet tekintetében sem volt meg az egység. A »pressburger« Aich Péter mellett voltak vidékről indult, mi több: az antológia megjelenésekor is vidéken élő debütánsok. Volt, aki már a pedagógus felelősségteljes munkáját végezte, volt, akinek már »íróasztal« is jutott, méghozzá igazi szerkesztőségi; mások ugyanekkor még a beatnik romantika bűvöletében, vállra lógó hajjal, szakállasan, virágos ingben pendliztek az egyetem, a diákszállás és a kávéházak között. Soroljam a műveltség, ízlés, hajlam, szándék sokféleségét is? Csoportnak is laza volt ez a társaság, nem még nemzedéknek. Bonyolítja ezt a képletet az is, hogy az egyszeműsök tulajdonképpen program nélkül indultak. Hacsak programmá nem avatjuk az ösztönös újat akarást, az ifonti lázadást.”

Az Élet és Irodalom 2020. október 2-i számában Tózsér Árpád egész oldalas születésnapi interjút ad Szalay Zoltánnak. Amikor a kérdező a mai magyar költészet állapotáról kérdezi a véleményét, többek között azt mondja, hogy „az orfikus Weöres Sándor az utóbbi két-három évtizedben teljesen kiment a divatból. Persze tulajdonképpen nem is volt divatban soha. Marno János, Szijj Ferenc formailag, kifejezőeszközökben, versnyelvben ugyan távol áll Weörestől, de a verseikben történő létmegértés metafizikája, a pillanatonként nyelvvé váló cselekvés rejtélye távolról mégis rokonítja őket vele. De harmadik nevet már nem tudnék nevük mellé írni. S ami legalább ennyire lehangoló, az a gondolati lírának a csaknem teljes abszenciája. Nincsenek új József Attilák, Szabó Lőrincek, Tandori Dezsők és Petri Györgyök. Pedig a gondolatnak van egy olyan izzásfoka, amelynél

az pontosan úgy érinti közvetlen a létet, mint a legezoterikusabb Mallarmé- vagy Rilke-vers.” Arra a kérdésre, mit tart a legérdekesebbnek a legfiatalabbak költészetében, a következő választ adja: „Nem tudom, kik a »legfiatalabbak«, hozzám képest már csaknem mindenki »legfiatalabb«. Érdeklődéssel olvasgatom az úgynevezett nonhumán fiatalok kísérleteit, de a rokonszenvem elsősorban természetesen azoké, akik nem kívülről, holmiféle filozófiai rébuszok formájában próbálnak költészetet vinni a nyelvbe, hanem magában a nyelvben találják meg azt. Ilyenek például Krusovszky Dénes és Áfra János.” Végezetül arra a felvetésre, hogy szokásának megfelelően tervezi-e *Erről az Euphorboszról beszélük* című legutóbbi gyűjteményes kötetének is a felfrissítését, az ünnepest tréfásan csak annyit mond: „Ha időm engedi, természetesen. S még csak nyolcvanöt éves vagyok.”

Sem jogom, sem kellő ismeretem nincsen ahhoz, hogy az úgynevezett szlovákiai magyar irodalom eseménytörténetébe beleavatkozzam. Folyamatosság és elkülönböződés, homogenitás és heterogenitás kettősségének és egységének a feltárt és megmutatott példái mégis felvetik bennem a kérdést: vajon – legalább az alcímben jelzett kettős évforduló alkalmából és a kortárs magyar irodalom egyik legjelentősebb és legtekintélyesebb alakjának borús helyzetértékelésének enyhítése érdekében – nem volna időszerű egy újabb *Egyszemű éjszaka* megszületése és megjelentetése?

Dúdor István: *Gömöri ballada*, 1979

Ötven év után

Ki gondolta volna, hogy 50 év múlva is emlékezni fognak az Egyszemű éjszakára? Az érdekem, hogy létrejött, Tőzsér Árpádé. Hogy botrány lett belőle, ahhoz én is hozzájárultam az alábbi versikével.

Ars vitae

ajánlom tisztelettel Szalatnai Rezsőnek

mit akartok?
pernye legyenek?
libegő
lebegő
orrba
szájba szálló?
én legyenek
parókátok szürkéje?
pocakotok köldöke?
feneketek zsírja?
hagyjatok hülyülni!
disznók!

Ez valamikor 1970–71-ben jelent meg a Népművelés mellékletében, amit akkor Varga Sándor történész jegyzett. Nagy fölháborodás és sértődöttség lett belőle, sokáig a fejemhez vagdosták ezt, pedig félreértés az egész: nem Szalatnait neveztem disznónak, eszem ágában sem volt, ez sokkal inkább általános fölháborodás volt. A félreértés abból eredt, hogy Szalatnainak ajánlottam a verset, pedig **Szalatnai figyelmébe kellett volna**, úgy talán világosabb lett volna. Azért volt ez, mert az Egyszemű éjszaka körül sok értetlenség alakult ki, sokan és sokat támadták, s ennek egyik fő szószólója éppen Szalatnai volt. Én pedig fölháborodtam, hagyjanak már békét, követeltem a fiatalság jussát-jogát. Akkor, 1968 után még

valahogy az volt a levegőben, hogy mást is lehetne, nem csak a szocreált, amit rajtunk is be akartak hajtani.

Azóta prózát írok, verset csak ritkán, legutóbb a 6. dalai láma, Cangjang Gjaco szólított meg sajátos költészetével. Európa számára eléggé öntörvényű a poétikája, de épp azáltal tud kevés szóval sokat mondani. Az alábbi négysorosok ebben a stílusban keletkeztek.

száraz levelek libegnek
szél sodorja messzire
emlékek válnak semmivé
így tűnök majd a semmibe

*

zajos a világ álságos
villámokat szór fenyeget
kertemben rózsát növesztek
szép álmokat dédelgetek

*

virág nyílt és virág fonnyad
nap süttött és eső esik
mondd hát Villon kire hagyom
elárvult szép könyveimet

*

repülők szállnak magasan
emberek nyüzsögnek lent
eszmék szállnak kísértenek
szerelmek rekednek meg bent

*

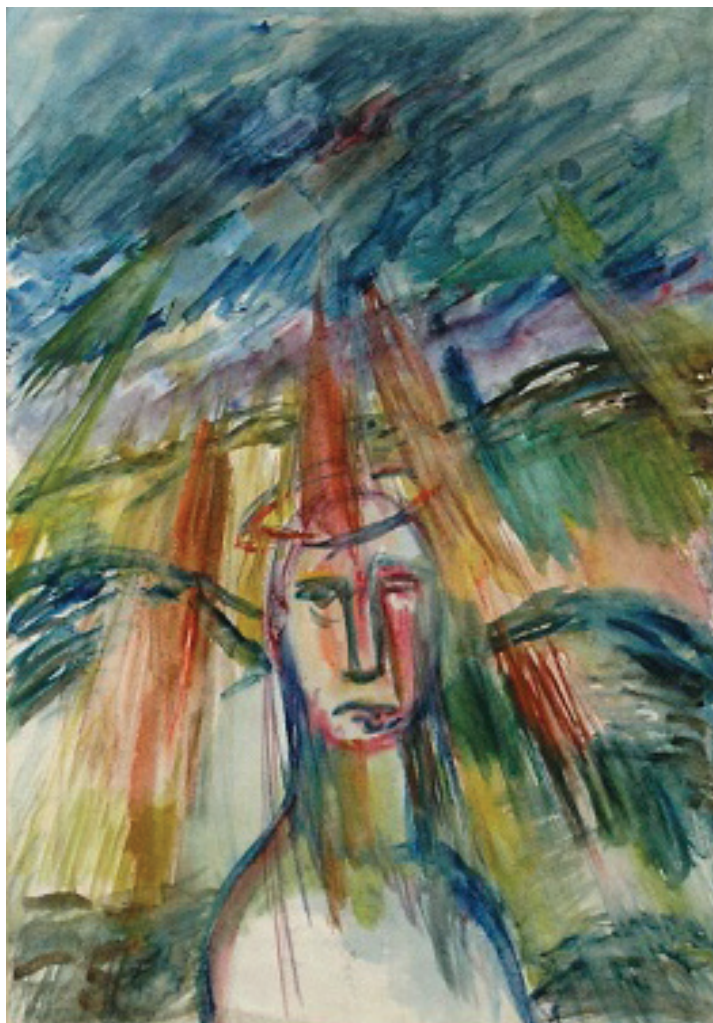
megnő a fa és elkorhad
ragyog a nap és lenyugszik
megérett a szőlő – ittuk
megérett az élet – éltük

*

elsárgulnak a levelek
avar lepi a világot
krókuszok az emlékezet
a jég alatt virágzanak

*

szállingózik a falevél
lehull élte párja mellé
hova tesznek vajon szentem
ha elválaszt a végtelen

Dúdor István: *Látomás*, 1987

Egy könyv, amely velünk marad(t)

„... mindaz, mi elmúlt, halhatatlan.”

(Pilinszky János: *Keringő*)

Van vagy ezernyolcszáz esztendeje, hogy az antik Róma verselni is tudó grammatikusa, Terentianus Maurus leírta a nevezetessé vált szavakat: *habent sua fata libelli* – a könyveknek megvan a maguk sorsa. Ez a szállóigévé lett megállapítás hatványozottan érvényes arra az 1970-ben Csehszlovákiában megjelent kötetre, amely az itt következő beszélgetéseket ihlette. A sokféle asszociációra lehetőséget adó, talányos cím, az *Egyszemű éjszaka* mellett a formák és a színhasználat szempontjából is hatásosan megkomponált, nem éppen a „szocialista realizmus” stíluseszményeit tükröző borító is vitathatatlanul alkalmas volt a figyelem felkeltésére. A tartalomról pedig hamar kiderült, hogy könnyen vált ki irodalomesztétikai és egyéb, például politikai természetű izgalmakat. A csehszlovákiai magyar költészet fiataljainak egy csoportját bemutató antológia nagy port vert fel, sőt botrányt is okozott: hevesen támadták, mások becsülettel védték, aztán elült a zaj, szerzői pedig folytatták megkezdett útjukat, amely a diktatórikus rendszer viszonyai között nem lehetett más, mint szeszélyesen kanyargó s kátyúkkal és gödrökkel „tarkított”. A kötet pedig, amely lapjain összehozta őket, eltűnni látszott a múltó időben, visszhangjai elhaltak. Mégsem lett belőle porlepte rekvizitum: a rendszerváltás óta eltelt években, évtizedekben éppúgy felbukkan szakavatott tanulmányokban, mint visszaemlékezésekben és pódiumbeszélgetéseken. Irodalomtörténeti jelentőségét nem vitatja senki; régóta s világosan látható, hogy mérföldkő volt és útjelző. Több mint indokolt tehát, hogy visszapillantsunk születésének körülményeire s történetére, sorsának alakulására. Ehhez az *Egyszemű éjszaka* két nagy hírre jutott, gazdag és sokrétű életművet megalkotó s azt rendületlenül tovább gyarapító szerzőjét, **Tóth Lászlót** és **Varga Imrét** hívtuk segítségül.

– *Az antológia megjelenése nem mindennapi esemény volt, de fél évszázad telt el azóta: ennyi idő alatt sok minden feledésbe merül, elhomályosul, veszít a fontosságából. Gondoltok néha spontán módon, „csak úgy” az Egyszemű éjszakára s mindarra, ami hozzá kötődik – vagy csupán olyankor, amikor valaki vagy valami emlékezésre sarkall?*

Tóth László: – Azt mondják, az ember, ha megvénül, épp a tegnapi dolgokra nem emlékszik, s mindenről az évtizedekkel azelőttiek jutnak eszébe... Nos, így vagyok ezzel én is... Az *Egyszemű éjszaka* írói gyermekkora jelent... s melyik ember életében ne lenne mindvégig meghatározó jelentőségű a gyermekkora? Így az antológia (is) nálam máig az origó, a kezdet, az arkhimédészi fix pont, ahonnan elindul(hat)tam (elindul[hat]tunk) kifordítani sarkaiból a világot. Pontosabban a kötetet megelőző esztendő és környezet, a kötetet s minket (engem) kihordó idő... Az 1960-as évek második fele ez... annak atmoszférája... 1968 s az azt megelőző esztendő Csehszlovákiája... Közép-Európája... Európája... Már történelem, hogy s ahogy – az ötvenes évek dermedtsége után – mozgásba lendült minden... s bár lehet, minden nemzedék (bizonyos értelemben) lázadó nemzedék, ennek a kornak mi voltunk – több vonatkozásban is – a „lázadói”... (Többféle értelemben is, ahogy ez általában lenni szokott: világszemlélet, ízlés, ideológia, morál, esztétika etc., etc.) S a lényeg éppen ez volt... a mozgás, a mozgásban levés mint indító léttapasztat... ami aztán az 1970–1980-as évek (csehszlovákiai) tespedése, illetve ember- s gerincpróbáló esztendei idején is megtartó erő lehetett számomra (számunkra... legalábbis sokunk számára). S lényegében, ha úgy veszem, mindez kitartott egészen 1989-ig, amikor újból mozgásba lendül(hetet)t minden, elsodorva a bennünket (is) a közép-európai totalitarizmusok kalodájába kényszerítő struktúrákat... Sokszor írtam s beszéltem már erről a korról (a *mi* korunkról)... s az e kor eleven valóságát adó tektonikus erőkről... melyek főleg a szellemet szabadították fel, az autonóm szellemet engedték ki az 1950-es évek társadalmi-politikai doktrínájának, diktátumainak, diktatúrájának palackjából... Egyszerűen bejött, beáramlott, betört Prágába is, Pozsonyba is – azaz hozzánk is – a világ... szinte a világ közepén (s közepének!) érezhettük magunkat itt, s ez olyan élmény volt (lehetett) a számunkra, amit később sem engedtünk el magunktól... A személyiség felszabadulásának a korábbiakkal összevethetetlen lehetőségei, a pezsgő-forrongó környezet, a diákmozgalmak, a tüntetések, a klubosdi, a nyári művelődési táborok, a MISZ (Magyar Ifjúsági Szövetség)... a nyugati (s polgári) filozófiák és irányzatok... ismeretelmélet, egzisztencializmus, strukturalizmus... Bachelard, Sartre, Lévi-Strauss... a különböző művészeti irányzatok... avantgárd, neoavantgárd... pszichológia, pszichoanalízis, Freud, Fromm, misztikák... mitológiák, mítoszok, ókori civilizációk... Athén, Róma... Biblia... Távol-Kelet, buddhizmus, zen... Afrika, primitív művészetek... beat, Woodstock, hosszú haj... Ginsberg, Kerouac és társaik... rock... az úttörőnyakkendő és -egyenruha után szakadt farmer, elnyűtt tornacipő... továbbá Antonioni, Bergman, Pasolini, Fellini... de a cseh és a szlovák és a lengyel film, és a színház... a pozsonyi Divadlo na korze (Színház a Korzón) 1969-ben gyorsan be is tiltott *Godot*-ja... és a könyvek meg a képzőművészet... soroljam még?... mennyi időd s tered van erre az interjúra?

Varga Imre: – Miután elolvasom a kérdést, rögtön rá gondolok, és meg is képzelek előttem, hogy volt boldogult hippi koromban egy papírkötésű könyvecske, amelyben helyt kapott néhány verselményem. De emlékezni rá, egyébként csak akkor szoktam, amikor valami visszavisz az időben. Egy régi fénykép, ifjúkori levelek olvasgatása (ritkán), vagy amikor (ritkán) önéletrajzot kérnek tőlem. S ilyenkor, ha ízelegetem az ötven évvel ezelőtti időnket, feltörnek az emlékképek. Nem feltétlenül irodalomközeli, s nem feltétlenül közérdeklődésre számot tartók. Nevek, hangulatok, lányok mosolya, szégyenek, sérelmek is, olykor meg kis győzelmeim emlékei. Most először a világhálón kezdtem olvasni az antológiát, hogy ráhangolódjak, aztán az egyik rejtett polcon némi keresés után találtam egy kopott példányt. A megboldogult Bárczi Pistáé volt, benne egy idéten ajánlásom 1971. március 17. keltezéssel; ugyanaznap Tóth László, sőt Keszeli Feri meg Aich Péter is aláírta. Alighanem a kedvenc kávézónkban ültünk, s ott írtunk a könyvbe Pista határozott kérésére. Talán éppen a pozsonyi bemutató után estünk be a Krymbe. Keszeli dedikációjából is ez sejlik („Ahányszor nem lesz pénzem, anynyiszor fizetek egy sört a Krymben.”) Nem emlékszem már, a kötet hogyan került hozzám. Talán Bárczi és Kulcsár közös albérletéből, ahol egy ideig én is meghúzódtam; terveztettem, hogy visszaadom tulajdonosának, de Bárczival pozsonyi elköltözése után csak Dúdor Pista temetésén találkoztunk újra 1987 nyarán. S akkor persze nem a könyv volt a középpont. Inkább a közös barát elvesztése, a fájdalom, a hiány, a könny.

– Annak idején sejtettétek, hogy egy jelentős vállalkozás részesei vagytok, vagy ilyesmi eszetekbe se jutott? – Egyébként nagy teret, sok időt szeretnék a beszélgetésünknek szentelni...

T. L.: – Arany János után szabadon: sejtette a fene... A dolgok általában mindig utólag kapják a jelentésüket (s válnak időnként jelentőssé, jelentősebbé is)... az adott időben megtörténnek csupán (az emberrel, az ember körül). Vállalkozók meg egyáltalán nem voltunk, csak fiatalok... hacsak a fiatalság maga nem vállalkozás (vállalás)... Igyekeztünk magunkat megkeresni... önmagunk lenni... önmagunkat adni... ha az eltért is bizonyos meggyökeresedett (megcsontosodott) trend(ek) től (hogy egy mai szóhasználattal éljek) – kell ennél nagyobb vállalás (vállalkozás)?...

V. I.: – Eszembe villan, hogy ha ma kapnám meg láttamozásra az antológiánkat, mit írnék róla. Hogy modern? Vagy hogy kissé régies? Hogy kevesebb több lett volna? Vagy: mitől korszerű, mitől közhelyes némelyik vers vagy költő? Meg hogy ki kinek az epigonja? Vajon most mit javítanék ki akkori verseimben? Meg mit péceznenék ki a másokéban? És egyáltalán! Milyen előszót írnék hozzánk? (Lukács Györgyöt én nyilván már nem idézném! Nemcsak mert mostanában már nem divatos.)

– *A kötetben a csehszlovákiai magyar líra legfiatalabb nemzedékeként léptetek az olvasók elé: valóban volt bennetek nemzedéki öntudat? Összetartozóknak éreztétek magatokat, vagy csak az antológiában tűntetek fel „csoportként”?*

T. L.: – Nemzedék? NEM-zedék inkább, hogy egy máshoz fűződő szójátékkal éljek, akik jóformán még el sem indultak, máris sok mindennel szembetalálták magukat és sok mindenre *nemet* kellett mondaniuk. (Bár ilyen értelemben kicsit minden indulás egyben NEM-zedéki indulás is...) Nem mondanám azonban, hogy volt valamiféle közös nemzedéki irodalmi programunk... És írói/irodalmi csoportot is nehezen alkothattunk, hiszen indulni sem egyszerre indultunk, első közléseink, megjelenéseink ideje is legalább fél évtizedet fog át... Meg aztán az elején sokáig ismerni sem ismert közülünk mindenki mindenkit... volt, akivel csak évek múltán találkoztunk először személyesen... Végül pedig életkorunkat tekintve is heterogén társaság voltunk, antológiánk legidősebbje, Németh István és legfiatalabbja: Varga Imre között például nem kevesebb, mint tizenhárom év volt a különbség! (Pista mindössze két évvel volt fiatalabb antológiánk összeállítójánál, Tózsér Árpádnál...) Inkább a történelmi és társadalmi idő, indulásunk körülményeinek egyezése/hasonlósága, valamint azok gondolkodásunkra, ízlésünkre, világérzékelésünkre gyakorolt hatása alakított bennünket és sarkallt arra, hogy közelebről is kíváncsiak legyünk egymásra, és ideig-óráig szolidárisak is egymással. Ám ha kialakult talán sokáig (mindvégig?) meg is maradt közöttünk valamiféle szövetségnek az érzése (illúziója), az is inkább csak valamiféle falkaösztönnek volt betudható, ami úgyahogy egymás közelében tartott bennünket... s ami – megkockáztatom – inkább annak függvénye volt, hogyan viszonyultak hozzánk egyfelől az ellenzőink, másfelől pedig a velünk rokonszenvezők, azaz ők hogyan, milyenek s minek láttak bennünket... Hisz történetesen Tózsér Árpád is láthatott valami közöset azokban, akiket végül beteretelt az antológiánkba (más szóval: akiket felvállalt vele)... meg Duba Gyula is... az általa a *Fekete szélbe* besorolt prózaíró társaink pásztora... S hát persze társaim közül néhányukkal fontos és egymást talán kölcsönösen építő-ösztönző barátságaim is kialakultak ezekben az években, mindenekelőtt Varga Imrével, Kulcsár Ferencsel, Keszeli Ferencsel, Mikola Anikóval, a prózaíró Bereck Józseffel és Grendel Lajossal, a kritikus Zalabai Zsigmonddal (aki az elején még versekkel kezdett), s akikkel nagyon hasonlóképpen gondoltunk el bizonyos dolgokat, még ha időnként összekaptunk is ezen-azon...

V. I.: – Valahogy nevet kellett adni az antológia karámjába terelt társaságunknak. Így lettünk kilencek (mint ahogy Tózsérék voltak a nyolcak – ni csak, egy belső rím!), így lettünk egyszeműsök. Az antológia megjelenése után volt egy-két közös bemutatónk, felolvasásunk, de mintha teljes létszámban sosem gyűltünk volna össze. Néhányan írók, költők maradtunk, a többiek bukdácsoltak (el-elhallgattak) vagy eltűntek némán a krematóriumi süllyesztőben. 1969-ben a szülőfalum kö-

zelében, a kéméendi Garam-szigeten volt a soros Nyári Ifjúsági Találkozó. Tözsér itt véglegesítette az antológia szereplőinek névsorát. Kulcsár meg én épphogy bekerültünk! Már záróra közben. S itt jött létre az első kisebbségi happeningünk, a Wukuva tó. (A név feloldása: Wurczell Gábor, Kulcsár Ferenc, Varga Imre és Tóth László.) Úgy emlékszem, a nevet én adtam, és több ötletet is. Például a kisebbségi életet szimbolizáló pocsolyáét, a szélkakas-politizálást jelző iránytáblákét – pl. Fordulj balra! Majd: Fordulj jobbra! Majd ismét: Fordulj balra! Aztán: Nézz hátra és fordulj balra! S végül: Mit forogsz, te marha? E művészi és természeti műtárgyról az egyik résztvevő tollából azon melegében kritika is született, és fölkerült a tábor hirdetőtáblájára. Újabb, (nem) egészen, irodalmon túli adalékok: Kulcsár Ferivel csoporttársak voltunk a pozsonyi egyetemen. Sőt: egy szobában laktunk a malom-völgyi diákszállón. (Írtam akkoriban egy kulcsregényt, s benne Kulcsár Cigánybyronként szerepel.) Egy ideig Tóth Laci is ott dekkolt a kollégiumban egyik barátjánál. Találkoztunk, bölcsekedve sétáltunk egy közeli temetőben. Ni: a két lelkes peripatetikus! Keszélivel sokat üldögéltünk a Krymben, ahol a felesége, Ica akkortájt pincérnő volt. A pozsonyi éjszakákban olykor összefutottam Zs. Nagy Lajossal, a rádiós Csizmár Mikivel vagy a fotós Tóthpál Gyulával, a festő Roskoványival. Néha még Dúdor Pistával is.

– Úgy gondolom, az 1953-ban megjelent Új hajtások antológia költői – Babi Tibor, Dénes György és a többiek – se poétika, se világlátás szempontjából nem áll(hat)tak közel hozzászátok. Az 1958-as antológia, a Fialat szlovákiai magyar költők szerzőivel – legalábbis némelyikükkel: Cselényi Lászlóval, Tözsér Árpáddal, Zs. Nagy Lajossal – talán más volt a helyzet. Milyen kapcsolatban álltatok a nálatok korábban feltűnt, jó néhány esetben már nevet szerzett, tekintéllyel bíró költőtársakkal?

T. L.: – Természetesen azonnal érzékeltük, ahogy azt megírtam már valahol, a csehszlovákiai magyar irodalom, szellemi-művészeti élet nagyrészt tagadhatatlan s legalábbis a magam és néhányunk (sokunk?) számára elfogadhatatlan hevenyészetségét, magára-zártságát, kisszerűségeit, önfelmentő reflexeit, tolerálhatatlan nívótlanságát, számomra (számunkra) idegen mítoszait, messianizmusát. Persze, akkor még nem voltam tisztában mindennek történelmi gyökereivel, miként azal sem, hogy magára-zártsága részben a kor hazai és magyarországi irodalompolitikájának, irodalomszemléletének anomáliáiból, illetve bizonyos értelemben egyfajta magárahagyatottságból is fakad. S azt sem láttam (láttuk) még egészen tisztán, hogy ennek az irodalomrésznek (részirodalomnak?) egy szélesebb értelemben vett (magyar) irodalmi kánonba való bekerülése nem csupán rajta (akkor még magát a 'kánon' szót sem ismertük/használtuk), hanem a magyarországi befogadási szándék meglétén vagy hiányán is múlik... És persze hát, mindennek ellensúlyaként ott volt példaként az Irodalmi Szemle magasiskolája (kezdetben annak Vetés rovatában kaptunk helyet), s ott a számunkra, pályakezdő sihederek

számára harminckét-harminchárom éves korukra is érték- és mértékadó, cset-léseink-botlásaink iránt végtelenül türelmes mesterek: Tózsér Árpád és Koncsol László világra nyitottsága, esztétikai igényessége, önmagukkal szembeni szigora, értékmaximalizmusa. S az sem mellékes, hogy főszerkesztőikkel: előbb Dobos Lászlóval, majd Duba Gyulával olyan triumvirátust alkottak, mely az általuk szerkesztett lapot az adott időben – Kiss Gy. Csabát idézve – „a magyar irodalom talán legizgalmasabb folyóiratává” tette, értve ez alatt közleményei frissességét, elevenségét, a lap nyitottságát (ami világra, illetve Európára s Közép-Európára figyelése mellett kiterjedt – szinte egyedüliként az akkori magyar irodalmi folyóiratok között – a magyar irodalom egészének számon tartására is). Egyébként úgy látom, hogy az emberi, írói, gondolkodói minőséggel és szuverenitással akkor sem volt különösebb bajunk, és mi is inkább csak az íróhivatalnokok, a sorkatonák, a *pártnokok* és előénekesek, konvencióimádók és -harsogók szemében jelentettünk szálkát.

VI.: – Bábi Tibort a *szocárista* Új Szó versrovatának szerkesztőjeként ismertem meg. Elolvastam válogatott verseit, írtam is róluk. Emlékszem, hogy miután ottahagytam az egyetemet, Bábi ajánlására felvettek nyomdai korrektornak. Ámde ahhoz, hogy megkaphassam az állást, lenyíratta vállig érő hajamat. Mikorra aztán a hajam újra kinőtt, fel is mondtam. Addig esténként bejárógattam, s egy volt spanyolos elvtárral (Száráz úrral) kettesben javígtattuk az Új Szó kutyanyelveit a nyomdaépületben. A kényesebbnek tartott cikkekből, ha túlnőttek a kereten, csak a főszerkesztő-helyettes húzhatott. (Mármint a zakója alatt pisztolyt hordó Szarka et.) Vagy Száráz et. (Ha volt pár perc szabadom, mert még nem dübörgött fel csőpostával a szedőteremből az újabb hasáb vagy oldal, Hölderlint olvastam, például a *Himnusz a szabadsághoz* című verset. Vagy Beckett valamelyik darabját.) De vissza a mentoromhoz! Bábit nem tartottam követendő lírikusnak. Nem tetszett szólamossága, prédikálós materializmusa. Bár többször szót váltottam vele verstanról, de nem volt jó vitatárs. Magánszámait voltak. S egyáltalán: az ő politikai szerepét sem kedveltem. Ámulva néztem, hogyan válik a neosztálinista visszarendeződés szolgálójává. Indított viszont az Új Szó irodalmi mellékletében egy sorozatot *Fiatal költészeté a szó* címmel, itt közölte és elemezte verseinket, és így kéretlen védője lett nemzedékünknek. Dénes György rigmusaiért sem epekedtem. (Tóth Árpád, sőt Szabolcska epigonjának véltem.) Néha a pozsonyi antikváriumok valamelyikében időnként találkoztunk véletlenszerűen. Történt, hogy elmerülten böngésztem új szerzeményemet, a Magyar Nyelvőr egyik kötetét, amikor hátulról valaki bökdösni, toszogatni kezdett. Arrébb léptem, de megbökött ismét. Erre bosszúsán megfordultam, mire rám vigyorgott Dénes szerkesztő elftárs, és orrhangon azt kérdezte: *No, hogy van fiatalember? Hogy ityeg a fityisz? Hehe!* Antikváriumok, galériák szorgos látogatója volt Ozsvald Árpád is. Görnyedten, kezével kaszálva-evezve sodródott lefelé a Mihálykapu utcán. Ha ta-

lálkoztunk, eldicsekedett újabb könyv-, kép- vagy érmeszerzeményével. Ő szerkesztette egyébként a *Hét* versrovatát. Meg-meglátogattam. Egy időben a Széplak utcában szemben voltak egymással a szerkesztőségeink. Akkor (már és még) az *Irodalmi Szemlében* dolgoztam. Szívesen adtam Ozsvaldéknak verset, recenziót, kritikát, ha kértek. Tőzsért nemcsak szerkesztői igényessége miatt becsültem, de szerettem a verseit is. Az *Érintések* nagy kedvenc volt! Zs. Nagy Üzenet a barlangból című könyvéről írtam akkoriban egy „képzelt riportot”: Friedrich Dürrenmatt úrral bolyongtunk a Zabosban, és Zsénagy könyvéről-világáról beszélgettünk szellemesen. Ezt a fura műfajú írást akkoriban nem közölték, közben a sok költözés alatt a kéziratnak is nyoma veszett. Cselényi kedvelte első kötetem verseit, a *Crusoe-szaltók* megjelenését magyar irodalmi eseménynek tartotta. Jómagam mára jócskán eltávolodtam attól a stílustól, a Cselényi-féle avantgárdtól is. Így az összerostált verseimbe már az első kötetem darabjainak javított változatai kerültek. Ebben a felsorolásban még Koncsol László nevét említeném, aki bevezetett a lapszerkesztés műhelyitkaiba. Műveltsége, érzékenysége, pontos fogalmazása számomra példászerű volt és marad is. S neki, illetve utószavának köszönhetem, hogy első kötetem, ha késve is, megjelenhetett.

– Pályátok az 1960-as évek végén indult – olyan időszakban, amelyet Csehszlovákiában a rendkívüli eredményeket hozó szellemi pezsgés, a kulturális élet csodálatos gazdagsága jellemezett. Biztosra veszem, hogy szerencsés haszonélvezői voltatok, és sokat, sőt nagyon sokat jelentett számotokra az eleven kapcsolat a cseh és a szlovák irodalommal...

T. L.: – Válaszomat erre a kérdésre lásd, legalább részben, fentebb. Merem remélni azonban, hogy a legkevésbé sem a haszonélvezői voltunk mindannak, amire utaltál, hanem a neveltjei (mivelhogy a tanítvány sohasem pusztá haszonélvezője tanítója, mestere *tudásának*, hanem éltetője s továbbvivője, átörökítője is)... Ami pedig a cseh és szlovák irodalmat illeti... hát persze... hisz részben az ő íróik gerjesztették, ösztönözték – s bizonyos értelemben teljesítették be – az egész folyamatot, évjáratos vagy évjáratközeli társainkkal pedig, főleg az akkori *Mladá tvorba* körül gyülekezőkre gondolva, bár személyesen nem ismer(het)tük őket, ugyanazt éltük meg, s ugyanúgy, és a kérdéseink is nagyrészt ugyanazok voltak, mint az övéik... De a szlovák nyelv segítségével a csehen kívül a többi szláv nyelvet – a többi szláv nyelvű irodalmat – is könnyen megközelíthettük; személy szerint én például előbb a csehet, majd a lengyelt (Rózewiczéket, Herbertéket), orosz (az akkori Voznyeszenszkijt vagy Jevtusenkót mondjuk), szerbet (Popát például már Weöres kongeniális *Ostromlott derűje* előtt is olvashattam szlovák fordításban, majd a Vajdaságból már szerb eredetiben is megkaptam)... De volt köztünk, aki a legfrissebb német és osztrák irodalomra vetette rá magát, volt, aki az angolra, volt, aki a spanyolra és a dél-amerikaira... a franciát pedig, miként a szerbet is részben a Lőrincskapu utcai (bocsánat, akkoriban: Leningrád utcai) Orbis hírlap-

boltban szabadon megvásárolható újvidéki *Híd*ből és Új Symposionból, részben pedig a párizsi *Magyar Műhely*ből és a Cselényi László hazaszállította kötetekből ismer(het)tük... S hát akkoriban a cseh és a szlovák műfordítás-irodalom a kortárs lírából és prózából már azt is elérhetővé tette a számunkra, amit a magyar(országi) könyvkiadás ez időben még nem...

V. I.: – Kezdő egyetemistaként nem voltam naprakész a cseh és szlovák irodalom újdonságaiból. Bár Tőzsér Árpád sok mindenre felhívta (szerkesztőként) a figyelmemet, olvasmányokat is adott, talán fordítottam is akkoriban néhány verset Miroslav Holubtól, nézegettem a cseh konkrét költők alkotásait, antológiákban, folyóiratokban, de nagyobb hatással volt rám a vajdasági magyar Tolnai Ottó vagy a kolozsvári Szilágyi Domokos. Az eleven kapcsolat esetemben abban merült ki, hogy a szlovák költőtársak szomszédságában borozgattam, s közben váltottunk is egymással néhány (mámoros) szót. Később derült ki, amikor már rendszeresen fordítottam szlovákból, hogy a szomszédos asztalnál poharazgató Štefan Moravčík vagy Vlastimil Kovalčík milyen kitűnő költő.

– *Az 1970-es évben a Prágai Tavasz hívei már utóvédharcokat sem folytathattak, a társadalmi és a kulturális élet minden területét a diktatórikus és vaskalapos „normalizációs” rendszer uralta. Ilyen viszonyok között nem ütközött gondba egy olyan, a stílusvilágok, a kifejezőmódok tekintetében is provokatívnak, eretneknek tűnő könyv megjelenítése, mint az Egyszemű éjszaka? Úgy hiszem, a legostobább cenzornak is érzékelnie kellett, hogy a kötet nem a párhűség és az osztályharc, hanem a modernitás és a szabadságra törekvés szempontjából képviseli a haladást...*

T. L.: – Hogy mit érzéltek a cenzorok, illetve mit volt feladatuk érzékelné, nem tudom, tény, hogy az *Egyszemű éjszaka* egy-két évvel később már valóban nehezebben jelenhetett volna meg. Megjegyzendő viszont, hogy még csak készülöben volt az antológiánk, máris súlyos támadások értek bennünket, és szerkesztőnket, Tőzsér Árpádot (olyan is megesett, hogy minket használtak ürügyként ahhoz, hogy őt támadják), ám ezek az elején még nem bizonyultak közvetlenül politikai természetűeknek. Inkább egyfajta magunk mögött hagyott ízlés és esztétikai szemlélet berzenkedett ellenünk, s szólalt fel a durva és alpári megnyilatkozásoktól sem visszariadva az általunk képviselt ízlés és irodalom-, illetve verseszmény ellen. Ezeket a támadásokat nagyrészt a két világháború közti szlovenszkoói magyar irodalom egyik, 1948-tól Magyarországon élő jelese, Szalatnai Rezső gerjesztette, s azok főleg az irodalomrészünkben/részirodalmunkban addig teljességgel szokatlanak számító hang- és paradigmaváltástól való olvasói-kritikusi idegenkedéssel magyarázhatók. (Szalatnai levelezése egyébként arról tanúskodik, hogy véleményében nemzedékének számos tagja osztozott, és ugyanazon az állásponton volt, mint ő.) Másfelől pedig Tőzsér Árpádot külön támadás is érte a *Hét*ben

szerkesztői módszerei, állítólagos egyneműsítő törekvései, egyféle „tőzséri mérce és költői felfogás” miatt (Gál Sándor: *A költői utánpótlás arctalansága*). De még valami megjegyzésre kívánkozik itt. A kor, azaz a társadalmi-politikai abnormalitást szentesítő ún. normalizáció kezdeteinek leírói általában figyelmen kívül hagyják azt az érdekességet, hogy a konszolidáció motorja – néhány kiemelt személy gyors félreállítását követően – a csehszlovákiai magyar térfélen csak néhány éves késéssel indult be teljes gázzal, aminek magyarázata talán az lehet, hogy az apparátus első lépésben inkább a cseh és szlovák térfélen serénykedett a tisztogatással, s csupán az évtized második felében fordult a figyelme erőteljesebben a csehszlovákiai magyar irodalmi-művészeti-szellemi élet felé. Ma is meg lehet nézni, hogy az 1970-es évek derekán az Irodalmi Szemlében például még olyan szövegek, versek, prózák, irányzatok is megjelenhettek, amik a szlovák és cseh folyóiratokban akkor már nem. Azaz, s ez – talán ebből is következő – tény, amit szintén megírtam már valahol, hogy az *egyszemű éjszakások* és a *fekete szelesek* közül még – hangunk és szemléletünk akkori környezetünkbeli szokatlansága, illetve avantgardizmusunk és individualizmusunk ellenére – többen is viszonylag könnyen eljuthattunk az első köteteinkig (rajtam kívül Mikola Anikó, Keszeli Ferenc, Kmeczkó Mihály, Kulcsár Ferenc, valamint Bereck József), ha nem is mindenki gond nélkül, mint például a csupán több éves késleltetéssel kiadott Varga Imre. Az viszont tagadhatatlan, hogy ezt követően szinte mindegyikünknek meg kellett küzdenie azzal a szellemi-szemléleti szabadságunkban bennünket is nem kis részt megkötő, emberi integritásunkban fenyegető, s a társadalmi-belpolitikai klímaváltozás következtében fellépő személyes (alkotói) válsággal, amelyen teljességgel talán nem, s nem is mindegyikünknek sikerült átvergődnünk.

V. I.: – A cseh és a szlovák irodalom a husáki visszarendeződéssel elvesztette értékes alkotóit. Ki külföldre szaladt, ki meg börtönbe került. Másoktól megtagadták a közlési lehetőséget. Másokat beszerveztek, besűgők lettek. Az emberi arcát vesztett szociban először a cseheken verték el a port, aztán következtek a szlovákok, majd a hetvenes évek elején jutott el a tisztogatás (vagy inkább bemocskolás) a nemzetiségi kisvilágba. De a helyzet ennél cifrább volt. Nemcsak a kisebbségi maradiaknak, pártoskodóaknak lettünk szállka a szemében, hanem Budapestnek is. Az *Egyszemű éjszaka* négyszáz példánya talán csak egy napig maradt a magyarországi könyvesboltok polcain, amikor felsőbb utasításra az antológiát kivonták a forgalomból. Hogy miért, csak gyanítani lehet. Nyilván soknak találatott a kilencszeres magány és a *fiatalos* pesszimizmus, a nyíltan bevallott idegenségérzés, a pótvilágok sokasága. Meg a lázadás. (S mindez az internacionalista előzőnlés után alig két évvel!) Na meg a kávéház! Az ondó, a köpés, a szar! Vagy talán igaz a fáma, hogy az egyik versünk rinocéroszát testvéri tanknak látta valamék buzgó pesti apparatcsik. De még az antológiánk megjelenése előtt a szlovenszkői („felföldi”) magyar múltú Szalatnai Rezső írta csoportunk ellen

az első pamfletet. Budapestről üzent, hogy merre az arra, Léva piacáról lantoló verset, az Ipoly kanyarulatairól daloló elégiát várt volna tőlünk. Ez pedig kapóra jött a hatumáknak, a szlovmagy maradiaknak, a patópálokknak. Meg azoknak is, akik belénk kötve Tőzsérnek üzentek irodalmi féltékenységből, hogy verseinket mind-mind az ő nyomasztó árnyékában írtuk. Hogy mindannyian az ő modernista fattyai lennénk!

– *Apropó korszerűség: a kamaszkora végén járó Rimbaud valamikor 1873 nyarán egy az-óta számtalanszor idézett krédót fogalmazott meg az Egy évad a pokolban utolsó fejezetében, a Búcsú címűben: „Modernnek kell lenni mindenestül.” Mondhatni, hogy ez a meggyőződés a sajátotok volt, mindnyájatoké?*

T. L.: – Erre a kérdésre nem tudom a választ. Részben mert nem tudhatom, ki nek mi volt a meggyőződése, illetve a sajátja, részben pedig magam sem tudtam s máig nem tudom, mi a modern... (Ilyenkor szokták megkérdezni például, hogy az *Isteni színjáték* modern-e?) Azt viszont előbb csak sejtettem, később viszont már valóban tudtam, s máig tudom, mihez képest kell(ene) másnak lennem, illetve mihez képest nem tudok úgymond más lenni, mint más...

V. I.: – De mi az, hogy modernség? Mik a feltételei? Ki a modern? Az alkalmazkodó? Vagy inkább a lázadó? Baudelaire vagy Rimbaud modern volt, de Apollinaire, Kassák vagy Éluard már avantgárd? Vagy az avantgárd is modern? De ami modern, az ugye, nem mindig avantgárd. Igaz-e, hogy a realizmushoz képest a modernség korcs jelenség? Vagy ez csak pusztai (sztyeppe) ideológia volt? Vagy: mikorra lesz a modernből klasszikus? S mi a csuda az utómodern? Pilinszky talán? Nemes Nagy Ágnes? Weöres? Miféle a posztmodern? Esterházy, KAF? Vagy a *modern* mifelénk inkább afféle szitokszó lenne mindarra, ami bonyolult szövetű vagy nehezen érthető, és nem népi rigmus? (Te mocskos, modern állat!) S hogy csak a realizmus (a szocialista? → lásd: Lukács György, az erkölcsi → lásd: Duba Gyula) az igazán időtálló? Többünk az antológiások közül, ha csak időlegesen is, visszatért a hagyományosabb írásmódhoz. Jómagam például második kötetemmel, *A medve alászáll* cíművel léptem egyet hátrafelé. Nagy siker volt (több mint négyezer példány!), többen megtapsolták. Mások, joggal, fanyalogtak. S aztán újra előre: megint kísérletező költő lettem. (Na, ez így elég ostobán hangzik. Ki kéne húznom.) De maradok így (kísérletezőnek) mindhalálig.

– *Nyilván tudtátok, hogy hangos éljenzésre, tapsviharra nem számíhattok – nem volt-e mégis meghökkentő, elképesztő az az értetlenség és elutasítás, amely a könyvet fogadta?*

T. L.: – Megint nem beszélhetek más nevében. Magam, azt hiszem, afféle fatalista voltam világeletemben, s a „jön, ami jön”, „jön, aminek jönnie kell” ma-

gatartása ebből a szempontból kicsit le is egyszerűsítette az életemet. Másfelől azonban ott volt nagyanyám általam már számtalanszor idézett tanítása, az „azt kell csinálni, amit csinálni kell” életbölcseisége (ami hát szintén nem esik meszsze a fatalizmustól, csak épp az ellenkező oldalon, mint az előző), ami viszont mégsem engedte, hogy teljesen egyszerű legyen minden. Ugyanekkor az is tény, hogy – a költészetnél maradván – ekkorra már az addig eléggé a hagyományos értékek és konvencionális elgondolások mentén szerveződött szlovákiai magyar líra is több irányban keres(gél)te a nyitás és a megújulás lehetőségeit (Bábi Tibor a bölcselet, Ozsvald Árpád a mitologizálás, Gál Sándor a szabadvers, Zs. Nagy Lajos a groteszk és az abszurd felé lépett ki a holtpontról, s indulásunk idején már Cselényi is túl volt a „hétszer föbe lőtt narancsa” által is tükrözött első párizsi hatásokon, és Tózsér is írta már az 1971-es Érintésekjének az absztrakcióit), s érdemes lenne megnézni, hogy ezek milyen kölcsönviszonyban voltak egymással, hogyan hatottak egymásra és hogyan erősítették fel egymást. Egyébként, illetve ebből is következően, az általam említett „értetlenség” és „elutasítás” messze nem volt általános: idősebb íróársaink közül például többen is a védelmünkre keltek (Bábi Tibor szinte elsőként, vagy Egri Viktor, aki írt is az antológiánkról, bár az ő kiállításuk nem biztos, hogy jót tett nekünk; de elfogadta, amit írunk, csinálunk az irodalomtörténész Turczel Lajos, Jaroslava Pašiaková asszony pedig írásban is mellénk állt a Szalatnai Rezső indította támadássorozatban; de a tőlünk merőben eltérő alkatú Dénes György, Ozsvald Árpád, Simkó Tibor és Tóth Elemér is kezdettől rokonszenvezett velünk, nem szólva Irodalmi Szemle-beli mentora-inkról: Tózsér Árpádról, Koncsol Lászlóról, továbbá Cselényi Lászlóról vagy Zs. Nagy Lajosról, akik a szó szoros értelmében a barátaink lettek...). Mindemellert a velünk egyidős, valamint az utánunk jövő fiatalok – középiskolások, főiskolások – igen széles köre rokonszenvezett a törekvéseinkkel, írásainkkal (ha jól tudom, például te is gimnazista korodban kerültél közel hozzá[nk]), mi több, az írással próbálkozók többje egyenesen követendőnek tekintette a szövegeinket: publikációikban nagyrészt azok a minták, vers- és képalkotási technikák stb. köszöntek vissza, amelyeket csehszlovákiai magyar viszonylatban nem sokkal korábban elsőként mi próbáltunk meg szabadalmaztatni; író-olvasó találkozókra hívtak maguk közé (Pozsonyba, Dunaszerdahelyre, Ipolyságra, Nyitrára, máshova), irodalmi színpadi összeállításaikba vették föl a verseinket (az enyéimből például a komáromi gimnazisták már 1970-ben önálló műsort szerkesztettek, igaz, amint annak összeállítója, Kiss Péntek József Életpor című önéletrajzi regényében írja, lett is „nagy balhé” belőle)... Nagy jelentősége volt e tekintetben az akkoriban széles körű mozgalommá terebélyesedett ifjúsági kluboknak, valamint a szintén sokakat megmozgató nyári ifjúsági táboroknak, illetve az irodalmi színpadi mozgalomnak (amelyek műsorán már a legfrissebb világirodalmi törekvések és útirányok is szabad teret kaptak – Tadeusz Rózewiczától Peter Handkéig). Az idősebb korosztályok s a konzervatívabb ízlésűek körében azonban sokan valóban értet-

lenül nézték s elutasították a verseinket, többen elmeogyintézetbe utasítottak, le„fáltalyigásztak” bennünket stb.

– *A kötet akadálytalanul kapható volt, vagy előfordult, hogy inkább nem is forgalmazták, esetleg pult alól került csak elő?*

T. L.: – Nálunk tudtommal mindenütt ott volt a könyvesboltokban, aki akarta, megvehette, mint ahogy tényleg sokan meg is vették. S ami érdekes, az antológiánkkal még antikváriumban sem találkoztam azóta, tehát valóságos könyvritkaságnak számít(hat), noha ma már szinte hihetetlenül nagy példányszámban készült: a hazai piacra 1800, a magyarországra pedig 400 példány került belőle (tehát az összpéldányszáma 2200 volt – ami egy mai verseskötet példányainak hatszorosa-hétszerese!).

– *Az antológia a magyarországi könyvesboltokba is eljutott, de épp csak felbukkant, s hihetetlen gyorsasággal el is tűnt. Mi az, amit ennek okáról, háttéréről hitelt érdemlően tudni lehet?*

T. L.: – Így van, az egyik nap tényleg kiszállították a boltokba, a másik nap meg már be is vonták a forgalomból. Ezt közvetlen forrásból, budapesti nemzedéktársunktól, Verbőczy Antal barátomtól tudom – maga is kiváló költő volt –, aki annak idején a Margit-híd budai lábánál levő, Margit utcai könyvesboltban dolgozott eladóként, s ahol ő rakta ki a polcra, a következő napon pedig ő szedte be onnan a kötetet. Értesülesem szerint az ukáz közvetlenül a budapesti „fehér házból”, a Margit-híd pesti lábánál levő pártközpontból eredt, ahol annak valamelyik „verselemző” tisztésénél Németh István *Történelmi pillanat* című hatszorosa verte ki a biztosítékot („Betévedt az utcánkba / egy rinocérosz... / Történelmi pillanat: / A hentesüzlet előtt / egymásba ért az / asszonyok fara”), aki meglehetősen furmányos észjárással a Csehszlovákiát lerohanó szovjet (és magyar) tankokat vélte a vers rinocéroszában felfedezni. De van olyan vélemény is, hogy a „feljelentés” kívülről, esetleg Szalatnaiék köréből érkezett a „fehér házba”, sőt olyan is, amelyik a Szlovák Írószövetség magyar tagozatának egyik prominens, irodalomtörténész vezetőjével azonosította a feljelentőt...

– *Nekem úgy tűnik, hogy 1970 után az Egyszemű éjszaka olyan könyvvé lett, amelyről ildomosabb diszkréten hallgatni. Így volt?*

T. L.: – Erre a kérdésre nem tudok válaszolni. Meg aztán nem is nekem kell... Tény azonban, hogy az antológiánk máig nem vált egy olyan szélesebb kontextus részévé, mint az a Tözsér Árpádék 1958-as *Fiatall szlovákiai magyar költők*-je vagy az *Íródia* törekvései esetében megtörtént. Megjelenése után alig néhány írás

jelent csak meg róla; Csehszlovákiában ha két-három (kevesebb, mint verseink kapcsán az antológia előtt): Mács Józsefé, Egri Viktoré és Zalabai Zsigmondé, közülük Mács József volt az, aki szinte kivégezte az antológiát, írása végén az utasítást is kiadva: „Az írószövetség magyar szekciójának szakmai megbeszélésen kell majd tisztáznia, hogyan lehet elejét venni a legfiatalabb költőink líráját már évek óta fenyegető veszélyeknek, buktatóknak...” (Később azonban már Mácsra is lesújtottak a konszolidátorok *Magasság és mélység* című, folytatásokban közölni kezdett regénye miatt.) Magyarországon viszont kimondottan az antológiánkról tudtommal még ennyi írás sem született, mint nálunk (Sárándi Józsefé [még Papp József néven], s talán Pintér Lajos is írt még róla valahol). Igaz, az övé(ké)n kívül többek figyelmét is magunkra vontuk (főleg a szintén akkori fiatal írókét, irodalmároket: Fábián László már a *Vetésről* is írt a *Kritikában*, tartotta velünk a kapcsolatot többek közt Szepesi Attila, Görömbei András, Oláh János, délvidéki fiatal költőtársunk közül Fülöp Gábor, később Gerencsér Gábor írt rólunk egy átfogó tanulmányt és portrét a szegedi egyetemisták fórumában, a *Harmadkórban*, Szokolczay Lajos pedig egyenesen „negyedvirágzásoként” vizionálta a megjelenésünket. Nekik is köszönhetően egyre több vers- és kéziratkerő levelet kezdtünk kapni az olyan vidéki irodalmi folyóiratoktól, mint a *Tiszatáj*, az *Új Forrás*, a *Napjaink* és a *Forrás*). Azaz az antológia – s a körülötte kerekedett botrány – valami képpen mégis ránk irányította a figyelmet, és részeivé váltunk annak az akkori-ban kiszélesedni kezdő folyamatnak, mely tágabb értelemben a csehszlovákiai magyar irodalmat is fokozatosan a magyarországi érdeklődés tárgyává tette.

– *Jó néhányszor meggyűlt a bajotok a rendszer kulturális életében zsarnokoskodó, rendszerint korlátolt, de annál intoleránsabb bürokratákkal, korifeusokkal – előfordult, hogy szerepléseteket az antológiában felhánytorgatták, hozzáírták a „bűnlajstromotokhoz”?*

T. L.: – Erről sem tudok semmi konkrétat, bár valakik biztosan... Egyébként is mindenki azt tette, amihez értett... nem? S az is jellemző (és nemcsak ránk nézve), hogy bizonyos körök és érdekek még negyvenévesen is fiatal írókként kezelték minket... Mit nem adnék, ha még most, hetvenévesen is fiatal írónak látnának...

V. I.: – A bürokraták vagy a belügy, az *estébe* ügynökei nem játszottak nyílt lapokkal. Nekem forma szerint azért kellett megválnom a szerkesztői széktől, mert nem volt egyetemi végzettségem. S ezt a szakérettségis Duba Gyula közvetítette *felém* főszerkesztőként. De hiszen ő sem végezte el a műszaki főiskolát az ötvenes években! Atyagatyá! Olyan vezércikkeket írt, amiknek se füle, se farka nem volt! Jól emlékszem, milyen nehéz volt olvasni, érthető, alanyt, állítmányt egyeztető mondatokra javítani az ő erkölcsi realista dolgozatait. Mondvacsinált ürügyekkel sokszor bevittek, behívtak a titkosrendőrségre. De az utolsó csepp mégis az lett a pohárban, hogy miután a szakmai zsűri felterjesztette Madách-díjra a *Boszor-*

kányszombat című kötetemet, egy minisztériumi döntés (← Rácz Olivér eská) visszavonta a díjat. A gengszterváltás idején állítólag rehabilitáltak. Nem igaz! Ennek semmi írásos nyoma nincsen. Levelet erről nem kaptam. A díj összegét sem adták át utólag. (Mivel át kellett volna számolni koronából forintba + az erkölcsi kamat, ezt senki nem vállalta.) A szlovákiai magyar író társaságból is azért léptem ki, mert nem álltak mellém ebben az ügyben. (Írtam a vezetőjüknek, hogy gittegyetben én tovább nem maradok!) Nyilván nekem kellett volna utánajárnom, leveleket írnom, kilincselnem, előszobáznom, titkárnők előtt hajlonganom, mint ahogy szegény Zalabai Zsiga is megtette az ő ügyében, de ehhez túl finnyás voltam és vagyok. Mindez már a múlt, bár *most* írom éppen. S hogy újra elolvastam az antológiát, találkoztam ötven évvel ezelőtti árnyékkal. Árnyékainkkal. Tőzsér rólam történetesen azt írta, hogy *tudatosan választott életformája a passzivitás*. Nem stílusról, modorról, tartásról ír a verseim kapcsán, hanem az életformáról, amit én választottam, miközben, ugye, tudatosan passzív is voltam. Tétlenül választani, kedves Laci: mindmáig ez az életem legnagyobb kihívása.

– *Számomra az Egyszemű éjszaka olyan könyv, amelyen nem fog(ott) az idő: szellemisége változatlanul eleven, érzés- és gondolatvilága legalább annyira mai, mint amennyire a korhoz is kötődik. Ti azonban, az antológiától messzire jutott szerzőkként merőben más-képp is tekinthettek rá...*

T. L.: – Ami iménti vallomásonkat illeti, köszönöm, köszönjük. S kívánom (kívánjuk), minél többen véljék (értékeljék) ilyennek. Ami engem illet, kétségtelen, hogy akkori magam egy részét őrzik, s az is, hogy azóta az életemnek is nagyon fontos, sok mindent eldöntő része lett. Miért is kellene ettől eltérően tekintenem rá?

– *Mit gondoltok: a könyv elfoglalta az őt megillető helyet a magyar irodalomtörténet kontextusában, vagy azon művek számát gyarapítja, amelyekre ötven, száz vagy háromszáz év után is (kissé) tanácstalanul tekint az utókor, s még mindig csak elhelyezni próbálja?*

T. L.: – Az imént részben már válaszoltam erre is. Ha pedig a világ mai állását (helyzetét) tekintem, az sem biztos, hogy lesz-e még „utókor” háromszáz év múlva is... Ám ha mégis lenne, szerintem a legkisebb gondja sem lesz, hogy épp a mi *Egyszemű éjszakánkat* hol s hogy helyezze el... Különben is nem az ő baja, ha így lesz? Legföljebb én innen, háromszáz évvel korábról, csak lemondóan legyint-hetek rá egyet, vagy egy vidám „Szia!”-t küldhetek felé köszöntésül...

– *Mindkettőtöknek köszönöm ezt az ön- és karképet egyaránt felmutató beszélgetést!*

A könyv tíz koronába (Kčs) került, ami egy átlagosnak mondható árat jelentett. A jelek szerint számos olvasónak „megért ennyit”, mert – miként Tóth László is

megjegyzi – az *Egyszemű éjszaka* megtalálhatatlan az antikváriumokban. Az online antikváriumokban kutakodva pedig menetrendszerűen ezzel az információval szembesülhetünk: „Nincs megvásárolható példány.” E sorok írójának két évtizedes tapasztalata szerint árverési katalógusokban sem bukkan fel soha, de a könyvaukciók sokaságára való tekintettel nem zárható ki, hogy valahol már licitáltak rá, kivált ha egy vagy több szerző által aláírt, dedikált példány található (volna) új tulajdonosra.

A kötet a digitalizáció lehetőségének köszönhetően megtalálható a világhálón. A somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet és a Library Hungaricana nevének beírása után pedig rövid idő alatt foglalatot alkothatunk arról, melyek a (cseh)szlovákiai magyar irodalom azon reprezentatív(nak tekintett) alkotásai, amelyekkel együtt az *Egyszemű éjszaka* is digitalizálásra került. Meggyőződésünk szerint magától értetődően, óhatatlanul.

Szociográfia '90

őszinte de nem adja ki magát
megsimogat rád mosolyog játszik veled
kitárja ölét előtted
ujjad végighúzod ötágú csillag alakúra borotvált
fanszörzete szegélyén
még a kivonuló szovjetek hagyták itt?
kérdem de nem veszi sértésnek
ez fekete mondja
fekete csillag
az anarchisták jelképe
a vőlegénye nem tud róla
hogyan ő mással is meg hogy pénzért
s ez maradjon is így
mert kell a lé
beteg anyukáját támogatja
testvérét
nyelveket tanul
meg az albérletet is valamiből
minden sokba kerül
de úgy ölel
mintha kisdédét ölelné mária
mintha semmi pénzért
nem tenné mással
még a vőlegényével se

Időző

A pécsi Hrabal-sörözőben

a *Túlságosan zajos magány* írójával nyakalom most is a sört s csokolgatom vastagfalú kriglim száját mint hajdan a prágai Arany Tigrisben Boudník Marysko és Bondy s további urakkal vagy Pesten a Bajor Királyiban magyar hívei zsolozsmázása közben a Kinizsi Pál utcában esetleg a Blaha Lujza téri egykorvolt lakásomhoz

közeli Bástyában idelent Pécs feneketlen gyomrában s tépem szálazom a vajpuha brünni (az étlapon: brnöi) csülköt gombóccal (a cseheknél: knédli) és párolt erdei gombával mellettem párom majszolgotja varázslatos fűszerekkel pácolt hermelinjét én mégis a mestert idézem meg most magam mellé hosszan levegőt sem véve engedi le torkán a hús pilzenit rám néz de mintha a semmibe a nézésen túlról s a nézésen túlra meredne nem ér ide a Fő tér vagy a Király utca ódöngő s a dzsámi előtt ráérősen miséző turistahadának mormolása sem kicsit odébról a négytornyú székesegyház harangjának crescendója így tisztán hallom amint írom húsz évvel ezelőtti hangján fájós lábaira panaszkodik s hogy milyen nehéz különösen Eliška halála után behozatnia *velük* magát Kerskóból ide a száztornyú óvárosába a barátai közé vissza vissza napra nap fáradó életébe *Víte pane* mondja felém fordulva *člověk se začíná zemřít od nôh¹* s nagyot kortyol újra azután mondják a prágai Na Bulovce kórház ortopédiai osztályának ablakából egy galambnak integetve maga is elrepült vele nyakalom most mégis söröm hol vannak már Boudník Marysko és Bondy s a további urak s csókolgatom vastagfalú kriglim száját miközben párom varázslatos fűszerekkel pácolt hermelinjén táncoltatja imádott nyelvét meg sem hallva fölöttünk poe hollójának időtlenből előszivárgó károgó turbékját

Altamira

Nem múlt el semmi, ami el.
A párhuzamosok bennem futnak össze –
én a végtelen vagyok.
Egyik kezem most rajzolja tele
Altamira időtlen falait,
a másikkal az Androméda-ködöt habzsolom.

*

/Emlékeink felhőfoltok
létünk egének áttetsző boltozatán./

¹ Tudja, uram, az ember a lábától kezd meghalni...

Kaffogó kiskutya

A férfi rajta átfutott
s itt hagyta dudva és juhok

közt a vad tavaszi réten.
Felnőtt lett közben, de mégsem.

Mert zöld kezű kamasz maradt,
egy kökényág rá-ráhavaz...

Ő az éretlenek hőse,
verseit a fű benőtte.

Kavicsok, kórók élete,
csepű lett minden éneke.

Okosból így lett ő buta
kaffogó kóbor kiskutya.

Indián szonett

Bal vállamon egy teste-sincs madár,
tollán a föl-fölfénylő évszakok.
Tél-fehér, tavasz-zöld, rőten a nyár.
E nincs-madár költi ki álmomat.

Ha el is röppen, újra visszaszáll.
Tüdőm zöldjén sötéten átragyog.
Megnémult, így nem károg sohamárt.
Attól, hogy van – én mulandó vagyok.

Koromszín madár, bár láthatatlan:
a fény hiánya, a test hiánya.
Reményünk helyett ő a hiába.

Neve hogyha van, kimondhatatlan.
Nyugodt akkor is, ha napvihar van.
Velem tart a vesztő éjszakába.

Időtlen csendjében gyökérzik a vallomás

Az Egyszemű éjszaka fél évszázada

Furcsa tapasztalni, jóval nehezebb valamilyen szinten megérteni, hogy emberöltő(m) alkonya felé minden, amihez gondolkodásmódomnak, s hogy nemzedéki többszámra váltsak, mindannak, amihez sokunk eszmékre találásának, kulturális kapaszkodóinak köze s kötődése volt, az utókor által mindaz lényegtelennek, felejthetőnek, jelentéktelennek minősül. Sőt, kifejezetten károsnak – valamiféle akkori behatás elkapkodott, naiv következményének.

A kultúra zsákutcájának.

E lapszám olvasói, a tematikus beharangozó alapján, eleve tudják, hogy elsősorban az 1970-ben megjelent *Egyszemű éjszaka* című antológiáról írok a következő oldalakon, s mivel megszokhatták az ünnepi – olykor ceremoniális – aktusok protokollját, talán meglepődve kapták fel fejüket nyitó mondataim ünneprontónak tűnő hangulatán. Nem tehetek róla, s azt sem kérhetem, nézzék el nekem; épp ellenkezőleg. Inkább tűnődjünk el közösen azon: valóban ki kell-e dobniuk életükből a mai fiatal s már nem is annyira fiatal generációknak azt a progresszív látásmódot, azt a világmegújító lelkesedést, annak az esetenként eltérően megvalósuló, de alapjaiban közös gondolkodásmódot, határokon, kontinenseken áthajló összefogás-keresést, amit röviden „hatvannyolcasnak” szokás nevezni – mostanában eléggé megvetően, elutasítóan. Ez mintegy szükségszerű velejárója a politikai irányváltásoknak, a korábbi kétpólusú világrend valamiképpen – ezúttal szellemi, fölfogásbéli – visszaidézésének, régi gyöpük újra-taposásának. Nem vitás, hogy ennek eszköztárába elhelyezhető a fél évszázaddal korábbi eseménysorozat akár radikális át(le?)értékelése, ám annak kulturális vonatkozásait annulálni mondhatni hiábavaló vállalkozás. Hiszen mindig a progresszív irányzat határozza meg a holnapokat, nota bene, sokszor a konzervativizmust is a progresszív gondolkodás parttalanná válása újítja meg, alakítja korszerűbbé.

Nem a témát kerülgetem, Tisztelt Olvasó, épp ellenkezőleg. Azt próbálom az általam vélt kontextusba helyezni, a maga vélt vagy valós progresszivitásában vizsgálni, ami az *Egyszemű éjszaka* máig tartó hatása, értékállósága, mit sem csorbult kihívása – túl az abban indult költői pályák nagyságán vagy/épp annak radikális *kormányeltörésben* maradásán. Róluk, az antológiáról, az egyes szerzők életútjáról,

arról a fél évszázadról, amelynek múlása közben a csak ehhez s hozzájuk köthető értékek és értékelemzések, kritikák, tanulmányok megszülettek, azzal – túlzás nélkül mondhatjuk – több kilométernyi könyvtárpalcok telnének meg. S még az sem tagadható, hogy az indulás körülményeiről én itt bármi újat mondhatnék – céloim nem is ez lesz. Inkább ama értékhalmoz fölelevenítése – mert, mint mondtam, szép lassan megértük, megérjük a korszak kulturális devalválódását, s átformálását valamiféle sajnálatos lábjegyzetté. S ezzel a szóban forgó évtized fakulását; ami valaha pezsgés volt, ma mintha Gorgóként merengne őrtornyok árnyában. Szomorú, hogy ezt kell mondanom, még szomorúbb, ha ezzel sokakat – kivált az érintett alkotók közül – esetleg megbántok, s meglehet, tévedek is, de akkor ennek jogát s kockázatát vállalva mégis meg kell kérdeznem: el kell felejtünk a hatvannyolcas idők fájdalmas és mégis gyönyörű örömeit, tragédiáit?

Persze, idézhetjük itt *Ivo Andrić* sokszor citált mondatát: „*Minden emberi nemzedéknek megvan a maga illúziója a civilizációval való kapcsolatáról: egyik nemzedék azt hiszi, hogy részt vesz a fölvirágzásában, a másik pedig azt, hogy kialakulásának tanúja.*” Bele is törődhetnénk, mondván, hogy itt az ideje az egészséges konzervativizmusnak, a neki megfelelő elődökkel, no de hát azt nehezen hiszem el, hogy a költészetben erre nézvést sikeres feltárási expedíciót indíthatunk. Akár előre, akár hátra időben, térben, mindig minden változás merészsége a hagyományok meghaladásának bátorságától függött, s nem a konzervatív értékek berozsdált erején múlott a múlt győzelme és/vagy jóval biztosabb bukása. Maradva ám Andrić iménti szavainál: igen, kimondhatjuk, hogy fél évszázaddal ezelőtt az akkori nemzedékek egy felvirágzó, megújuló civilizációról álmodtak, mi több, progresszív lendülettel ébredtek fel ebből az álomból. Mire s miből is ébredtek? Fussuk át, ha szabad, a történelmet.

Ez az életkoránál fogva meghatározó nemzedék a maga és főként felmenői sorsában két világháború szenvedését örökölte meg, hordozta génjeiben, és saját bőrén szenvedte a harmadik, a hidegháború lélekrombolását. Az egyik oldalon De Gaulle és McCarthy doktriner szelleme, a másikon a kommunista tábor „embertelen-arcúsága” ellen lázadt, vagy próbált lázadni a lélek. Eszmék, téveszmék, illúziók, a nonkonformizmus lassú komfortja, „szabadságszomog”, és mindenekelőtt annak teljes elutasítása, ami elődeiket romlandó s rontó eszmék kárhóztába vitte – nagyjából ez és ilyen volt az az összkép, annak lendülete, ritmikája, amelyben a költészet végrehajtotta a maga rendkívül erős paradigmaváltását; egyikét azoknak, amelyek amúgy jóval ritkábban fordulnak elő, mint ahányszor felcímkéznék azzal valamit. Ezzel kellett indítanom ezt a gondolat-kísérletet az *Egyszemű éjszakáról*; mert látnunk kell, mennyire pontosan időzítve, s mégis kiérezhető öntörvényűséggel érkeztek a nekik megfelelő korba, noha meglehetősen zavart, háborgást okozva. Vagy ebben már csaljon meg rosszkedvem tele: hű memóriám? Nem tudom, de arra emlékezni vélek, s ma már ez a feltűnőbb, hogy írásaik fogadtatása egyfajta tanácstalanságot tükrözött. Túl a kommerciális elő-

dők és fiatalabb kortársak nagyon is érthető módon fellépő *inzulinhiányán*, vagy egyéb módon kinyilvánuló *adrenalin-stresszén*. Erről még maga *Tőzsér Árpád*, az antológia szerkesztője is így ír annak előszavában: „*verseik nem érthetetlenek, csak megértésük »irodalmibb« ... kritikát igényelne, mint az eddigi szlovákiai magyar irodalomkritikai gyakorlat*”. (E kontextusából kiragadott félmondat idézését helytállóan érzem, bár elismerem: annak szerzője kissé más irányba futtatja ki ottani gondolatmenetét.) S még mennyi minden kellett (volna) az el- és befogadáshoz az irodalomkritikai gyakorlaton túl. Ennek megértéséhez időben még pontosabban el kell helyeznünk az antológiát: a szervezése, szerkesztése és megjelenése alig-éppen belefért a dubčeki enyhülés folyamatába, de utóélete már a konszolidációnak nevezett helyezkedő támadások keresztüztüzebe került. Olyan álságos vitákéba, melyek nem is föltétlenül az antológiáról szóltak. Ennek megítéléséhez több mint elegendő mennyiségű értékes forrásanyag áll rendelkezésünkre, magam továbbra is maradnék inkább a kötet tartalmi ívének – akár világirodalmi összefüggésekbe illeszthető – paradigmaváltásánál. Előtte azonban nézzük az elődöket, mert ahogyan a történelmi-, úgy mindenképp meglehetősen fontos a kulturális környezet felidézése is.

Azt, hogy Magyarország felvidéki területeit, és azzal az ottani magyar lakosságot a trianoni békeszerződés következtében elveszítette, másképp szólva az ott élő magyarok kisebbségi sorsba, halmazati hátrányba kerültek, meglehetősen triviális itt és most felidézni. Ám a történet azért mégis csak onnan, kicsit előbb, de semmivel sem később indul. Ez a sors generációk életét változtatta meg, helyezte át az életpálya céljait, reményeit. A két világháború közötti magyar irodalom felvidéki fejezete persze korántsem nevezhető lefojtottnak, gyengébbnek, ám mindenekelőtt a patrióta kötődéseket erősíti, akár onnan elszakadva is. Ehhez képest (szinte természetesen) az ötvenes évektől meghonosodik az a hangnem, ama bizonyos béketábori fogalmazás, aminek stílusbeli fordulatait, annak terhét, akkor értjük igazán, amikor szembesülünk – mondjuk – az 1958-as *Fiatall szlovákiai magyar költők* címen megjelent antológia néhány szereplőjének későbbi, kiforrottabb, erős – és főleg azzal szakító – poézissel megtelő hangjával.

Erre az összehasonlításra még a *Szélkiáltó* (1966) is lehetőséget ad, és ezt az ívet, a belső hang telítettségének, változásának folyamatát később *Tóth László* (aki maga is egyik alkotója az *Egyszemű éjszakának*) fogalmazza meg nagyon precízen a *Szélén az országútnak* (1990) utószavában (is): [a kisebbségi-nemzetiségi irodalmaknak] „*sajátos én- és öntudatuk, azonosságtudatuk is kialakult az évek-évtizedek folyamán. Optimális esetben ezt a kényszerű kettősséget, s az ebből adódó történelmi-társadalmi-tapasztalati-tematikai-lélektani-érzelmi-nyelvi-, valamint megfogalmazás-és identitástudat-beli sajátosságokat ennek az antológiának is tükröznie kellene*.” S bár ez a meghatározás, mint említettem, 1990-ben keletkezett, talán megkockáztatható, és aligha tévedés részemről, ha a most tárgyalt antológia elé emelem, hangsúlyozva: a „*csehszlovákiai magyar psziché*” (T. L.) olyan kötődést hozott létre, nemzet-

hez, földhöz, anyanyelvhez, amelyből egy tágabb, végtelenebb, szinte határtalan univerzumba „hátrálni” majdhogynem lehetetlen. És valóban: mint valódi alkotói paradigmaváltás, sok nemzedékkel később kísérelhető meg. Akkor, amikor az ágcsernyői „vikendet” követően magyar megszálló katonák (is) segítettek letörni a prágai tavaszt. Azt, hogy ez a szellemi erőterben milyen töréseket okozott, számtalan visszaemlékezés rögzítette, bár egyre tárgyyszerűbbek, elvonatkoztatottabbak azok, érdemesebb rálapozni az *Ítélet* című film forgatásának kényszerszünetéről és a személyes alkotótársi kapcsolatok megszakadásáról szóló visszaemlékezésekre. És persze mindazzal, amit eddig felsorakoztattam, és még mennyi mindent kellene, de így és innen olvassuk újra az *Egyszemű éjszakát*; a poézis-haza terének életre szóló keresés-krónikai egyikeként.

Annak tartalma természetesen még nem tükrözi a fentebb említett tágasabb ezotériákba való előre-hátrálást; de ötven év – vagy akár már harminc – távolából érzékelhetjük ennek jelentkezését. Ha – még ha öntudatlan, ösztönös forma- és útkeresés nyomaiban is – abban az eszközválasztási kísérletben, ami a gondolat megszületése előtti történetből olvasható ki, (már ha valóban kiolvasható a nyelv születése előtti időkben történő s csak lassan folyamatossá váló eszmélés laterna magica képkockapergésében) inkább érzelmek hangzás-próbálgatásáról és szófoszlányokba érkezéséről beszélhetünk. Talán ez a valamiképpen legerősebb összekötő szál az antológia kilenc költője között, hiszen mindőjük más és más módon keresi ugyan – ahogyan mondják – legsajátabb arcát, és mégis, nagyon erősen, ebben összetartanak és összetartoznak. Egyedül együtt; miként a kötet előszavában Tőzsér meg is fogalmazza: „*magányuk feloldását kizárólagosan a szótól, a költészettől várják*”. Ugyanakkor (még – *erről később*) nem függetlenednek a kortól, környezettől, társadalomtól, politikai helyzettől, noha mind erre adekvát választ távolodásuk, olykori távozás-élményük ad. Mely élmény, miképp az élet-élmények általában, nem feltétlenül pozitív tartalmú, de a lélekszókincs megalakításához leginkább alkalmas. Mert erről van szó: a lélek nyelvkészletének, saját tartalmi kifejezhetőségének lehetőségéről, és ez köti össze, mint már említettem, világirodalmi aspektusaiban is az *Egyszemű éjszakát* megannyi hasonló éjszakával.

Főntebb szóba hoztuk az előző nemzedékek történelmi vesszőfutását, említjük meg a korszakokként erre s ebből fakadó alkotói utakat, úgy is, mint – ha nem is tudatosan választott – szellemi előzményeket. A századelő „beköszöntő jégkorszakát” (vö. Adorno) és a totalitárius diktatúrák pusztításának ha nem is köszönhetjük, de mindenképp „betudhatjuk” Apollinaire, Cendrars, Broch (ne hagyjuk ki a prózát se) és még számos alkotó nyelvi „menekülő útvonal-keresését”, és annak hagyományosabb módú helyzetjelentéseit. Korról, történelemről, arról, hogy „*Trója búzlik, mint egy ól / S most már mindent szabad*” (Forbáth Imre), s arról, hogy „*a szenteltvíztartókban / hullámszik a Krisztusok / izzadsága*” (Tóth László). Az előbbi idézet 1930-at idézi, a felvidéki költőelődöt, és az utóbbival már visszaértünk tárgyalt antológiánkhoz. A legdirektebb szállal nem véletlenül kötöttem

össze az évszázad folyamatos értékvesztését, az emberiség morális és mentális széthullását, utalva arra is – ezt akár évezredek óta tartó egyirányú folyamatnak is tekinthetjük, amikor egyre fogy az ideákhoz való hűség értéke és reménye. Ezért indul Trója alól hosszú vándorútjára Odüsszeusz, s ezért válik a legszentebb Krisztus-fohász is zizzadságcseppekké. A hit tárgyának-alanyának szentsége változik, de tartalma és célja nem. Le kell győzni az egyszemű éjszakát, mely cím valóban – a versből történő kiemelés alapján – utalás Küklopszra, ám a metafora jóval tágabb értelmezésben jelenik meg előttem. Végső soron nem Küklopsz „szemzőgéből” kell szemlélnünk, természetesen, hanem inkább arra figyelmezzünk: ez uralkodott el a világ bármely pontján; egyetlen tekintet az, ami fókuszál ránk, a szétkergetett emberiségtörzsekre, szigorúan, no de hát – világtalan. Vak. Nem lát bennünket, maradék fegyvere a barlang ajtaja, és annak legfeljebb kiegészítője, hogy túlhatalmi termettel hatalmasodik fölénk. Ezt rögzíti a cím kontextusa: „*barlangjában / őrzi foglyait / az egyszemű / éjszaka*”.

Rezonál és reagál tehát még ez a kötet, ez az alkotói csoport is a maga által elfoglalt társadalmi–nemzeti–kulturális pozíciójára, de semmiképp sem azt tekintni önmaga ellenpólusának, amivel látszólag szemben áll. Legfőjebb le nem tagadható környezetének, helyzetének szükségszerű, de nem konszenzuális hátterének, díszletének; végső soron az öneltávolítás lehetőségének. (Hogyan is folytatódik a címadó Tóth László-vers? „*leradíroznám / arcáról a / világító szeplőket / hogy megszökjek*”). Itt és ebben adott a kapcsolódási pont a maga nyelvi kulturális újra-fogalmazását megkísérlő beatköltészettel, ahol a verssor hossza szoros egységben van a tüdő lélegzetvétel-kapacitásával, ám ennél lényegesebb a „befelé fordulással eljutni az univerzumba” érzéskísérlete – vagy iszonyat drámaisággal láttatni mégis a kort, melyben „*barbár bomba-horda születik majd az Eljövendő Emberiség szívében*” (Corso). Addig itt az egyszemű éjszakában „*Szorongásunkat / szürke falakra / perzseli a dél*” (Mikola Anikó).

A sokféleképpen elhelyezett-aposztrofált égtáj-összehajlásokról is ejtsünk szót. Ez a kötet becsatlakozott Tandori és Sziveri és Tolnai mellé, és milyen hosszú a névsor, és milyen evidens az érkezése e kötetnek a vajdasági *hol ó hol* (1968) válogatáshoz, és akkor innen visszakanyarodva emeljük ide az egyes szerkesztők definícióit. Tolnai Ottó – igaz – az egyik szerző (Raffai Ferenc) kapcsán írja, de a mondat kiterjeszthető a teljes kínálatra: „*világa, birodalma is a Literatura. Költészetünk légyeres terének gyors benépesítésével próbálkozik*” ... [ugyanakkor egy bekezdéssel feljebből merítve már azt mondja ki:] ... „*Mintha az élet végső kérdései felé tolna el ez a költészet*”. Szinte tökéletes kontextusban ezzel olvashatjuk-idézhetjük immár az Egyszemű éjszakából Tőzsér Árpádot: „*Egyszerre fejez ki hitet és nihilt, reményt és reménytelenséget, magányt és közösség utáni vágyat. ... Az itt következő fiatal költőket épp a személyes zónából (magányból, pesszimizmusból) a »személytelenbe« lépés pillanata jellemzi. A korábban tartalomnak számító társadalom, világ az ő számukra már forma...*” Avagy, erőteljesebb megfogalmazással, barlang, amely őrzi foglyait.

E ponton válik izgalmassá az a kérdés: kitöltötték-e önmaguk formáját, mit hozott számukra és mit jelent számunkra a megjelenés óta eltelt öt évtized? Sikertült-e akár befolyásolniuk azt a kort, amelytől-amelyből el- és kihátráltak? Valóban ezt akarták? Vagy ezt kapták – mintegy megérdemelt „jutalomként” – a visszajegesedő diktatúrától? A személytelenné válás „jogát”. Válaszokat keresve erre két észrevételre kell mindenképp eltűnődnünk. Az *első*: vonjuk görcső alá a kilenc költő meghatározó költővé válásának – vagy nem – kérdését, magyarázatát. Mert, persze, annak elmaradását a személyes ambíció, sorshelyzet, magatartásforma is befolyásolja, ám azt mindenképp említsük meg: ez az öt évtized három „bárdhoz” volt kegyes, amennyiben ez a kegyelem a folyamatos munka kihívását, nyomását, olykor már-már „büntetését” jelenti. (Hogy hiányzik most nekem az ironia megszokott jele: a smiley...!) A többiek is tették azt, amit sorsuk engedett, de mindenképp különös, hogy kilenc alkotóból hatan vagy a korai halál, vagy a műfajváltás miatt nem teljesítették be a figyelemreméltó körülmények között kapott indulási lehetőséget. Ennek miéértje a maga nemében a helyzet egésze vetíthető: volt, akit idősebb pályatársa sértettsége kedvetlenülített el annyira, hogy jóval később tért vissza az alkotáshoz, prózairóként; mások a gyermekeknek szóló irodalom felé fordultak. A személyenkénti szétszalazása a történetnek, mondom, a jelenség miatt érdemel figyelmet; aminthogy amúgy a három jelesként említett életmű sem az adott pillanattól kezdve növekedett, gyarapodott egyenletesen. A további mondatok elé mindenképp odakívánkozik, hogy e sorok írója személyes vélekedését úgy teszi közzé itt, hogy alapos, elemző, álláspontját alátámasztó bizonyító részletezésbe nem bocsátkozhat, így ezért most kéretik rajta nem számon kérni, hogy – szerinte – Varga Imre az antológia megjelenését követően tizenegy évvel később, a *Boszorkányszombat* című negyedik kötetével „rúgta be az ajtót”, Kulcsár Ferencnek ez tizenhét évvel később sikerült, *A felkiáltójeles ember* című (ötödik) könyvével (noha ezt a hatást mintegy megelőlegezte a *Krónikatöredék*) – ennek kiemelkedő voltát amúgy szintén nem lenne illendő átadni a feledésnek, illetve az alkalmankénti „ceremoniális” megemlékezésnek. Kivételnek magam szempontjából csak Tóth Lászlót mondanám, hiszen az antológia megjelenését követő hét évben három mai napig korszakos jelentőséggel bíró önálló kötetrel biztosította be olvasói hosszútávon megtartó figyelmét (nyugtázzuk bár, hogy az előbb említett két költő életművének összegyűjtött anyaga is kellő módon gyarapodott és hozzáférhető). Ám Tóth az, aki fáradhatatlan munkabírással – állítjuk ezt minden túlzás nélkül – emelte méltóbb magasságokba úgy a személyes munkásságát, úgy a szlovákiai magyar irodalom elismertetéséért vívott küzdelem minőségét, eredményességét. Olyannyira, hogy ez a személyes figyelem, az összefüggések konzekvens vizsgálata, a változások folyamatos összevetése az ő elemzését olvasva rajzolja elénk a *második észrevételt*.

Az *Egyszemű éjszaka* (ki)útkereső választása, a költészet metanyelvének és egyúttal az alkotói egyéniség – az én – abbéli elrejtése, esetlegesen rejtőzése ötven

év után miképp összegezhető? Hatásaiban, az utódnemzedékek döntéseiben: merről s merre kanyarodott tovább az út? Ennek definiálása előtt hadd ismétljem meg kiindulási pontomat: az antológia megjelenésekor, ötven esztendővel ezelőtt, megkezdődött egy olyan világméretű kulturális változás, ami alapvetően a huszoneves nemzedékekhez és a szabadság fokozatainak kereséséhez volt köthető. A kultúra teljessége készült újradefiniálni önmagát; és ehhez egy olyan sajátos metanyelvet, metakommunikációt talált, amely érvényesnek, működőnek bizonyult, de nem adott választ egy nagyon sajátos problémára: a „*csehszlovákiai magyar psziché*” (T. L.) és általában a kisebbségi létformák megoldására, létük és létezésük korlátozásmentes szabadságélményének megélésére. Az alkotó utat talált önmagához és a világ még megőrzendő értékeihez, ám a kettő között meglévő hiátus meglétét nem, vagy nehezen tudta ellensúlyozni. Ez a hiátus egyértelműen a haza és az anyanyelv haza belső és külső konfrontálódása, és az a részekből összerakható egész, amelyen mindig láthatóak, érezhetőek és fájnak az *illesztő* törésvonalak. Ez az, amire nem adott, talán nem is adhatott adekvát választ az a fajta progresszív kulturális paradigmaváltás, aminek értékeihez mégis ragaszkodni óhajtanék, és ennek akarását oly erősen javaslom, miként átgondolatlanak érzem mostanság dívó támadását, lesajnálását, értékfosztását. Akkor és abban a szabadságélmény határtalanná vált, épp a szabadsághiány kimondásának erejétől; az egyetlen lehetséges feleletet választva-adva adta a totalitárius diktatúrák ilyen-olyan hideg, de valójában fagyos, puha, de velejében jóval gerincroppantóbb szorítására. Mindenfelé egyszemű éjszakák őrizték foglyaikat a barlangok kijárata mellett, de ahogy sűrűsödött a homály, úgy vált erősebbé a kitörés szándéka. És ez, mert az emberi természet ősidőktől fogva már csak ilyen, soha nem fog változni benne: a szabadság illúziója mindig erősebb lesz abban az illúziók szabadságánál. És azzal lesz mindig erősebb. (Azzal, igen, de – illúzióval? szabadsággal?)

E ponton hívnám fel az olvasó figyelmét, úgy is, mint második észrevétel, arra a változásra, amelynek arculatrajzát Tóth László figyelemreméltó tanulmányának (Kortárs, 2018/12) köszönhetjük. „Magam egy helyütt már négy évtizeddel ezelőtt az *identitásproblémát és -küzdelmet jelöltem meg a 20. század egyik legfontosabb csomópontjának*” – írja abban. – „*Hat esztendővel később, 1983-ban pedig már így fogalmaztam: »... hősöm egyszerre groteszk és tragikus 20. századi pokoljárását az önazonosság megőrzésének kényszerítő parancsa és az önazonosság elvesztésének félelme indítja és motiválja. Századunk végéhez közeledve ennél kötelezőbb parancs és fojtogatóbb félelem aligha van.« Látható, az én életemben – az annak teret és időt adó, a személyiség uniformizálására törő totalitárius diktatúra felől nézve – milyen fontos szerepet töltött be az identitás problémája és meghatározó volta az ember tartására, cselekedeteire nézve. Látnom kell viszont – s más kérdés, hogy jó-e látnom, vagy nem –, hogy az utóbbi két-három évtizedben olyan irányba mozdult a (posztmodern?) világ, s mozdultak már a legújabb nemzedékek is, ahol az identitás kérdése bizonyos összefüggésekben és vonatkozásokban másodlagossá válik, és egyre na-*

gyobb teret hódítanak maguknak az identitásnélküliség vagy különböző hibrididentitások ideológiái, eszméi. (...) Újból végiggondolva az előzőeket, lehet, általános(abb) érvénnyel, az ún. határon kívüli magyar irodalmak vonatkozásában is el kell fogadnunk a délvidéki (/ jugoszláviai/vajdasági) Bányai János meglátását, aki szerint a 2000-es évek elején befejeződött »egy történet«, amely 1918-ban kezdődött el, noha a 'történet vége' itt nem azt jelenti, hogy »megszűnt« valami, csak azt, hogy onnan egy másik történet vette kezdetét. Azaz, értett egyet a fentebb már e vonatkozásban is idézett Tőzsér Árpáddal, »az új magyar irodalom történetében a törésvonalak többé nem a határok mentén« jönnek létre, hanem azok »az egymással vitában álló, de egymást ki nem záró, egyidejű kánonok és kulturális keretek szerint« alakulnak. Vagyis »a határok nyitottak«, melyek »megkülönböztetnek« ugyan, »de nem választanak el«. S ez már valóban egy másik történet (is lehet). ... Kérdés viszont, hogy a folytonosság figyelmen kívül hagyásával, a történelmi folyamatok és történeti szempontok mellőzésével nem vesznek-e semmibe a közösségi-társadalmi diszkusszióknak olyan elemei és dimenziói is, amelyek láthatóvá és megérthetőbbé, értelmezhetőbbé tennék azt az utat, melyet története során a szóban forgó nemzetrész nemzettestből történt, száz évvel ezelőtti kiszakítása után megtett. Illetve van-e még – lehet-e még – szükség(e a jövőnek) ezen utak és folyamatok belátására, akár egy, ez esetben az adott irodalomrész történetének vonatkozásában is?”

E tanulmányban, és talán az annak teljességét még csak fel sem villantó iménti idézetben – általa – sűrithető össze mindaz, amiért én nagyon fontosnak, lényegesnek, és nem csupán irodalomtörténeti aspektusában, de a legjelentősebb pillanatainkban is meghatározónak érzem az *Egyszemű éjszaka* történetét és történéseit. Színrelépésében – miként fentebb már szóltunk erről – a legfőbb szerepet az a magatartásbéli attitűd játszotta, amellyel mintegy kihátráltak a traumatikus és poszttraumatikus stresszben, és szinte csak abban bővelkedő politikai-társadalmi-kulturális környezetből, de megtartva-megőrizve – a személytelenség mögé rejtve – személyiségüket, identitásukat. Nyelvben, formában megújították, de tartalmában megerősítették, megjelenítették létezésük és a létezés veszélyhelyzetét. Reagáltak, rezonáltak, és ha összességében a távolító közelítést választottál, olykor nagyon precíz képet festettek korukról. Avagy lehet-e, lehetett-e ennél pontosabban fogalmazni, épp arról az egy-két esztendőről: „*mikor nagy fehér köveknek / emberarca lesz / a kerítések rései közül / bokor nyújtja felém / csontkezét // a magány hetedik éjszakáján / régi otthonomnak / sincs már fedele*” (Mikola Anikó). Kell-e, lehet-e ennél pontosabb képet adni a totalitárius diktatúra megéléséről, és ugyanakkor mintha mégis valami egészen másról, egy személyes magányról szólnának a sorok. Az új nyelvi köntös mindenkít a szavak eredeti jelentésének felfejtésére, és ugyanakkor azok – annak ismert és némiképp elhasznált készletének – eldobására készítetett, mint már erről is szóltunk, a szavak itt önmaguk értelmezését keresték, egy sajátos érzelmi állapotban, ahhoz, hogy megszülessen az új poézis, érvényes kontextusokat kellett találniuk „múltból jövet” a jövő és/vagy a jövőtlenség dimenzióiban. De mindenképp egy olyan adott és meghatáro-

zott helyzetben, amitől semmiképp sem fordultak el, legfeljebb beletávoledtak, viszonzást nem várva keresték azzal viszonyrendszerük létrehozható pilléreit. Megnevezve azt is, amivel semmiképp sem: „*iszom a láncra / mely összekapcsolódik / mely utolsó láncszeménél megragadva / feltétlen szót fogad / akár az ostor*” (Aich Péter).

Maradandó, és olykor úgy érezzük, újra felvésendő sorokat találhatunk-köszönhetünk tehát, „elbolyongva” ebben a versvilágban, annak világító éjszakáiban, a ma már kevésbé „jegyzett” szerzőknek, és mindenképp három világító életmű megteremtődését. És az identitás egy olyan újratehermenthető példáját, melynek fogyása, látható és érzékelhető fogyása – miként Tóth László követi azt végig irodalomtörténeti munkásságának egészében, és foglalja össze idézett tanulmányában – valós, nagyon is valós veszteségünké válhat. Mert a versbeszéd súlyát az adja, ha megtart és ha megtartó; ha megerősít; ha kimondja, hogy „*köldöködben cipeled a harangkötelet / ünnepeiden megrántod magadat*” (Tóth László). Hogyan is aposztrofáltam a mai korhangulat negligáló vélekedését a „hatvannyolcasokról”? Ami valaha pezsgés volt, ma mintha Gorgóként merengne örtornyok árnyában... De nézik és látják, pontosan, ahogy mostanság valójában a mélyről fakadó, szoros identitás válik egyre inkább képlékennyé – „*időtlen csendjében nem gyökérik vallomás*”.

Dúdor István: *Ikarosz*, 1981

Az idő hallgatása

Dúdor István képe alá

Az ember ez az ember az ember
mezít-kéz mezít-hát mezít-láb
az üszkös kis virágra
áldottasszony-hasú planétánkra ül
tisztá tenyerébe fogja bal szemét
és jobb szeme villámos úr lesz
Mióta hallgat így

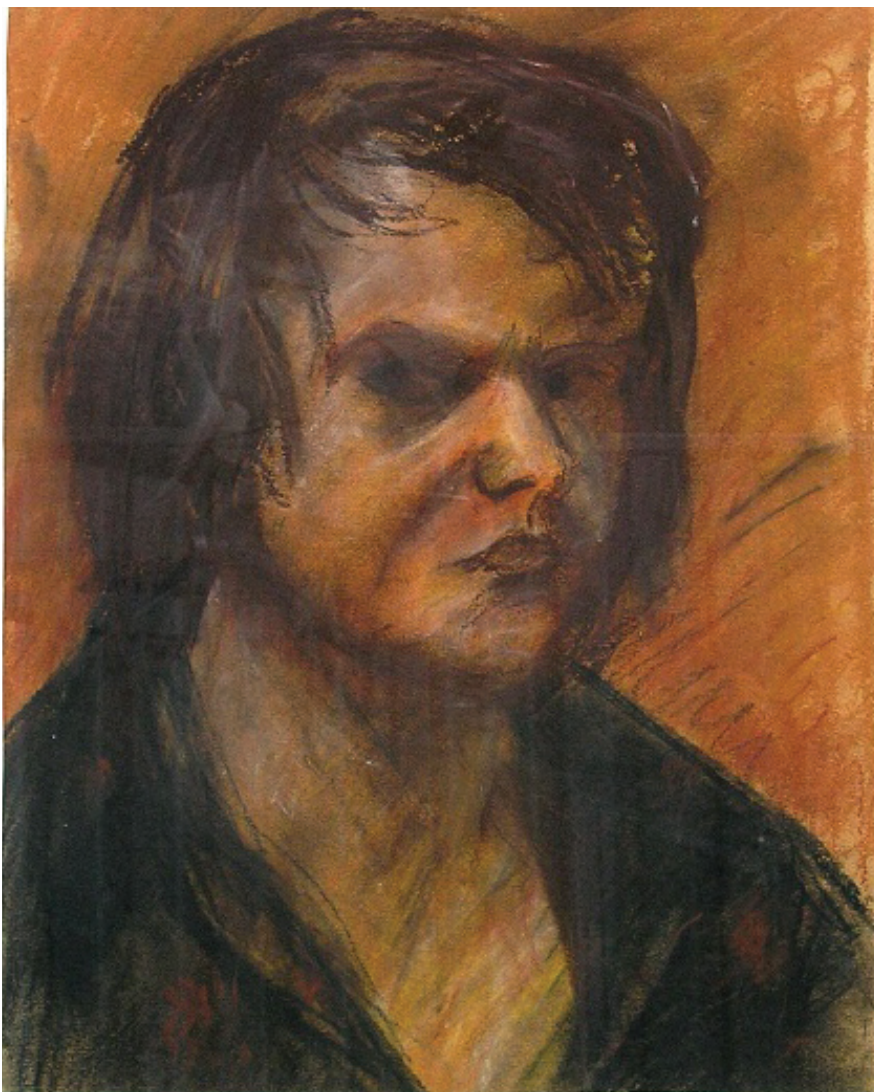
Az ember ez az ember az ember
oly hű
oly kicsiny
akár a költő
ki verset írni földre ül
s írja míg megőszült kavicsok
nyomják a hátgerincét
Mióta hallgat így

Az ember ez az ember az ember
kozmoszban alszik kozmoszban ébred
és kézfeje mint az állaté
és lábfeje mint az állaté
Mióta hallgat így

Az ember ez az ember az ember
oly hű oly kicsiny
olyannyira hű oly kicsiny kicsiny
amint zokogó félelemben
hallgatja ketyegő szemét
hogy már mindkét félteke
kell e véred hallgatáshoz
Mióta hallgat így

Az ember ez az ember az ember
kozmoszban alszik kozmoszban ébred
s oly magányos mint a Föld
míg üres tenyerében tartja jobb szemét
és kézfeje mint az állaté
és lábfeje mint az állaté
Mióta hallgat így

(1970)

Az Egyszemű éjszaka-modell

Az ötven évvel ezelőtt kiadott antológia hosszabb idő után, mostanában újra intenzíven foglalkoztatott. Elhatároztam ugyanis, hogy beszerzem, és ezért ahol csak tudtam, kerestem. Ahogy korábban tapasztaltam, az antikváriumokban elérhetetlen, de azért előjegyeztem, hátha... Végül a világhálón ráakadtam a Bibliotheca Hungarica által digitalizált példányára. Így a kötet teljes tartalma hozzáférhetővé vált számomra is, ráadásul egyszerre huszonöt szabadon választható oldal le is tölthető belőle. Így elindulhattam, hogy újraolvassam és mélyebben értelmezsem.

Egy térbeli-geometriai modellt próbáltam elképzelni, amelynek alkotóelemei a versek, s ezek sokszínű, sajátos szövegvilágai formálják a végső építmény minőségét, üzeneteit.

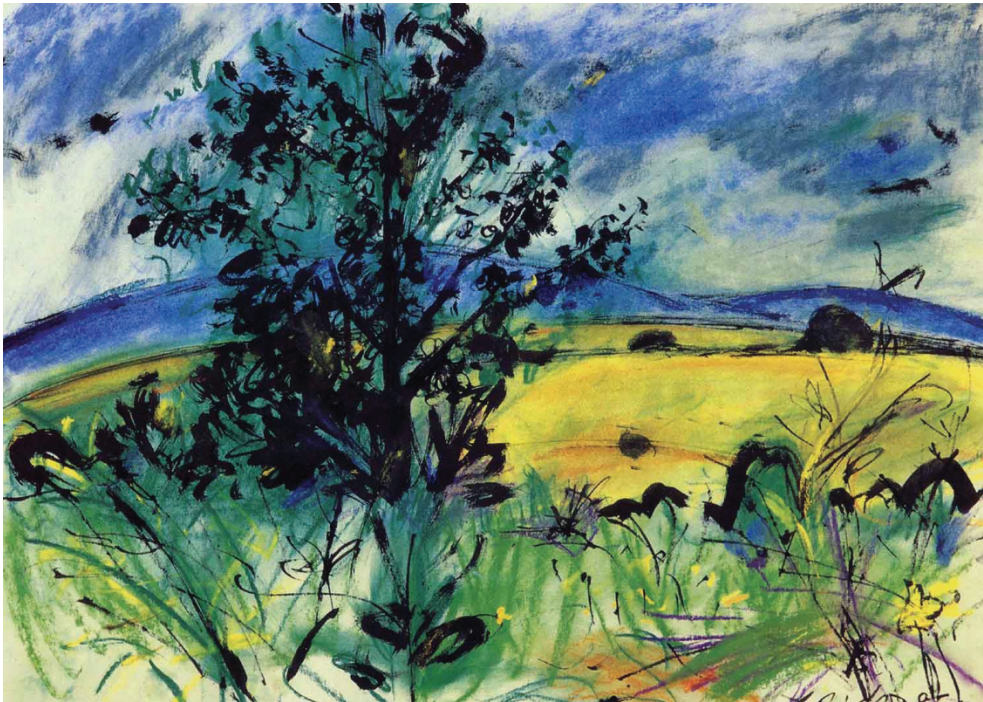
Karanténban, otthondolgozós munkám közben az előttem fekvő papírlapon az öntudatlan firkálásomból született hasábot figyeltem, a belőle kifejlődő további téglatestek, térkonstrukciók alakzatait és egymáshoz viszonyított elhelyezkedését. Azon gondolkodtam, hogy vajon ezek az egymásba nyíló, egymásban jelenlévő terek mennyire zártak... Mennyire engedik, hogy további falaikkal is egymásba nyíljanak vagy éppen csak egymásnak háttal, a hátsó síkjaikkal vannak összeragasztva, egymásba és egymásra illesztve tartják és építik a közös területet... Esetleg akár külön, elszigetelt fiókként lebegnek, független tartalommal, kisebb és nagyobb tereket magukba zárva... Miközben egy másik dimenzióban a vizionált tér valójában, értelmetlenül, csak egy sík a papíron...

Az interneten véletlenszerűen, mondhatni kapkodva megnyitott oldalakon található versek töredékekből összeállt mozaikszerű képként villantak fel előttem, s ebben a mozaikban szerettem volna eligazodni. A versek mélyebb megértéséhez kerestem segítséget, s ehhez a versvilágok rajzomba vetített hasábjait, tereit az antológia bevezetőjében Tözsér Árpád által leírt kulcsszavakkal töltöttem fel, s ezen szavakat-fogalmakat a felépítendő modellem pontjaiként, a térbeli szerkezet egy-egy atommagjaként próbáltam meg elképzelni. A rácsszerkezet metszéspontjaiban *a magány*, *a szó*, *a költészet*, *a kaland*, *a pótvilág*, *a lázadás*, *a szomorú groteszk*, *a tudatos passzívítás*, *a valóság pátosza*, *az ami jó – ami rossz*, *az egyetlen vers*, *az elbolyongás*, *a személytelen* – a kilencek verseinek atommagjai, amelyek körül saját-sajátos energiapályákon-idegpályákon lüktet egy-egy versvilág.

S modellem hasábjainak falára, mint tucatnyi képernyőre kivetültek Mikola Anikó erőteljes természeti képei *a tenger küszöbén*, Szitási Ferenc *huszonhat szem szilvája*, Németh István *vak estéje*, Kulcsár Ferenc *hajnala*, Kmeczkó Mihály *időtlen szerelme*, Keszeli Ferenc *öblös széke*, az Aich Péter által rögzített *holtpont*, Tóth László *harangkötele*, Varga Imre *vadakácai*...

A modellem összeállt.

Verseikben a szerzők elhelyezték magukat egy sajátos térbe – irodalomba – életérzésbe, s a Tőzsér Árpád szerkesztette közös antológiával éppen az irodalmi, kulturális teret rögzítették, sűrítették egy ponttá, gömbbé, sokszögű kristályalakzatba az adott időben, hogy innen elinduljanak... s a folytatásról, a szerzők egyéni pályájáról így, ötven évvel később már tudható, hogy sokféle irányban haladt tovább.

Dúdor István: *A tavasz színei*, 1986

Karácsonyi triptichon

I.

Me too, You too

Isten a vicc és a horror határán,
az ég és föld között meredő szikla hasadékába
szorulva (még máma tovább hasad!) rémülten kiabál:
Me too, You too, meg hogy *Hodie mihi cras tibi*, aztán
Hic transit gloria mundi; elmúlt, naná, még hogy *Gloria*,
még hogy elmúlt, lezuhant, behullott a repedésbe,
a világ dicsősége, a résbe,
ahol rémülten kiabál az Úr: ma nekem, holnap neked.
Ma neked, Tibi barát, holnap nekem, és rémülten kiabáljuk mi is:
ma ölelek, holnap ölök, hisz gyilkolunk, akár a többiek,
én öllelek téged, engem ölnek is; *Me too*, téged öllenek,
engem ölnek. S míg kiáltoz beszorulva, szorongva látja
Isten, a hasadék szája olykor elsötétül,
valami nagy tömeg, valami nagy kő jár előtte,
föl és alá, le s föl, szakadatlan;
a követ bozontos *homeless* görgeti.
Én görgetem. Én is, te is. Nekem is, neked is.
Engem is, téged is. *Me too, You too*.

II.

Onnan léssen eljövendő

Onnan? A befagyott repedésből? Hogyan,
hisz itt most tél van *és hó és halál*,
Mi vagy ki olvaszthatja fel elhidegült szívét?
Miféle meleg, milyen szeretet, hány lélekjóság
képes áthatolni a szikla, a rés jegén?
És hogyan kiáltoz az Úr, ha nyelve zúzmarás már?
Talán a Kisdéd? Születése vagy halála hozna

olvadást? S bár a pajtában készül már a jászol,
Ő, az Úr, még ott a télben, és csak találgatjuk, hogyan
lesz képes *ítélni eleveneket és holtakat*, minket,
halott eleveneket és eleven holtakat,
akik csak várjuk, egyre várjuk ítéletét,
hogy megbékéljünk, hogy megbocsáthassunk végre
az ellenünk vétkezőknek, és azoknak is, akik
most készülődnek, hogy méreg-adrenalint döfjenek
bordáink közé, akik moslékkal, szennyel fertőzik
kútjainkat és mélyükön a csillogó reményt.

III.

Itt állok jászolod felett

A barmok fényes nyála még beragyogja az arcod,
és a békesség, a csend a megállt idő csendje.
Gyümölcs-húsod tagadása minden romlandónak,
a benned készülődő Ige talán az Úr nyelvét is megoldja.
És akkor perlekedni fogtok, és az Atya mennydörgő hangját
elnyomja majd kódolhatatlan gügyögésed,
és mi neked szorítunk, hogy igazad legyen,
hogy *jöjjön el a Te országod, és legyen meg*
a Te akaratod, ha álom is, ha ép észnek képtelenség is,
ha holnapra tovatűnik is, hogy ez legyen
a feladat: kitalálni, felfedezni újra.

Szélkapu

Nem te jöttél, ő várt.
Karóval, virággal várt a Határ:
Héraklész oszlopaiból ennyi maradt ott a szélkapuban.
A Szorost csend és köd ülte,
szemben az Atlas kopáran tartotta az eget;
Afrika nem sok jót ígért. Érezted,
bármelyik pillanatban előronthatnak a Szörnyek:
a kapu nem képes már kizárni őket, közel a vég.

Hívtam a phaiákokat, hogy, bár halandó vagyok,
vinnének át a messzeségbe, Ókeanosz szigeteire,
ahová az óriás igyekezett, s ahová
Platón képzelte az elsüllyedt Földrészt.
De nem jött a vég, elmerült a kép is. Itt maradtam.

Már tudom, mit kellett volna kívánnom ott, miért
lett volna jobb, ha a lehetetlen akarása helyett
beérem a göcsörtös karó tövéhez telepedett
vadvirágok intő szavával: „Eddig és ne tovább!
Akkor talán épségben megmaradhatsz
önnön határaid között, belül a fénylő oszlopokon.”

Afrika Gibraltár partjairól

HÁYJÁNOS

Mamikám

(Részlet a regényből)

A Mamikának én soha nem csinátam vóna olyat, hogy rosszat, mert a Mamika olyan vót nekem, hogy jobban vót anyám, mint akitő születtem, mert akitő lettem, az olyan vót, hogy semmit nem, csak hatta, hogy a porba legyünk, az összes gyerek, az uccán, hozzánk se szót, mi meg ott vótunk, meg a szomszédból is ott vótak, mer ott is olyan anyuk vót a gyerekeknek, mind nekünk, nem vót ránk adva ruha, csak mesztelenű, a parasztok meg mentek kapányi, oszt monták, hogy mennyünk a patakra, oszt mosakoggyunk meg, mer olyanok vagyunk, hogy tiszta kosz, az arcunk, a kezünk, meg se ismernek, hogy kinek a gyerekei vagyunk, mi meg mentünk, mer jó vót a patakra lemenni, nem azé, mer monták, dobáni a köveket a vízbe, az jó vót, meg belemenni, oszt fröcskőni, vótunk ott egy órát, senki nem keresett, hogy hol vagyunk, pedig nem vót megengedve, eccer belefúllatt egy gyerek, osztán vissza az útra, oszt megin koszosak lettünk, mer a vízre még jobban ráragatt a kosz, egyik gyerek fődobta a port, mi meg aláátunk, oszt az a por mind ránk ragatt, oszt vót, hogy fáztunk, mer má hideg vót, oszt akkó mentünk be, hogy aggyon valami ruhát, oszt adott valamit, de kabátot aszt nem, csak olyan rongyos, koszos göncököt, fődig lógott az ujjá, mennyetek ki, kiabát ránk, mentünk, mer megfogott valami fát, hogy ránk vág, ha nem megyünk, mi még így is fáztunk, oszt éhesek is vótunk. Ha éhes az ember, még jobban fázik, monta a Mamika, hogy emlékszik, amikó háború vót, oszt nem vót semmi, akkó még a dunna alatt is dideregtek, mer éhesek vótak, pedig vót bedobva oda egy téglá, amit a sporhelon átmelegítettek, oda gyukta a Mamika a lábát, meg az annyáho, mer annak melegek vótak a combjai. Na gyugd ide jánka, monta a Mamika, hogy aszt monta az Öregmamika, mer olyan a lábad, mind a jég, mind az enyimek is, amikó fáztam, de nekem nem vót kihő hozzagyukni.

Az má később vót, de én akkó is fáztam, kint vótam az uccán, oszt má majnem tél vót, amikó szótak, hogy mennyek velük oda, ahó van valami értékes, amibő majd lesz nekem kabát, meg lesz enni belőle, mer én be tudok menni a háccsó ablakon, mer én kicsi vótam, most is kicsi vagyok, de akkó még kisebb vótam, csak akkora, hogy a legkisebb, pedig má tíz éves vótam, de mer nem attak enni, csak olyakot ettünk, hogy vizes kenyérre rászórtuk a cukrot vagy rákentük a zsírt és arra mikor sót, mikor cukrot, nem vót olyan, hogy hús, meg vót akkó az anyám-

nak egy olyan ura, azt se tudom honnan vót oláccigán vót, hát az aztán soha nem dógozott, de mindig ivott, meg oszt meg is vert bennünket, pedig aki nem az apja a gyereknek, az olyat nem is csináhat, oszt a nővéremet belökte a szobába, az anyám meg csak hatta, pedig még én is tuttam, micsiná vele, mer olyat csinát, amit az én rendes apám nem csinát vóna egy gyerekkel soha se, mer azé még gyerek vót a nővérem, nem csinát vóna, mer olyat csinányi bűn, de az oláccigánt ez nem érdeköte, csináta, mer az anyám hatta, hogy csinája, pedig az is bűn hanni, hogy olyat csinájjon, ráadásul pont a saját gyerekéve, nem, a rendes apám az ilyet soha nem, mer ő nem vót olyan, amíg vót, addig rendbe vót minden, mer ejárt dógozni a pékségbe, mer vót neki szakmája, hogy pék, és nem ivott mindig, mert nem vót olyan, meg nem is lehetett, mer hajnaba köllött menni, nem lehetett vóna úgy, hogy előtte iszik, csak akkor ivott, amikor ünnepek vótak vagy amikó mekkapta a píz, és nem is vót hozzászokva, nem úgy vót, mind a többi cigánok vagy a néger, azé lehetett, hogy osztán az lett, hogy főgyullatt a pálinka benne, amikor megünnepöte, hogy megszületett a lekkissebb tesvérem, aki akkó még a lekkissebb vót, mert később született olyan, aki má nem az apámtó vót, és az lett a lekkissebb, utána a nővérem is szült, még nem vót tizenöt, de attó az embertó, akit az anyám beengedett a házunkba, akive vótak ezek a rablások. Nem mondhattam, hogy én nem, mer én olyat nem akarok, mer vittek, meg az is vót bennem, hogy milyen jó lesz, ha télen lesz nagykabátom, meg meleg cipóm, mer akkó még aszitem, ténleg lesz, nem azé van az egész, hogy az oláccigán inni tuggyon, mer az anyám annyit se vett e abbó, amit szereztünk, hogy a gyerekeinek jusson belöle kabátra, jó az amibe eddig is vótam, monta, de nem vót jó, én nem birnám nézni, hogy fáznak a gyerekeim, montam a Mamikának, ő meg monta, hogy vót olyan amikó neki se vót télikabáttya, mer nem vót rá píz, oszt monta az Öregmamika, hogy menny e a nagyapádhó, vidd e neki a tejet, mer ő horta az öregnek a tejet, oszt mondd neki, hogy fázó, mer az öregnek van píze, oszt ha lássa, hogy fázó, vesz neked nagykabátot, de nem vett, monta a Mami-ka, csak monta, hogy mozognyi kő, akkó melege lesz, az is má milyen öreg vót, minek vót neki a píz, amikó má majnem meghat, annyira öreg vót, mé nem vett annak a jánkának kabátot, mé ilyenek az emberek, nem tudom.

Oszt, amikó vót az a hely, ahó ekaptak a rendörök, akkó bekerütem az intézetbe, olyan vót, hogy ott is vótak olyanok, mint az az oláccigán, akit az anyám hozott nekünk a nyakunkra, mikó meggyullatt a apámba a pálinka, és etemettük, mindenki ott vót, még a parasztok is, mer aszt a kenyeret ettik, amit az én apám süttött nekik, mer má nem süttöttek otthon kenyeret, mindenki a bódbo vette, és amit a bódba árútak, aszt az én apám süttötte, és ott ríttak a parasztok is, hogy ki fog nekünk ilyen kenyeret sütni, ha má nem lesz nekünk a Gyuri, monta is az apám, amikó még nem gyulladt meg benne a pálinka, hogy amikó a patak-kanyarba laktak, meg még gyerek vót, és csak olyan házuk vót, hogy nem vót alapja se, csak le vót rakva a vájag a földre, oszt mikó nagy árvíz vót, akkó az egé-

szet evitte a víz, megin meg köllött építeni, oszt mindenki olyan bűdös vót, hogy messzire lehetett érezni, hogy ott gyün egy cigán, a kutyák má, ha elindút onnan, ekezdtek ugatnyi végig az uccán, oszt amikor a kerítés mellé ért, úgy vicsorogtak a kerítés mögött, csurgott a fogaikból a nyál, hogy ha kigyűttek vóna, szétépték vóna a cigánt, akkó is, ha kisgyerek, mer a kutyának nem számít, hogy gyerek, csak hogy cigán, amikó ez vót, akó nem hitte vóna senki, monta a rendes apám, hogy azt a kenyeret eszi a falu, amit ő süt, hogy a cigán kenyerit, mer olyanok vótak a parasztok, hogy a cigántó nem vettek vóna e semmit, amit a cigán csinát, legfőjebb a gombát, amit az erdőn gyűjtött, mer azt nem a cigán csinát, hanem csak nőtt az erdőben, persze a parasztok most is olyanok, hogy cigántó nem kő semmi, csak a Mamika nem olyan, neki ha viszek valamit, mer én csinátam, akko elveszi, oszt megeszi vacsorára, aszongya, hogy hagyd csak itt jánka, maj megeszem vacsorára, oszt másnap odaaggya a lábast, amibe vót, amit csinátam, de a többi paraszt nem enne a cigán után, a cigán lábasából egy falatot se, akkó se, ha megdöglene éhen, nem inna abbó az üvegbő, amibő a cigán ivott, mer utákozik tőlünk, a házába se menne be, mer hiába kaptunk házat, mondogatta az Öregmamika, a Mamika anyja, hogy a cigán, az cigán, a házbó is putrit csinát. A végin mégis az lett, hogy a cigán kenyerit ettik, mer más kenyér nem vót, mer má nem tuttak otthon sütni, mer ebontották a kemencéket, mer régen vótak kemencék, monta a Mamika, hogy nekik is vót, hogy az nagy munka vót, hogy kenyér, ahho érteni köllöt, egész éjjel dagatt a tészta, kovással csináták egy tek-nőbe, oszt hajnaba befűtöttek a kemencébe oszt mikó bemelegedett a kemence fala, akkó kipucóták a paraszt, és bepakóták hétkor a kenyereket, oszt tízre meg is süt, hogy az milyen finom vót, az a friss kenyér, hogy olyan vót, hogy a szaga végigment az egész udvaron, oszt a kutyák nem ugattak a szagra, hanem azok is csak szimatótak, mer az nekik nem cigánszag vót, hanem jó szag. Még Pestre is vittünk a rokonoknak, monta a Mamika, oszt úgy örűtek, mindha aranyat kaptak vóna, mer má annyira utáták azt a kenyérgyári kenyereket, aminek a haja, mind a kő, a bele meg még kovász, meg az a kenyér is, amit vittünk, olyan vót, monta, hogy arra emlékeztette őket, hogy milyen jó vót, amikó még nem hatták el a falut, nem köllött olyan helyen laknyi, hogy nem csak a kenyér rossz, de a lakásuk is csak egy juk. De az is jó vót, Mamika, amit az édesapám sütött, az is jó vót, nem? Jó vót jánka, jó vót, mer más nem vót, oszt mesét a tejfőlös lepinrő, amit a kemencébe sütöttek, mikó kiszettik a kenyeret, utána, hogy melegen ettik, én meg úgy megkivántam, mer finom vót, így emondva is. Úgy van, hogy azt is lehet akarnyi, ami csak emondva van, de valóba nincs. Eccer süssön a Mamika olyat, mer nagyon megkivántam. Sütőbe nem olyan, mind kemencébe, monta a Mamika. De annál jobb, montam, mindha egyáltalán nem vóna. Anná jobb jánka, monta, mer ami nincs, az má ténleg semijen. Ott vót az egész falu a temetésen, nem vót olyan nagy temetés ebbe a faluba, amilyen az édesapámé vót, örűt vóna, ha lássa, de a temetés olyan, hogy pont az nem lássa, akié az egész csináva van.

Ha lett vóna akkó még az édesapám, ha nem gyullad ki benne a pálinka, akkó nincs az, hogy a Boginak lesz olyan gyereke, aki lett, aki attó az embertó van, mer az én apám ilyet nem hagyott vóna, meg is öte vóna azt, aki ilyet csiná a gyerekive, meg persze akkó az oláccigán se gyütt vóna oda, ahó mi vagyunk, mer nem köllött vóna, hogy ott legyen, mer elig lett vóna az apám. Együtt Birinkébő, biztos onnan gyütt, az összes oláccigán onnan gyün, mennyi van ott belőlük, hát nagyon sok, mer ha nincsen felesígnék való, visznek innen a mi falunkbó jányokat, meg más falubó, hogy legyen, oszt akiket azok szűnek azok is oláccigánok lesznek, azt öröklík, hogy az embert, akkó is, ha az asszon nem vót oláccigán, mer oláccigán lesz ott, azok között, másmilyen nem tud, olyan piszkos szája lesz, mind azoknak, hogy nem lehet hagatni, amit mondanak, mer csak piszkosságot tunnak mondani. Ez is olyan vót, aki az anyámhó gyütt, hogy olyan fekete, hogy néger, úgy is hitták, hogy néger, a kicsi is, akit a Bogi szút neki, az is néger vót, meg akiket az anyám szút, azok is négerek lettek, nekem azok nem tesvéreim, mer nem is hasonlítottunk. Szegin Bogi, e köllött vóna vetetni, de mire észrevette, má nem lehetett, mer aszt monta az orvos, hogy túl van az időn, oszt meg kő szúni. Kinek kő ezután a Bogi, hát senkinek, csak valakinek, aki naplopó, olyannak, mindenki tuggya a faluba, hogy kitó van a gyerek, oszt má fót van rajta, olyan meg nem kő senkinek, mer van olyan is, akin nincs fót, senki nem gondó arra, hogy ő eszt nem akarta, csak azt mondják, hogy ott van rajta a fót, a fóttal nem kötözök össze, odamegyek hozzá, hogy még egy fótot ejcsek rajta, mer szép jánka vót a Bogi, szebb vót, mind én, de utána otthagynom, monta, aki hozzáment, ha lesz belőle gyerek, ki tuggya kitó van, mer senkinek nem köllött utána, hogy azzal az emberrel vót, csak úgy köllött, hogy eccer, oszt télleg nem lehetett tunni, mer a Bogi is innentó olyan lett, amilyen lett, má neki se vót fontos, hogy másmilyen legyen, mer tutta, hogy azután, ami történt, má nem lehet másmilyen.

Az érdekel, ami engem is meglep

Interjú Háy Jánossal

Háy János, József Attila-díjas író, költő, drámaíró. Az ikonikus bánatos szomorúmanók festője, aki gitárral a kezében is otthonosan mozog a színpadon. Kérdezője Csapody Kinga, kiadóvezető-főszerkesztő.

– *Nyáron, a SZMIT táborában a tanulni vágyók előtt az írásról, műnemekről és műfajokról, technikákról és trükkökről beszélgettünk. Sorvezetőnek is tökéletes apropónak bizonyult a Ne haragudj, véletlen volt című könyved. Pár kérdést újra körbejárnék, például: mit jelent számodra, hogy autentikus?*

– Az autentikus olyan meghatározás, aminek szerintem nincs egzakt leírása, de az ember mégis tudja, hogy mely művek azok, melyek nem. Az igazat mondás biztos benne van, a művészi korrupció, amikor az írás nem pusztán a mű tárgyát akarja feltárni, hanem meg akar felelni valamely külső elvárásnak, ideológiának, kritikának, olvasónak, az efféle alapra épülő írás biztos nem lehet autentikus. Amúgy ez olyan, hogy mi az igazi popzene, aki tudja, tudja, aki nem, annak úgysem lehet elmagyarázni, mert egy hetes átképzés után is bepróbálkozik a Csend hangjaival.

– *Van esélye az igazmondásnak egy irodalmi műben? És az életben?*

– Csak az igazmondásra való törekvésnek van értelme, de hogy mennyi az esélye, ezt nehéz meghatározni, hiszen minden mondat mögött ott áll egy beszélő, aki nem tudja, hogy az elfogultságait mennyire sikerült kiiktatni, hogy mennyire képes reflektívnek lenni, amikor a másik oldalon ott van, hogy érzelmileg is száz százalékig benne kell lenni a szövegben. Az biztos, hogy az olvasó addig megy egy művel, amíg nem rendül meg a hite az igazságban, amíg nem mond ellent a szöveg tartalma a saját ténybeli és érzelmi tapasztalatának. Ha csalást észlel, rögvest félredobja a művet. Az életben többször lehet szerintem hazudni, és nem biztos, hogy félre leszel dobva, mert működik a megbocsátás, ami a műben megfogalmazott világoknak nem jár.

– *„Egy regény kétszáz oldalnyi érzelmi erőt és írói akaratot, meg nemutolsósorban tudást igényel.” Melyik hozzávaló beszerezhető, és te honnan gyűjtöd, fejleszted ezeket, és hogyan őrzöd meg őket magadban?*

– A téma válogatja, hogy például hogyan kell tudást szerezni, ha teljesen idegen időben (múlt) és tájon mozog a szöveg, akkor azt a világot ki kell tanulni, ez

nem elkerülhető. Ha ismerős helyeken, ismerős arcokkal játszunk, akkor a saját tapasztalati megfigyeléseink kerülnek előtérbe. Persze van olyan tudás, ami a létről szól, ráadásul tele érzelmi erővel, annak a megszerzése, folyamatos belső figyelmet és állandó gondolkodást igényel. Ja, és nem csengetnek, hogy most már elég, szóval elkezdhetünk írni. Az egész nem írható le receptszerűen, mindig ott marad egy titok, hogy lesz-e eredménye annak az időnek, amit a világ mélyebb feltárására fordítottál, lesz-e benned erő, akarat, hogy az egészet megfogalmazd, s hogy tényleg van-e annyi érzelmi anyag, ami megtölti az utolsó oldalig a szöveget. Vagy netán kifulladás félúton, vagy a vége előtt kicsivel. Csak egyet tehet az író, mindig benne van egy belső érzelmi és szellemi aktivitásban, aztán várja, meg egy kicsit erőlteti is a csodát, hátha.

– *„Ha egy művész öncsalásban tartja magát, végleg elveszett” – írod. Mi számít szerinted öncsalásnak?*

– Ha nem tudod, hogy honnan látod a világot, s hogy ki az, aki látja. Ennek az örökös vizsgálata elkerülhetetlen. Ha olyan cuccokba bújok, mint egy kamasz, kicsit nevetséges leszek, de holnap leveszem, és a dolog meg van oldva, de ha ezt a téves szemléletet egy regényre rávetítem, biztos, hogy művészileg vesztek, ez persze nem azt jelenti, hogy ne tudna az ember megírni egy kamaszt. Nem a szereplőről van szó, hanem az íróról.

– *„Egy napló nem arra való, hogy nyomot hagyjunk a világban. Ellenkezőleg. A hajnal vagy az éjszaka csendjében épp ahhoz segíthet hozzá, hogy megszabaduljunk önmagunktól” – mondta Pilinszky János. A te könyved látszólag napló, be is húz, elhitei, hogy a karantén alatti életedről, annak szereplőiről is egyre többet tudhatunk meg. Aztán körbeforgat, míg el nem kezdek szédülni, és mire már pontosan tudom, hogy egy hangyányival sem kerültem olvasóként közelebb a naplóíró privát életéhez, akkor ott, a felborult időben koppan az áll és hagy ki a szív. Halál, gyász és a feldolgozásuk veszi át a rendező szerepet. A napló írta Háy Jánost egy idő után, vagy az elejétől te fektetted le a játékszabályokat (mit mutatsz meg, mennyire mélyen, mennyi időt)?*

– Általában szeretem, ha a játékszabályok a megírás folyamán alakulnak ki, nem szeretek előre kimódolt rendszerben írni. Az érdekel, ami engem is meglep, az izgat és hajt, hogy végigcsináljak egy könyvet. Ennél a szövegnél még kevésbé tudtam, mi felé haladok, de bíztam abban, hogy a szöveg oda vezet, ahová el kell érnem. A magánéletem itt sem érdekel, az érdekel, hogy mély érzelmi és létélményhez jusson az olvasó. Ugyanakkor a tény, hogy mégis naplót írok, amely megajánlja a lehetőségét a bizalmi beszédnek, valamint azt a látszatot kelti, hogy folyamatosan a szerző közelében vagyunk tartva, sok érdekességet felhozott számomra. De hangsúlyozni kell: egy szöveg akkor jó, ha a saját logikája szerint igaz, és nem akkor, ha beazonosítható a valóságos történéssel. Ez nem azt jelenti, hogy nincsenek benne olyan részek, amik megállják a valóságos történés

próbáját, de ezt a próbát nem kell elvégezni, mert a mű szempontjából nem érdekes.

– „...az olvasó magát szeretné olvasni” – írod még a szükségnaplóban, majd az azóta megjelent A cégvezető fülszövegében ez az utolsó mondat: „A cégvezető a te életed könyve. Rólad szól és a barátaidról, meg a rokonaidról, az osztálytársaidról, a gyerekeidről és a szüleidről. A cégvezető a helyes és helytelen döntéseid könyve, a céljaid és céltalanságaid, a cselekvésed és a tehetetlenséged könyve. A cégvezető mi vagyunk.” A párkapcsolatok dinamikája régóta foglalkoztat, mi újat tudsz még találni bennük?

– Az alapkapcsolataink tesznek fel minket a világ térképére, nem lehet nem foglalkozni velük. Apák, anyák, gyerekek, szeretők, feleségek, férjek vagyunk mindahányan. Tágabb értelemben persze mindig arról van szó, hogy kik vagyunk, és hogyan lehet élni és miért. Miért keljünk fel holnap, és miképpen lehet érvényes az az élet, amit élünk.

– *Miért pont a cégvezető a korunk hőse?*

– *A cégvezető*, bár végigvisz egy ma már történelmileg tekinthető időn, főleg a nyolcvanas évektől máig, de kisebb mértékben, már a háború előtti évektől indul a sztori, végiggondolja egy nagy erőnek, a pénznek a működését, de alapvetően mégis mindannyiunkról szól, akik megpróbálnak élni. A fő szála ráfűzött apró történetek szereplő szinten is kibontják a körülöttünk, hol a szemünk előtt, hol titokban zajló történéseket.

– *Számokra ki/kik az igazi hősök?*

– Számomra mindenki hős, aki le tudja élni az életét és felelősséget vállal a cselekedeteiért és azért, hogy ami körülötte van, a lehető legjobban legyen berendezve. Amikor gyerek voltam, azokat tartottam igazi hősöknek, akik a megfelelő pillanatban evidencia szinten tudtak helyesen cselekedni. Ilyen hős volt például Tokei Ihto, Baradlay Jenő vagy a nagyapám. A hozzájuk való bizalmi viszonyt sem szeretném felszámolni, mert ők őrzik bennem a jó és a rossz különválasztásának lehetőségét, amit a modern egocentrikus ember megpróbál örökösen egybeszántani.

BOLEMANT LÁSZLÓ

„Szeretnék megmaradni – homo ludensnek.”

Antal László versei elé

Az idén hetvenéves Antal László a velejéig magyartanár – irodalom- és nyelv-szeretetét minden verssora igazolja, az alkotás örömeért ír. Miután a hetvenes és kilencvenes években írt verseinek félretett, majd újraírt változatait számba vette, újabb műveinek megalkotása és összegyűjtése után megérett az idő, hogy végül egy verspályázat első helyezetteként 2013-ban megjelenjen első kötete, amelynek előszavában volt középiskolai tanítványa, Szabó T. Anna így ír: *„Ahogy az irodalom örömét a tanítványainak, úgy nyújtja át végre Antal László ezt a régóta őrizgetett, készre-szépére csiszolt ajándékot az olvasóknak. Finom arányérzék, formai könnyedség, a szó és a dallam tisztelete, a belülről ismert hagyomány továbbélte, játék és komolyság összhangja – ez Antal verseinek biztos háttere.”*

Néhány évnyi ismeretségünk után, amikor a *Nekem a szó* című, említett kötetének bemutatójára készült, engem kért fel beszélgetőtársnak, és úgy alakult, hogy a budaörsi városi könyvtárban ezt éveken át követte még néhány alkalom, amelyen a szerepeinket változtatva vagy az egyikünk kötetét mutattuk be, vagy csupán egy kötet és kötöttség nélküli költészet napi „hogyan születik a vers” témáról beszélgettünk, miközben családi zenélés (Ábris fia trombitaszólója) vagy felkért előadóművészek szavalatai hangzottak el. Irodalmi barátságunk nyomai folyóiratban közölt versekben, rádióban elhangzott kulturális ajánlásban is fellelhetők, és korábbi verseskötetem egyik szlovákiai bemutatójára, Komáromban is őt kértem fel, hogy legyen az est házigazdája.

A játékosság, a formák letisztultsága és a dallam az, ami első alkalommal szembeűnő volt Antal László verseit olvasva. Ahogy a kötetét lapozom, az oldalakat jelölő címkékről előkerül néhány kiemelésem, amely jegyzetként az egyik beszélgetésünkhöz készült, hadd álljon itt néhány – feltett kérdés, plasztikus kép vagy verscím – ezek közül, hangulatidézésként: „időnélküliség, folyamatos beleélés, elmélyülés, játék”, „önreflexió, illetve a versre való reflexió a versen belül, kívülre helyezkedés”, „tört mosolyt futóhomokon”, „Szellő koccan morgó szélhez”, „Fohász”, „Egyszerű ez: Írnod kéne, ihletekre sem figyelve. (*Ars Poetica*)”.

Egy helyütt ezt írja magáról: *„Különösen közel áll hozzám a 18. század végének vers-terméke – és az az alázat, ahogy »mentegetőzik« egyik-másik költő: ő csupán kedvtelésből ír; és ezt én is jó szívvel vallom.”* S ezt kiegészíteném Szabó T. Anna szavaival: *„Az An-*

tal-vers dallamvilága sokfelé kötődik, sok hagyományt megidéz: a népballadákat, a Bibliát (...), Adyt, József Attilát (...), betéve tudja az orosz, angol és német romantikusokat, vagy akár a vágáns költőket – mégis: egyéni, jól felismerhető hangon szól.”

Szeretettel ajánlom e rövid válogatást Antal László verseiből.

ANTAL LÁSZLÓ

Sípdal

Ott a fűzfa titkon tudja,
Megálmodta, nem felejt,
Kedves ága is megsűgja:
Sípnak valót melyik rejti,

És ha arra vezet útja,
Kinek szíve sípért dobban,
Fény csak azon ágon lobban
–Azt az egyet lejjebb ejti.

Öröm-szonett

Öröm: az Ó. S a Formabontás.
Öröm: a Rajz. A Tus, a Montázs.
Öröm: a Rím. És a meglelt Sor.
Öröm: a Sok. S Parányi olykor.
Öröm: a Vágy. S a Gyermek-álom.
Öröm: a Tét. A Szó-ért állom.
Öröm: a Szín. Szivárvány éke.
Öröm a Lét. Halál előtti?
Öröm: a Szív. A Rossz-at győzi.
Öröm: a Szép. Jó nélkül véges.
Öröm: a Tett. A Hit-tel ékes.
Öröm: a Már. A Még-et oldja.
Öröm: a Most. Az Idő-d toldja.
Öröm: a Vers. A Csönd reménye.

Töredékek

Átaludnád éjszakádat?
Ha vetettél, milyen ágyat?
Párnád alá hitet – tettél?
Alkalmad volt, jól szerettél?
Megdicsérted-e a merszed?
Mihez igazítod versed?
Szóltál kidőlt, korhadt fához?
Fújtál szelet fényhez, árnyhoz?
Mohát látva felujjongtál?
Önmagadhoz hű is voltál?
Derültél-e lovat látva,
Déliabot száját tátva...

Persze, jól aludni kéne!
Ne riasszon est sötétje!
A hitedet jól begombold!
Még arra is legyen gondod.
Kerülj jól bevált ihletet!
Tedd félre fehér ingedet!
Integess a falevélnek!
Bátorítón Ősznek, Télnek!
Vigasztalj árva árnyékok!
Érts meg elvet! Mérj szándékot!
Ne feledd a viszonyulást!
Bölcsen fogadd az elmúlást

Minden más, pontokba szedve,
Ez befért, az nem a versbe,
Vörösbegy, nézd, rád mosolygott,
Összesöpörtél sok gondot,
Jutott időd versbeszédre,
Félbe maradtra és készre...
Egyszer pénzért, máskor ingyen,
Megkísért a semmi s minden,
Sompolyog a sok s kevés is,
A futás is megelégit,
A Lassan járj! bölcsessége:
Örömdre. – Örömére.

Hajnali sorok

Hajnal ámul bágyadt éjen.
Narfény siklik párás égen.
Szellő koccan morgó szélhez.
Percnyi szó is csöndet vérez.

Szó – a szóban lobbanékony.
Rian az ihlet? De hisz vékony!
Méri a lelked. Tovaillan.
Ámul a fényen, – ahogy villan.

Téli séta

(Ábris fiamnak)

Szégyenlősek most az ágak.
Levél nélkül milyen árvák.
Károgás tör néha csendet.
Szarka cserreg. Hívja párját?

Kabát alá hideg bújik.
Nálad akar melegedni.
Szél fúj erre, kamasz-félszeg.
Januárt is kell szeretni.

Hull a hideg mínusz-csúcsra.
Döntött a köd, csak ő láthat.
Nem karolt át? Öleld hát, te,
Szívedhez e Téli-tájat!

Hajósének

Szép az ember. Zord a tenger.
Zord a lélek. Szép a hullám.
Sír a tenger. Ír az ember: –
Morajlás és Napfény hull rám.

Szép a tenger. Zord az ember.
Hullám: orom. Völgy: a lélek.
Ír az ember. Sír a tenger: –
Dúdolok, de csak a szélnek.

Szép az ember. Zord a tenger.
Mer a lélek. Szárnyal hullám.
Él a tenger. Fél az ember: –
Hullámrajban holdfény hull rám.

Szívemhez mérd a szót!

(Egy Pintér Béla-motívumra)

Bántó szót – rábízok szélre.
Tört mosolyt – futóhomokra.
Jogod van: Kevésre? Sokra?
Bocsáss meg, és felejts végre!

Nyáresti strófa

Halkul a szélben a nádzizegés.
Nádirigónak hangja se hallik.
Reped a nád, s a vízre lehajlik.
Jaj, ha a játék: játszma, hitetés.

Antal László verseit válogatta Bolemant László, 2020

FERDINANDY GYÖRGY

La patrie Belge

Postscriptum

Tizenkét éves voltam azon az őszön. Október 11-én. Hogy miért ezzel kezdem? A születésnapomról az internátusban nem tudott senki.

Tavaly még megünnepeltük. Aztán keresztüldübörgött a városon a front. Kibombáztak. Amikor előmerészkedtünk a bunkerből, nem találtunk csak csupasz falakat.

Anya a holminkat kereste. A ronggyá ázott pokrócokat és matracokat. Karbiddal világítottunk. Mécsesekkel, amikor a karbid elfogyott. Éheztünk. Csicsókát ettünk, sárgaborsó konzerveket. Mindenféle hulladékot, ami a katonák után itt maradt. Aztán anyának eszébe jutottak a francia szerzetesek, akiknél a család szegény sorsú diákokat taníttatott.

Hát én abba az intézetbe kerültem. Én lettem a szegény sorsú diák. De most, a háború végén, amúgy is csupa hozzám hasonló apátlan-anyátlan kölyköt fogadtak be a fehércsuhás szerzetespapok.

Éheztünk itt is, de volt asztali áldás és hálaima. Meg fenekesek és körmösök. Egy vesztett háború után mi mást várhatott félszáz komor gyerek!

Ide érkezett a hír, hogy hozzám hasonló francia szakos gyerekekből különvonatot indít a Vöröskereszt. Valami boldogabb vidékre, ahol talán nem is volt háború. Ahol nem éheznek az emberek. Úgy tudtam, hogy anya eljön értem, és segít összepakolni a holmimat. Aztán hiába vártam őt, egyedül indítottak útnak a papok.

Még idejében: a Keleti pályaudvarról már indult a szerelvény. Megragadtak, egy kislány mellé állítottak, még kint, a peronon. A hercegprímás is éppen akkor érkezett. Neki kellett köszönetet mondanom, míg ő az újságírók gyűrűjében megáldotta a vonatot.

A hivatalos küldöttek mögött éppen csak észrevettem anya arcát. Talán egy pillanatra láttuk egymást, aztán fütyülve, sisteregve megmozdult a koromfekete vonat.

*

Elfoglaltuk a helyünket, átkatogtunk az ideiglenes vasúti hídon. Az ablakokban még láttam a Sashegy kopasz csúcsát. Budát, ahol leéltem a gyerekkoromat.

Aztán kísérőnk, egy kopasz pap, végigjárta a kocsikat. – Nóta! – kiáltotta vidáman. Nem nyugodott, amíg rá nem zendített a csapat. A nótának hamarosan lett egy csalafinta szövege. „Tisztelendő bácsi gyönyörű szép!” – csipogták karban a lányok. „Virágok nyílnak, amerre lép!” És így tovább! „Csillogó göndör a haja, olyan, mint egy cukorbaba!”

A kislány, akivel felköszöntöttem a primást, már a vállamra borulva aludt.

Bécsben meleg ételt osztogattak fehér karszalagos asszonyok. Később, valahol a hegyek között, hajnalig állt a vonat. Azt mondták, hogy az ország, ahová megyünk, még valahol nagyon messze van. – Túl az Óperencián! – énekelte kísérőnk.

Hát, ez nem volt jó hír. Amerikából nem ismertük csak a szőnyegbombázásokat.

Másnap Németországban kanyarogtunk. Hogy merre, nem tudta senki. A városok itt is romba dőltek, kint a mezőkön voltak az ideiglenes pályaudvarok. Mindenütt, ahol csak megálltunk, éhes asszonyok és gyerekek bámultak be a vonatablakon.

A harmadik reggel végre megállt a vonat. Egy nagy terembe tereltek, a Vörös-kereszt meleg tejeskávét osztogatott. Megérkeztünk. Elképedt mindenki, hogy ez itt már Brüsszel. És hogy ez itt Belgium.

Postscriptum

Befejeztem a „*La patrie Belge*” című kisregény első fejezetét. 1947-et írunk. Az elbeszélő, egy kislány, megérkezik Brüsszelbe. A Gare de Midi pályaudvarán áll meg vele az éhező pesti gyerekeket szállító vörös-keresztes vonat.

Itt azonban megakadtam. Nem mintha nem ismertem volna, éppen ellenkezőleg, túlságosan is jól tudtam a folytatást. Álmomban egészen pontos részletek jutottak eszembe, jellegzetes, százszor is hallott francia szavak, mondatok. Mint ha mindezt már megírtam volna egyszer. Reggel első dolgom volt: sorra vettem mind a tizennégy francia könyvet.

Hát igen. Írni már írtam erről az idestova nyolcvanéves belga utamról. Magyarul, majd franciául is, amikor, tapasztalatlan emigráns, elkapott a gépszíj, és elkezdtem franciául írni a könyveimet. Dehát ezek csak kísérletek voltak, egy írópalánta próbálkozásai. Rémlik, hogy kiselejteztem őket, miután írtam belőlük egy semmivel sem jobb magyar szöveget.

Lehet, hogy kár volt értük. Sok minden megmaradt belőlük a fejemben, és ez a sok *déjà vu* most nem hagyja újraírni az új könyvemet.

*

Az a hibám, hogy ismétlegtem magam. Hogy többször is megírom minden történetemet. Most először veszi észre valaki, hogy ennek a módszernek értelme van. Kántás Balázs, egy fiatal kritikus le meri írni, hogy ezzel élményvilágomat egészen más, új kontextusba helyezem. Kitalálta volna, hogy ismétlegéseimnek van valahol egy réges-régi gyökere? A nyelvváltás, a két nyelv közötti tétovázás bizonytalankodása.

Régi idők mozija! Azóta elmúlt hatvan év, visszatértem az édes anyanyelvhez. Idegenre ma már inkább csak fordítok. Íme, miért hagytam félbe, miért nem próbálom újra megírni második hazámat, Belgiumot.

Pedig milyen lelkesen álltam neki! Hiszen én belga szerettem volna lenni akkor, a világháború után, tizenkét évesen! Aztán megváltoztam. Iskolám, az École Préparatoire A L'athenee év végi ünnepségén már a Himnuszt énekeltem el köszönőszavak helyett. Pontosabban: még csak nem is a Nemzeti Dalt. A Szózatba vágtam bele.

Aki próbálta, tudja, milyen nehéz a „Hazádnak rendületlenül”-t énekelnie. Folytak a könnyeim, és a vallon közönség is megilletődötten hallgatott. „Bölcsöd az, s majdan sírod is...” A Vöröskereszt az év végén hazaszállította a kiskamaszokat, akiket feltáplált a nagylelkű második haza.

Pedig hát lehet, hogy a régi, kezdetleges kézirattal sok minden elveszett. Kezdvéve azzal, hogy a szerelemről kellett volna szólnia. Egy kisfiúról, aki egy nála hat évvel idősebb belga lánykát szeret. Mindez a háborút követő újrakezdés idején. Amikor még korántsem biztos, hogy mi nő ki a romokból. Egy amerikai vagy egy szovjet típusú társadalom. Az új könyvnek lett volna több magyar vonatkozása is. Például Belgiumban Molnár Ferenc drámája, a Liliom volt azokban az években a legsikeresebb darab. Vagy ki tudja ma már, hogy egy Bíró nevű magyar találta fel a golyóstollat, amit sokáig „bureau” néven forgalmaztak az üzletek!

De hogy miért szerettem volna megírni ezt a kisregényt, annak van egy másik oka is. Mert, ami késik, nem múlik. Fél évszázad után Brüsszelben végezte el az orvosit egy unokám. És nemrégén jött a világra Gusztáv, belga dédunokám. Mégiscsak meghódítottam Belgiumot!

Dúdor István: *A kereszten*, 1987

Csengetés

Kezdetben a csengetés az álom része volt. Napos veranda, hegedű a természetes román férfi kezében, a nő napbarnított lába, amely a melódia taktusára dobogott. A nőnek sikerült fagyaltot rendelnie, és mellém ülve közölnie: *egyszerűen boldog*, hiszen a férfi annyi év után újra rátalált, és ismét együtt vannak, általában véve minden rendben van és mindig rendben is lesz. És annak is tudott örülni, hogy az évek egyáltalán nem látszanak meg a napbarnított lábán, ezért olyan könnyedén mozog, mintha csak repülne. És tényleg repült. Könnyedén belebújtatta a lábát a fekete, szűk papucscipőjébe, és lebegett a táncparkett felett (miközben ott is olyannak tűnt, mintha az asztalnál ülne), a mozgás tehetetlenségi ereje vitte őt a levegőben, s csak akkora izommunkát követelt tőle, mintha például hintában vagy az időnként sajgó lábikrái miatt vízben volna. A tökéletes, abszolút boldogság érzése: mindaz, amire annyi éven át vágyakoztál, most itt van, melletted, karnyújtásnyira. Soha senki nem veheti el tőled. A tudata morzsányi éberséget tanúsító része azt súgta, hogy ilyesmiről már álmódott, Ő viszont állandóan eltűnt: meg kellett érkeznie, de csak nem érkezett meg, illetve megérkezett, de úgy tett, mintha nem venné észre őt, mintha nem ismernék egymást, a konspiráláshoz erre volt szüksége – miféle konspirációhoz? – és ez alkalommal Ő eltűnt, ahogy mindig is tette. De a tudata másik része, az álmatag, ellentétessel élt, és azt mondta, hogy nem, hogy ez alkalommal minden másképp lesz. Hogy voltak ugyan álmok, de ez most végre a realitás.

Aztán előbukkant ebből a forráságból és fényből, sőt még fel is üvöltött: ez ismét álom volt, ráadásul úgy távozott, hogy szemtelenül az orra előtt csapta rá az ajtót. De valójában mi ébresztette fel?

Az ágytakaró alatt a nő felmelegedett, ott az ő személyes, kényelmes nyara uralkodott. Mindig nagyon melegen takarózott be éjszakára, éppen ezért télen mindig a nyárról álmódott, nyáron pedig a franc tudja, miről, vagy általában semmiről, mert a nyári éjszakák világosak, hosszúak és magányosak, és csak forgolódott a gyűrött, forró lepedőn, és nem tudott elaludni. Ellenben télen azonnal elaludt. Ráadásul esténként mostanában mindenféle illóolajat párologtatott, a patikában, valamiféle hirtelen felindulásból, egy kis házhoz hasonlító, kerámiából készült apróságot is vett, aminek a közepébe gyertyát kell állítani, a háztetőt meglocsolni vízzel, és illóolajat csöpögtetni rá. A legkülönbébb olajokat vásárolta össze – keserű narancsot, erdei fenyőt, hibiszkuszt és szudáni rózsát –, így most a szobában

a földközi-tengeri nyár illata terjengett. Az ágy mellett lévő asztalkán egy sor sötét üvegcsé foglalt helyet a maga becsiszolt kis üveg dugójával – ragacsosak voltak az olajtól, és érdekes a rájuk szállott fakó házi portól. A nő szerette ezeket az illatokat keverni, ezekkel kísérletezni: ma az egyikből, holnap pedig egy másikkal tett pótlólag hozzá. Valamikor, nagyon régen, így keverte össze az anyja átlátszó, vékony, sima és rücskös flakonjaiban lévő parfümjeit, amelyek a csodás illatú Carmen púder, mindenféle krém és púderpamacs mellett a toalettasztalkán foglaltak helyett. A mama, ahelyett, hogy ezt helyeselte volna, rácsapott a kezére, ami miatt az néhány napig fájta is kissé. De az illat, őszintén szólva, nem hozott olyan kellemes eredményt, mint azt várta. Ám, mondhatni, ez volt az első alkalom, amikor az illatok felé fordult, és az első olyan, amikor elpazarolta azt a drága francia parfümöt, amelyért a nők izgatottan szoktak sorba állni. Emiatt, persze, ismét kapott az anyjától, aki, bár már nem verte meg, de kiabált és sírt, és közvetlenül az arcába vágta az agyonmosott kabátját, meg még valamit, valami rongyot, vagy esetleg egy régi cipőt – erre már nem emlékezett.

A francia parfüm akkoriban nagyon drága volt, és a cipő sem volt olcsó. Most viszont épp azt a parfümöt engedhette meg magának, amely miatt akkor úgy kiabált vele a mama – már vagy húsz éve ezt vásárolta, csakis ezt, és úgy hozzászólt az illatához, hogy már nem is érezte. De amikor nem is oly rég spriccelt belőle a csuklójára (korábban ezt a parfümöt elegáns flakonban hozták forgalomba, amelyet egy üvegből készült dugó koronázott meg, most viszont spriccelővel látták el, és olyan hírek terjengtek, hogy örökre beszüntetik a forgalmazását), vagyis, amikor befröcskölte a csuklóját, azonnal rájött, hogy a kedvenc parfümje illata számára kellemetlenné vált. Nemcsak kellemetlenné, hanem egyenesen megrázóvá, mintha a csuklója valami idegen, ragacsos és piszkos dologgal érintkezett volna. Mondjuk egy földönkívüli lény csápjainak nyálkájával.

A régi barátnője, aki orvos volt és ezért cinikus is (ő maga a lelke mélyén egyébként nem volt oda a cinizmusért), azt mondta, hogy ez... hm, hm... a hormonális változások miatt van. Váltás át másik parfümre... hm, hm... Biztos megfigyelted már – mondta a barátnő –, hogy a lányok könnyed virágillatban úsznak, a fiatal nők kissé kesernyésben: az átnedvesedett zöld növényzet, a vízililiom, a moha illatában. Az érettebb korban lévő hölgyek a fűszeres, fanyar illatokat részesítik előnyben: a gyümölcsöket, a fahéj, a kardamon és a mosusz illatát. Az öregasszonyok pedig, na jól van, ne vágj olyan képet, nem az öregasszonyok, hanem *az idős hölgyek* nehéz, édeskés parfümöt fújnak magukra, mintha így próbálnák elfedni a szétesés és a rothadás belőlük áradó szagát. Azt gondold, hogy összehesztéltek, ha? Egyáltalán nem, egyszerűen arról van szó, hogy ami korábban tetszett, kezd máshogy kölcsönhatásba lépni a bőröd csak rád jellemző kipárolgásának molekuláival, és már teljesen más illatot érzel, olyat, ami kellemetlen számodra. És öntudatlanul is olyan parfümöt keresel, amely nem vált ki belőled ilyesfajta idegenségérzetet.

Ez ítélet volt, és egyáltalán nem arról a parfümről szólt, amit a tükrös szekrény legtávolabbi fiókjába rejtett, hanem valami másról, nevezetesen az azzal kapcsolatos reményről, hogy minden meg fog változni, még szélesebb értelemben pedig a jövőről. De mivel nem akart erre gondolni, még melegebben burkolta be magát éjszakára, és lelkesen állította össze, ahogy ő fogalmazott, az illóolajok „kompozícióját”: minden este meggyújtotta a kis csészealjra helyezett gyertyát, a gyertya felmelegítette a vizet, a víz felmelegítette az olajokat, a vízfelszínen hártaként úszva az olajok elpárologtak, és amikor a víz felszáradt, a hártya ott maradt a csészealjon, és nagyon nehéz volt róla lemosni.

A román hegedős melódiája kitartó mobiltelefon-csengőhanggá változott, a nő szétterpeszkedett az ágytakarón, a lába még mindig fáj, mintha közvetlenül ez előtt táncal erőltette volna meg. Valójában állandóan fáj.

A telefont a táskája mélyére ásta; oh, a női táska, oh, ez valami sajátos dolog, mondta mindig, tehetetlenül széttárva a karját, az apja, amikor az anyja a táskájában kotorászott, a kulcsát vagy a zsebkendőjét keresve, aztán pedig a szemüvegét és a Validolját. Oda egy elefántot is el lehetne rejteni. De aztán megtalálni...

Végül megtalálta a telefonját, ami most ott rezgett a kezében. És világított.

– Igen – mondta az éjszaka zajától övezve – igen?!

– Mama – mondta egy gátlástalan hang a kagylóba.

– Igen?

– Mama, én vagyok, hallgass meg (vagy azt mondta, hogy Szása vagyok?)... itt vagyok a rendőrségen... csak egy idegen készülékről engedték meg, hogy felhívjalak. Mama, én megöltem egy embert!

– Mi? – Nagyon rosszul hallott, volt valami zaj, valami túlkölés a háttérben, ezért a nő hangosan, szinte kiabálva mondta: – Micsoda?

– Elgázoltam. Elütöttem az autóval. Lehet, hogy nem halt meg, a mentő kijött, kritikus állapotban van, de...

– De ... milyen autóval? Honnan van autód?

– Sztasziké. Ő ivott, és arra kért, hogy én üljek a volán mögé, de én... Mama, azt mondták, hogy ejtik az ügyet, csak kéne...

– Igen?

– Mama, pénz kéne. Egy olyan ember, aki sürgősen ad, de a pénzt a hivatal vezetőjének kell odaadni, és akkor az eljárást megszüntetik, de ... gyorsan kéne, mama.

– Mennyi? – kérdezte a nő. – Mennyi?

A telefont tartó kéz nedves volt, a készülék is, pontosan olyan, mintha a vízből húzták volna ki. A telefon továbbra is rezgett, és a nő először azt hitte, hogy a fiú újra hívja, de aztán rájött, hogy ez azért van, mert az ő keze remeg és rázkódik, meg a térde is remeg és rázkódik. Kifújta magát és szétnyitotta a kezét. De akkor a telefon ismét világítani és rezegni kezdett, már magától, és egy másik, hivatalos hang ezt mondta:

– Itt ... őrmester (a családnevét érthetetlenül mondta ki, nyilván szándékosan). A pénzt a Kommunarka és a Második Park sarkán adja át. Pontosan egy óra múlva oda fog menni önhöz egy ember, akinek át kell adnia a pénzzel teli borítékot.

– De nekem nincs annyim – mondta a nő.

– Mennyije van?

– Ötezrem. Csak ötezrem.

Ezt az ötezret az üdülésére tette félre. Hármat az utazási irodának, egyet abban a reményben, hogy ott majd bármilyen neki tetsző dologra elfecsérelheti, és még egyet Katykának. Katyka az anyjával egy lépcsőházban lakott, fiatal volt, pimasz és mohó, de a maga nemében becsületes, és bizonyos összeg fejében ránézett a mamára, időben beadta neki az orvosságot, bevásárolt és nála éjszakázott, ha a mamára megint rájött az öt perc.

– Rubelben? – kérdezett vissza lekicsinylőn a hivatalos hang.

– Nem, hová gondol! Dollárban. Azaz... rubelben, de... Igen, dollárban.

Szeretett mindent dollárra átszámítani, a kilencvenes években ehhez szokott hozzá.

– Megbeszélem és visszahívom magát – mondta a hivatalos hang. – Bár... jól van, majd én mindent elrendezek. Ötezer. Jól van.

– De... beszélhetnék még veled?

– Nem – mondta a hivatalos hang –, már elvitték. Ötezer. Gyorsan kell. Más-képp nem jön össze, ezt le kell zárni az ügyeletváltás előtt. Feltétlenül az ügyelet-váltás előtt.

– Jól van – mondta a nő. – Ott leszek. Egy óra múlva.

Román hegedű, gondolta, román hegedű.

A lába fázott.

A hideg padlódeszkákon át lépdelve visszament az ágyába és a tokájáig magára húzta a takarót. Az ágyában senki se érhetett hozzá, senki sem juthatott hozzá, ez az ő vacca, az ő kuckója volt, az ő titkos helye, ahonnan minden éjjel csodálatos országokba úszott el, olyanokba, ahol minden rendben van, ahol napfény van és tenger, ahol a lába nem ez erek és az ízületek miatt fáj, hanem azért, mert szét-táncolta. Ő pedig megérkezett, és nézte, és megérintette a kezét, és nyilván, ismét meg fog érkezni. Mégis olyan különösek voltak ezek az álmok. Vajon miért van az, hogy ezalatt az idő alatt Ő egyszer sem ölelte meg, úgy, ahogy egy férfinak egy nőt ölelnie kell, és nem beszélgetett vele, nem mondta neki, hogy szereti, hogy vágyódott utána, mintha nem szívesen engedné magához, csak távolról engedte meg neki, hogy nézze, és azonnal eltűnt, elment, és nem is tért vissza, és otthagya, hogy magányosan üldögéljen a hőségtől izzó teraszon. És vajon miért van az, hogy egyszer sem, egyszer sem tudott álmában eljutni a tengerig, miközben az folyamatosan ott volt a közelében. Úgy tűnt, sőt, hirtelen bizonyossá vált, hogy a tengerhez vezető utat öltözőfülkék torlaszolják el, néhány sor magányosan álldogáló kabin, ő pedig, ahelyett, hogy kiment volna a tengerhez, min-

dig újabb és újabb kabinokba botlott, amelyekből valamiért, mint a szaunából, pára ömlött kifelé, valamint félig felöltözött nők, nők, és egyetlen egy férfi sem... Vagy pedig, a tenger már ott csapdosott a lábánál, ő pedig kész volt belevetni magát és úszni, de feltűnt egy nyúlós hínár vagy moszat a sekély vízben, vagy a nyílt víz egy beton töltés mögött volt, amely folyton hátrébb húzódott, hátrébb, tovább, tovább, tovább, ahogyan a horizont szokott visszahúzódnival minden egyes új lépésével. De hisz az ember képes irányítani az álmait, vagy nem?

Az óra ketyegett, ketyegett, egyre csak ketyegett. Hiába vett ilyen nagy hanggal bíró órát.

Szaggatottan, görcsösen vette a levegőt, ledobta magáról a takarót és felkelt.

– Larisza Pavlovna, de hát hogy történhetett?

Szvetocska vele egyidős volt, de mégis mindenki Szvetocskának hívta, szőke hajfürtjei, pisze orra és férje volt; a férje mindig pontosan érkezett, hogy találkozzon vele a munkája után, ő maga is a közelben dolgozott, majd kettesben beültek az autóba, és valahová elmentek. Ha téged a munka után a férjed fogad, valószínűleg ősz hajjal is Szvetocska maradsz, gondolta.

– Ez egy csaló. Csaló. Maga nem olvasta a VKontakte* -on?

Ingatta a fejét:

– Nekem nincs... VKontakte-om.

Szvetocska annak a parfümnek az illatát árasztotta, amit ő maga valamikor anynyira szeretett. Szvetocska illatfelhője széleseben elérte az orrlyukát, amitől félreugrott.

– Az unokatestvéreméket is majdnem felültették, az unokatesóm majdnem megháborodott, de aztán összeszedte magát és felhívta Ljoskát, Ljoska pedig ezt mondta: de papa, én ma Katykánál alszom, de hisz mondtam neked, hogy nem érek haza. Ha nem hívsz fel, nem is jössz rá?

– Mindig így tesznek, félelemben tartanak, éjjel, amikor az ember amúgy is zavarodott – mondta a könyvelő Mihail Iljics. – De, érthető, hogy semmit se fogsz fel, ugyanúgy, mint a harmincas években: éjjel csengetnek vagy verik az ajtódat – és te már készen is állsz... Azért, mert meztelen vagy, mert nincs mosdókagylód, minden napvilágra kerül. Ezek a gazemberek lélektanilag ehhez nagyon értenek.

– Igen – mondta a nő, és elpirult.

– De nem kell úgy elszomorodni, végtére is ez csak pénz – Mihail Iljics esetlenül megveregette a nő kezét, az pedig, szabad utat engedve magának, a homlokával a férfi vállának támaszkodott és sírt, miközben Mihail Iljics tovább simogatta és ezt ismételte: – Lehetne rosszabb is... Lehetne rosszabb is...

A nő arra gondolt, hogy azóta, hogy Őmögötte bezáródott az ajtó, most először ért hozzá idegen férfi – azt az esetet leszámítva, amikor a kreol bőrű taxisofőrnek közvetlenül a kezébe adta a pénzt.

¹ A VKontakte az egyik legnépszerűbb orosz közösségi portál – a ford.

– Én így... – a nő ismét, mint egy sértett gyermek, erősen elpirult. – El se tudják képzelni...

– Igyon egy kis vizet, galambom. – Mijail Iljics hátrébb szeretett volna húzódni, mert a nő már telesírta az ingét, de kényelmetlen lett volna így tennie, hisz nem volt rá ürügye, de hogyha rá tudná venni a nőt, hogy igyék, az már jó ürügy volna.

– Szvetocska, kérem, hozzon Larisza Pavlovnának egy kis vizet.

Szvetocska egy párás üveg pohárban meghozta vizet, és ismét az a visszataszító parfümillat lengte körül, amelyet a nő saját magán már nem bírt elviselni.

Semmi baj, gondolta, semmi baj, még pár év, és Szvetocska spriccel egy kis parfümöt a csuklójára, mint tegnap, tegnapelőtt, és egy hónappal ezelőtt, és amikor a csuklóját közvetlenül az orrocskájához emeli, hirtelen összerázkódik az undortól, mert az illat erősnek, idegennek, hozzá nem illőnek fog tűnni, és már szalad is a fürdőszobába, hogy a csuklóját a víz sugar alá tegye, és elkezdje lemosni az illatot, lemosni, egyre csak mosni... Aztán pedig megy, hogy másik parfümöt vegyen magának, édeskésést és nehezet, hogy elnyomja vele az öregasszonyos, fonnyadó test szagát.

A nő nyelt egyet. A víz segít. Ezt azóta tudja, hogy meghalt az apja. Addig soha nem értette, hogy az embernek miért ajánlják folyton a vizet, ha sír, és nem tudja abbahagyni. Arról van szó, hogy amikor az ember nagyon sír, a torkában görcs keletkezik. És hogyha vizet iszol, akkor akarva-akaratlanul is nyelned kell, ami által a görcs feloldódik, és a szervezet ezt úgy értelmezi, mint arra irányuló jelzést, hogy ne sírj többet. Ezért kell vizet inni.

Nyelt még egyet.

– Brezsnyev idejében ilyesmi nem fordult elő – mondta szomorúan Mihail Iljics. – Andropov idején meg pláne nem. Hová jutottunk!

A nő bólintott, miközben érezte, hogy a víz lökésszerűen halad lefelé a nyelőcsövében.

– Hívni kell a rendőrséget. Be kell jelenteni, hogy önt megszarolták. Hívni kell a nyomozókat.

– Ez még véletlenül se a rendőrség volt – mondta türelmes hangon Szvetocska –, ez csalás volt. Szélhámosok voltak.

– Annál inkább. Hagyjuk csak rá a mostani rendőrségre ezeknek a felkutatását, hogy kapja el őket a pénz átadásának pillanatában. Ön még segített is a bűnözők és a zsarolók bandájának a felszámolásában. Igaz, a mai rendőrség még a kisujját sem mozdítja az egyszerű emberért.

– Biztosan benne voltak ők is – értett egyet vele Szvetocska.

Mihail Iljics és Szvetocska kiábrándultan bólogatott egymás felé. Közöttük béke és egyetértés honolt. Róla, legalábbis úgy tűnt, elfelejtkeztek. Így csak állt ott a pohárral a kezében.

De ott, a szabadsága idején, ott csakis fiatalok és csakis párok lesznek, és egyáltalán nem fogja magát valami mindenki számára felesleges öreg bolondnak érezni,

és mindenki olyan udvarias lesz velem, de lényegében azt fogják várni, hogy hagyja békén őket és tegye a dolgát, így nem lesz kivel szamaragolnia és csónakból horgászni. De az öröm csak akkor öröm, ha van kivel megosztanod – másképp nem öröm, hanem bánat és egy régi sérelem.

Jobb otthon, a menedéket jelentő helyen, ahol az avított tükörben annyira homályosan látja magát, hogy elfelejti, hogy mire is hasonlít valójában. Annál is inkább, mivel minden éjjel vándorlásba kezd, zöld rétekre látogat, a boldogság helyszíneire, ahol Ő várja, és hogyha a cédrusolajhoz és a narancsolajhoz még egy picike, tényleg csak egy egészen kevéske jázmin is tesz, akkor álmában az időt képes késő tavaszra tolni. Akkor, ha kitárja az ablakot, mindenhol frissesség árad, és lehet, hogy végre sikerül a tengerbe a torkáig, a tokjáig beleereszkednie, és a hűvös, zöld fényvel átitatott vízben messze-messze úsznia.

– Mihail Iljics – a nő megkavarta a maradék vizet a felmelegedett üvegpohárban –, nincs önnél egy kis Validol?

– Nincs, galambom – Mihail Iljics szívélyesen és együttérzőn pillantott rá –, csak fejfájás-csillapítóm van. Szeretne fejfájás-csillapítót?

– Igen. – A nő bólintott és megtörölte az orrát a kézfejjével.

Úgy a jó, ha megengeded magadnak, hogy csúnya légy. Úgy a jó, ha megengeded magadnak, hogy boldogtalan légy. Ha nem szeded össze magad, és nem húzod ki az ajkadat, nem púderezd be az orrodát fehér, a halántékkodat pedig vörös púderrel, hanem – na, ez az – vörös foltokban, könnyekben, takonyban úszol. Milyen boldogok is azok emberek, akik megengedik maguknak, hogy olyanon is sírjanak, amin nem szégyen sírni.

A nőnek soha nem volt fia.

Gyürky Katalin fordítása

Az első magyar költőhöz

Ezen a neked még eljövendő napon,
Melyhez jós nem ér el, de mit, tiltott,
Jövőbeli formát, izzó planéták
Látnak, vagy kiontott bikabél mutat,
Mi sem egyszerűbb, testvérem, árnyékom,
Mint megnézni neved a lexikonban,
És felfedni, mely folyók látták mára
Porrá, üreges rommá foszlott arcod,
S végtelen Magyarhon mely ragyogása,
Mely nagy királyok, milyen példák, kardok
Emelték hangodat első énekedbe.
Éjjelek, tengerek tolulnak közénk,
Évszázadok megannyi változása,
Más égöv, más birodalmak, vérözön,
De, érthetetlen, mégis társaddá tesz
A szavak titokzatos szerelme,
A hangok zenéje, a szimbólumok.
Mint régen amaz eleai íjász,
Egy ember, egyedül, kongó alkonyatban,
Csak lődözöm, lövöm egyre abszurd,
Sóvár nyilaimat árnyékod felé.
Szemtől szembe soha nem látjuk egymást,
Elődöm, kihez hangom el nem érhet.
Neked én még csak kósza visszhang sem,
Magamnak meg csak szorongó vágy, talány,
Mágia, félelmek szigete vagyok,
Ahogy talán az minden ember,
S ami voltál te is, más egek alatt.

Dactilográfia

Egyedül rajzolom – mérnök az irodában – a tervet,
Aláírom, itt, elszigetelten,
Jó messze attól, aki vagyok.

Mellettem a banális, siralmas kíséret:
Az írógépek zakatolása.
Micsoda életundor!
Mily visszataszító ez a gépiesség!
Micsoda álmokör, lenni, így!

Egyszer, amikor más voltam, és kastélyok voltak és lovagok
(Talán egyik gyerekkori könyvem képei),
Egyszer, amikor valóság volt az álom,
Tágas, északi tájak voltak, világított a hó,
Hatalmas déli pálmák voltak, kicsattant rajtuk a zöld.

Egyszer.

Mellettem a banális, siralmas kíséret:
Írógépek kattogó zakatolása.

Két élete van mindenkinek:
Az igazi, ahol gyermekként álmodunk,
És amit felnőttként, mintegy ködben álmodunk tovább;
Meg a hamis, amelyet a többiekkel együtt élünk,
S amely a gyakorlati, a hasznos élet,
És a végén koporsóba tesznek.

Az igaziban nincs koporsó és nincs halál,
Csak a gyerekkor képei vannak:
Nagy, színes könyvek nézegetésre, nem olvasásra;
Nagy színes oldalak, hogy majd emlékezzünk rájuk.

A másikban mi vagyunk,
A másikban élünk;
Ebben meghalunk, és ezt jelenti az élet;
Most hányinger kerülget, a másikban élek...

De mellettem ott a banális, siralmas kíséret:
Erősödik a gépek zakatolása.

Csuda Csaba versfordításai

Ha egy varázstoll kettétörik...

(Z. Németh István *Királyficsúr-meseregényeiről*)

A színes borítóra mintha csak ebben a pillanatban pottyant volna oda törökülésben a riadtan töprengő királyficsúr (a továbbiakban kiderül, hogy neki aztán tényleg van min töprengenie, számtalan megoldatlannak tűnő helyzetet kell majd megoldania). Fél szemmel a mellette ülő, sokkal kevésbé gondterhelt Hóköménykét figyeli, aki a meseregényben Hófehérkét mintázza valamiképp, de már a borítón bemutatkozik az olvasónak: a haja fekete ugyan, viszont barna bőrű, és szépséggel nemigen áldotta meg a jóisten. Hogy ők ketten nem annyira szerelmesek egymásba, hogy rózsaszínben lássák a világot, az bizonyos. Akkor meg miért kerültek a borítóra és egymás mellé? Már ennek tisztázása érdekében is érdemes végigolvasni *A királyficsúr különös kalandjai* című meseregényt, közben teljesen kikattanni a külvilágból, és bekattanni a cselekménybe, amely hömpölygésével, kanyargásával, fordulataival olyan világ(ok)ba viszi magával a gyerek és felnőtt olvasót egyaránt, ahol aztán a szerző fantáziájával egy húron pendülve, el fogja felejteni minden bűját-baját. Ha az olvasó tekintete időnként megpihen Vincze Nóra színes, hangulatos illusztrációin, még inkább életre kelnek a nem mindennapi szereplők, az események még megélhetőbbekké válnak.

A meseregény cselekményének lényege, hogy a jóságos Grimmanó varázstolla véletlenül kettétörik, és bár ahogy-úgy sikerül összeragasztania, mégsem működik rendesen – így aztán a mesék szereplői, eseményei teljesen összekeverednek. Ebből a bonyolult helyzetből az egyetlen kiút, ha Tutálibe Málibe, a királyficsúr megkéri Hóköményke kezét; ekkor törhet meg a varázslat, és kerülhet vissza minden szereplő a saját meséjébe.

Z. Németh István jól ismeri a népmeséket, s külön a Grimm-meséket. A regény cselekményvezetése során ügyesen tesz kacskaringókat, beékel, kivezet, visszavezet, összefon, megtorpan, továbbvezet a Grimm-mesék (átformált) hőseit szerepeltetve, emlegetve, a meserészleteket sikeresen parodizálva.

Már az első fejezetben nagyot nézünk, hogy itt aztán nem a királyfi ébreszti fel Csipkerózsikát, hanem Hamispipőke a királyficsúrt, akire a Kétfejű böszörkény bocsátott ezeréves álmot. A folytatásban számos, szellemesen átreformált nevű mesehős lép színre, egyre csak bonyolítva a történeteket (a négyfogú tünedér, a kürály, Lesi Puska, az orrvadász, a hét töprönc, az eszkimókus kürály, a Hétnejű

Sárikán, a geriffmadár, a szőke herszegő...); a szójátékok, a helyszínek elnevezései is mosolyra készítetnek (hétvégi kastély, az Órások Országga, a Feneketlen Tintatar-tó, a gumikrokodiloktól hemzsegő Le folyó, a Csata tér stb.).

Nagy odafigyeléssel és a tempó gyorsítását eleve kizárva kell olvasni ezt a könyvet. Egyrészt, mert nagyon cselekményes, másrészt, mert érdemes a részletekben elidőzni, elképzelni az eseményeket. Hisz már néhány sorban is annyi minden történik! („...a jóságos tünedér megkapta a hiányzó nyolc fogát, majd adott érte az Örök Élet Tüzeből egy negyednyi lángot. Ezt óvatosan léggömbbe zárták, elvitték a rettenetesen didergő eszkimókusok kürályának az északi-sarki boltba, aki szó nélkül visszaváltotta az egész üveghegyet.”)

A szerző igen találóan ötvözi a helyzeteket, eseményeket, sőt, a szereplők jellemét is a mai, reális (és sok mindenben eltorzult) világgal. A királyficsúr szinte „érdekből” akarja feleségül venni Hóköménykét (hogya minden mesehős megtalálja a saját meséjébe), s ez eleve kizárja a mesebeli szép szerelmi kapcsolatot, az érzelmekeket. A leányzó már az elején fanyalog, hogy a királyficsúrnak csak csirkelábon (nem lúd- vagy kacsalábon) forgó palotája van, lemeríti a vőlegényjelölt összes bankkártyáját a Hűdejó Divatszalonban, sőt, mérgeiben még össze is karmizsálja az udvarlót. A későbbiekben aztán majdnem sor kerül a leánykérésre, ám ugyanott kiderül, hogy a királyficsúrnak enyhe iszonya van a házasságtól, és inkább magányra vágyik. A mai világban igencsak elterjedt, túlzottan egészséges táplálkozásra is találunk utalásokat a regényben: „És amikor a mesehős már azt hiszi, túl van az életveszélyen, Piroska nagymamája olyan süteménnyel kínálja, amiből kifelejtették a lisztet, a tojást, a cukrot, a sót.” A zöldterületek kiirtására, a városok tereinek, utcáinak ellelektelenítésére, elsivárosodására frappáns példa Tükröncország, ahol unják már a zöld pázsitot, mert azt folyton nyírni és öntözni kell, hát Tükria főváros utcáit kis tükörlapokkal rakták ki, így aztán végre majd nem terem meg ott a fű.

Maga Hóköményke is kifejezetten „mai” lány. A naiv és szépséges Hófehérkéhez vajmi kevés köze van, hisz gyatra háziasszony, fellázad a házimunka ellen, lakkozza a körmét, köménymagon él, csodakrémet használ, ami szépít, lefogyaszt és megokosít.

A szerző egyedi humora a meseregény első fejezetétől a huszonegyedikig velünk van, mosolyra, s nem egyszer hangos nevetésre készítet. Hóköményke siratása a tőpröncök által például kész kabaré:

- „– Teljesen hideg az orra! Meghalt! – sóhajtott Vadóc.
- Nem dobog a kőszíve! Meghalt! – szipogta Tüsszencs.
- Csíkos zokni van rajta! Meghalt! – tette hozzá Margó.”

Vagy: „Mikor aztán reggel a nap első sugara beszökött a szobába, Tutálibe Málibe kinyitotta az egyik szemét. Rengeteg könyvet látott. Kinyitotta a másik szemét is: még több könyvet látott.” A humor eszközeként szolgálnak a közmondások vicces elferdítései is: „Ajándék lónak ne mutass fűgét!”, „Ha ló nincs, akkor

a hattyú is jó.” Ugyanilyen hatású a rímben beszélés is, mint ahogyan a következő abszurd helyzetben:

„– Merre mén a mén? – kérdezett vissza Rippi.

– Mittudomén! – adta ki a parancsot a királyficsúr” – és a cselekmény tovább gördül!

A meseregény „befejezése” pedig semmiképpen sem befejezés, hisz a gyűrűjét sirató szőke herszegnő (aki a végén már a kétfejű böszörkényhez válik hasonlatossá) belelök a kútba a királyficsúrt. Ha pedig egy királyficsúr a kútba zuhan, kizárt dolog, hogy ott vesszen, hisz ő királyficsúr. A különös befejezés tehát máris új eseményeket vet fel, felkelti a kíváncsiságot, vajon mi történik majd tovább a kút mélyén?

Ezért kellett megszületnie *A királyficsúr újabb kalandjainak* – hisz aki az előző könyvet olvasta, már várta a következőt, a folytatást. S aki ezt is elolvassa, nem fog csalódní. A mese fonala továbbra is több szálon szövődik tovább, ismét humorosan, meglepő fordulatokkal, sőt, egyes részek újraíródnak (de másképp), hisz Grimmanó megtalálja a tartalék tollát, tovább írogat, bár fejében egyre inkább összekeverednek a gondolatok. Vincze Nóra rajzai ismét szerencsésen követik az eseményeket, emelnek ki részleteket, szereplőket. Az olvasónak, aki *A királyficsúr különös kalandjait* olvasta, itt könnyebb dolga van: a szereplők nagy részét már ismeri, nem időzik el túl sokat azok jellemén, inkább a hömpölygő eseményekre figyel, melyek mintha még gördülékenyebben futnának egymás után, és még sikeresebben vennék a kanyarokat, mint az első kötetben. A királyficsúr a kútba zuhanás után a Drótszakállú Hercög terített asztalánál ébred, ahol a Hercög azzal „rémisztgeti”, hogy feleségül kell vennie Lenszőke Szekrényt (kinek neve nem véletlen: harminc talicska csokoládés piskótát eszik meg vacsorára). Sok-sok dinamikus esemény, a böszörkény gonoszságai, Hóköményke talpraesettsége, mely ugyanakkor ügyetlenséggel és szertelenséggel is párosul, a kétütemű lódarázs leszereplése, a kézitükör többszörös elcsórájának mesebeli fontossága, Alfa-gyula, a töpröncök és Rippi sokszor hajmeresztő, ám mégis megnyerő, és az események alakítása szempontjából igen lényeges közreműködése vezet el ahhoz, hogy a királyficsúr még egyszer a kútba zuhanjon, és a pokolban, a bördögök közt találja magát.

Az ötletes és hangulatos nevek ebben a kötetben is magukért beszélnek: Búbánat Benedek, Kilencvenhatodik Tejfogó Gyurma György kúrály udvari költője, II. Trombózis (aki a Hercög feleségét magához szólította), Oroszlánszínű Szabolcs, Hetedkét Királyság, Kótyavetye Királyság, Krampuszi... Z. Németh fantáziájából egymás után pattannak ki a szójátékon, vagy egyszerűen csak a logikán alapuló, bohókás elnevezések. A Mutatóujjon Forgó Palota G-kulccsal nyitható első szobájában különleges hangszerek porosodnak (cimborá, zsuzsulya, oldalcsapkodós kacifánt, dudulya, füstdob, morgona, zengere stb.), a negyedikben színes gyerekjátékok (hintagriff, rugós pöttöny, maflogó, önműködő mitugrász, fabat-

kapörgető stb.), az ötödik szobában valódi virágokról mintázott papírvirágok „pompáznak” (pimpália, agónia, fintorox, ganézia, hókuszpálma stb.), a hatodikban a gonosz kétféjű böszörkény lapít kedves anyóknak álcázva magát az almáriummal, körténiummal, dióniummal, lebegő padlócéval, vitringgyel, karfás üllencsel, samálival berendezett kis szobában.

A meseregény végéig a szerző humora, kiváló mesélőképesége számos és kacagtató ötletével társul, s ezekből hadd említsünk bár egyet: Hóköményke, a geriffmadár hatalmas fészkében Búbánat Benedek a tejet dicsőítő verseit hangoosan olvasva próbál szabadulni az óriásmadártól, hisz a geriffmadárnak nemcsak a tejtől van iszonya, hanem Benedek rímeitől is:

„A tej fehér, a tej finom,
meginni meg én, megbírom.
A tej sejtelem és sajt-elem,
ha tehén vagyok, hát termelem,
a tej áhitat, jó modor,
szenvedély, ami elsodor...”

Z. Németh varázsigéi hangulatosak, szemléletesek, épp eléggé ijesztőek, hogy ahol szerepük van, hirtelen életre keltsék a meserészletet, ritmusuk, rímelésük pattogó:

„Ábele, bábele, kár, kár érted,
varjúvá válsz rögtön, ördög,
új tested már sötét kísértet,
ébele, bébele, nőjön csőröd,
kapjál szárnyra, a bánya árnya
költözzön beléd, repülj a bálba...”

A meseregény 20., egyben utolsó fejezetében (a tartalomjegyzék sajnálatos módon kimaradt a könyvből – bár lehet, hogy nincs igazam, s ez is csak fondorlat, ami egészen jól illik az események fondorlatosságához) kiderül, hogy a rengeteg megpróbáltatás, megoldhatatlannak tűnő helyzet ellenére Hóköményke és a királyficsúr mégis egybekelhetnek, hisz itt vannak mindketten, épen és egészségesen, ám beszélgetésük, a rájuk jellemző meghökkentő módon, újabb fordulatot vesz. Megint nincs olyan, hogy „boldogan éltek, míg meg nem haltak”, csupán az őszinteségük kerül felszínre: Hóköményke ismét a töpröncökkel szeretne élni, a királyficsúr szerdáig Hóköménykével lenni (ha már ennyit kellett szenvednie ezért a találkozásért), ám Hóköménykét hirtelen elragadja egy bördög, s a repülő párnán már el is röppen vele, a magasságba! A királyficsúr nem rendül meg túlságosan, tudomásul veszi a történetet, s a konyhába indul, nehogy kihűljön a tea...

Micsoda realitásérzék. És higgadtság!

A mese tehát majd egy harmadik kötetben folytatódik. Mert ki tudja, mi várja a királyficsúrt a konyhában, mi lehet a teában, és hová került Hóköményke? Hogyan kerül vissza? Találkoznak-e újra? És mikor? És ha találkoznak is, mi történik majd? Hát a meseregény többi érdekes, izgága vagy jóindulatú, ám szimpatikusan ügyetlen szereplőivel?

Megannyi kérdés.

Hisszük, hogy Z. Németh István gondolataiban már alakulnak a királyficsúrról szóló történet harmadik kötetének eseményei. S azokat, mint ahogyan a megjelent első kettőt is, jó szívvel ajánlom olvasásra 10-12 éves gyerekek számára, gondúzónek, hangulatjavítónak pedig felnőttek számára is.

(Z. Németh István: Egy királyficsúr különös kalandjai, Art Danubius, 2018; A királyficsúr újabb kalandjai, AB ART Kiadó, 2020)

Hazudjuk influenzának!

(*Ljudmila Ulickaja: Csak egy pestis*)

A méltán világhírű orosz író, Ljudmila Ulickaja *Csak egy pestis* című kötete a mostani pandémiás helyzetre rímelve aktuálisabb nem is lehetne, miközben a keletkezése története jó pár évtizedet felölel.

Az eredetileg filmforgatókönyvnek szánt szöveget az 1939-es moszkvai pestisjárvány ihlette. Ulickaja egyik barátnőjének apja, egy patológus elszenvedője volt az akkori járványnak, s az ő története alapján formálta meg az író a saját főszereplőjét, aki mikrobiológusként lesz részese az eseményeknek.

Mindez azonban nem mostanában, hanem 1978-ban történt. Az 1939-es pestisjárvány 1978-as forgatókönyvként funkcionálása, majd filmre vitele azonban megghiúsult. A szöveget ugyanis az akkor harmincöt éves író egy forgatókönyvíró kurzus felvételijére alkotta meg, azonban a kurzus vezetője, Valerij Frid a tanfolyamra nem vette fel, mégpedig a mostani kötet elején is olvasható, következő indokkal: „maga mindent tud, nem tudok mit tanítani magának”. Így a forgatókönyv kézirat formájában maradt, s hosszú időre az író egyik fiókjának mélyére került.

Az 1939-es események 1978-as művészi formába öntése azonban mégsem volt hiábavaló. 2020-ban, a koronavírus első hulláma idején Oroszországban is elrendelt karantén alatt Ulickaja – ahogyan arról maga vallott a könyve ajánlójában¹ – rendezgetni kezdte a könyves szekrényeit és a papírokkal teli polcait, megtalálta ezt a forgatókönyvet, és rájött, hogy az abban vázolt sztori tökéletesen ráillik a mostani járványhelyzetre is.

A történetet olvasva valóban félelmetes párhuzamok fedezhetők fel mind a járvány terjedése, mind pedig annak kezelése szempontjából. Mielőtt azonban az 1939-es pestis és a 2020-as covid paralel jelenségeinek felfejtését megkísérelném, a szöveg műfaji érdekességeire is szeretnék rávilágítani.

A textus ugyanis, mint azt korábban már említettem, 1978-ban filmforgatókönyvnek íródott. Most azonban mind Oroszországban, mind pedig azokban az országokban, ahová ez az alkotás fordítás útján eljut, kisregényként jelenik meg. Az viszont Ulickaja újfent, ezáltal is bizonyított zsenialitását tükrözi, hogy annak

¹ Ulickaja nyilatkozata itt olvasható eredetiben: <https://yandex.ru/turbo/snob.ru/s/entry/191317/>

ellenére, hogy a saját bevallása szerint a szövegen a mostani megjelentetése előtt csak nüansznyi változtatott, az mégis mindkét műfaj kritériumainak megfelel. Ha valaki a vizuális kultúrában járatosabb, a rövid epizódokból összeálló történetet tényleg olvashatja „filmforgatókönyvként”: a szereplők és az adott milió – a szovjet laboratórium, a vonat, a szálloda, a különböző lakásbelsők – igen aprólékos bemutatása mindezt lehetővé teszi számára. Álljon itt erre példaként a következő részlet: „...Golgyin professzorék lakása. Tálcára rakva a reggeli hozzávalói, tojás a tojástartóban, dzsem – minden a múlt rendszer hagyománya szerint vagy európai módra. Násztja, a háztartási alkalmazott, egy korosodó, akkurátus aszszony beviszi a tálcat az ebédlőbe. Leteszi, bekopog az ajtón” (16.).

Mindeközben az Ulickajáért elsősorban mint prózáiróért rajongók az epizódok közötti szüneteket érzékelhetik egy kisregény egy-egy újabb fejezetének, s nem „kötelesek” filmszerű jeleneteket belelátni a történet menetébe.

A *Csak egy pestis* szövege tehát, amely a filmért és a prózáért rajongókat egyként „kielégíti”, műfaji vonatkozásban is unikális, s pláne azzá válik, ha az 1939-es eseményeket a mostani, a 2020-as pandémiás helyzet felől olvassuk. A történet főszereplője, Rudolf Ivanovics Majer a szarotvi Pestiskutató Intézet mikrobiológusa, aki épp egy pestis elleni vakcina kidolgozásán fáradozik, amikor Moszkvából telefonhívást kap: a főnöke utasítja, hogy utazzon a fővárosba, és számoljon be a kutatásban eddig elért eredményeiről.

A laboratórium helyiségében védőfelszerelésben és maszkban kutató tudós-nak azonban a telefonhoz sietve idő előtt csúszik félre a maszkja, s mire felül a Moszkvába tartó vonatra, már megfertőződött a maga fejlesztette vakcina legyengített vírusától. A benne lappangó pestisről azonban egyelőre mit sem sejt, így gyanútlanul „kontaktálódik” először a „titkos barátnőjével, Anyával” (9.), akit arra kér, hogy majd pár nap múlva kövesse Moszkvába, a vonaton utazókkal, a fővárosban a Moszkva szállóban megszállva az ott dolgozókkal és az őt megborotváló borbélyal, sőt, részt vesz az egészségügyi kollégium ülésén, ahol tudós barátai és kollégái „gyűrűjében” számol be az addigi eredményeiről.

Majer betegsége a borbélynál köhögésként, a kollégiumi ülésen pedig már komoly rosszulként jelentkezik, amit kezdetben maga a kutató is „szimpla” tüdőgyulladásnak gondol. De annyira rosszul van, hogy kórházba kell szállítani, ahol a vele szintén szoros kontaktba kerülő Szorin doktor megállapítja: Majer pestises.

Szorin vészjósló diagnózisa pedig – s itt „kacsint be” a történetbe 2020 – azonnal nemcsak a védelmi intézkedéseket: a kórházban tartózkodók, az orvos, a borbély karanténba helyezését, és a vonaton, a szállóban, a kollégiumi ülésen Majerrel érintkezők mint kontaktszemélyek felkutatását indítja be, hanem a „propagandagépezet” is. Amely – hasonlóan a mostani járvány elején is megfigyelhető kommunikációs stratégiához – elsősorban a pánik elkerülését lenne hivatott szolgálni. Épp ezért a kórház főorvosa, Szikorszkij doktor az egészségügyi népbiztossal való tárgyalása után azt ajánlja, hogy a karanténba helyezett, a kórházban tartózkodó

betegeknek azt adják be, hogy ez az egész nem más, mint pusztá influenza. Ugye, milyen ismerősen csengenek a következő, 1939-ben elhangzott, Szikorszkij doktor szájába adott szavak: „Tekintsék úgy, hogy hadiállapotban vagyunk. Szóval, az első parancs: azonnal le kell zárni a lépcsőházi kijáratokat, az emeletek között tilos a közlekedés. A kórházban jelenleg körülbelül kétszáz beteg tartózkodik. A pánik elkerüléséhez elő kell állnunk egy olyan magyarázattal, ami nem izgatja föl őket túlságosan. Be kell jelentenünk, hogy elrendeltük a karantént, aminek az oka...

– Influenza – szólal meg az apró kis nő, az infektológus.

– Ideális – helyesel Szikorszkij. – Veszélyes betegség, de a letalitása aránylag alacsony.” (37).²

Az egyik oldalon a pestist influenzának beállító, azzá „enyhítő” propagandagépezet azonban a másik oldalon – s itt kerül önmagával is súlyos ellentmondásba – a kontaktkutatásban annál durvább módszereket használ, s nem ismer mértéket.

Az Ulickaja felelevenítette történetben az, hogy az 1939-es, Sztálin, a szövegben Nagyon Magasrendű Személy vezette hatalmi gépezet hogyan „nyúl utána” a kontaktoknak, talán az egyetlen olyan összetevő, ami ma ilyen formában nincs jelen a vírus elleni küzdelemben, mert egyértelműen a sztálini diktatúra részeként értelmezhető. A kontaktszemélyekért ugyanis itt ugyanaz a fekete autó érkezik, mint a politikai vagy ideológiai szempontból likvidálni kívánt személyekért. S bár az egészségügyi népbiztos „figyelmezteti” a Magasrangú Személyt a kettő közötti különbségre, 1939 Szovjetuniójában a különbségtétel a vezér számára nem jelent opciót: „Rendben – pattan föl a Magasrangú. Segítünk. Segítünk listázni meg likvidálni is. A népbiztos megrökönyödik: – Nem, nem, itt csak karanténról van szó. Likvidálni nem kell. Késlekedés nélkül be kell gyűjteni és el kell különíteni mindazokat, akik érintkezésbe léptek a beteggel” (39–40.).

A „begyűjtés” pedig – épp azért, mert azt a lakosság politikai leszámolásnak, likvidálásnak érzékeli – nemcsak óriási félelmet és értetlenséget szül, de a rémhírterjesztésnek is táptalaját szolgál. Azaz itt „csap vissza” az, hogy a betegséget kezdetben csak egy influenzának állították be. Hiszen, ha egyértelműen kommunikáltak volna, s jelezték volna az emberek felé, hogy épp milyen ügyben érkezik értük az autó, a politika és a járványügy nem keveredett volna össze az emberek fejében. De mivel itt (is) alapvetően félrement a kommunikáció, az emberek a karantén alá helyezett kórházzal és a furcsa védőmaszkos, bőrkabátos hatósági személyekről értesülve mindenfélét kitalálnak:

² Ulickaja a pánikkeltés ellen bevetett „féligazságokkal” kapcsolatban az egyik vele készült interjúban így fogalmazott: „A mi csodálatos népünk – és ezt minden ironikus felhang nélkül mondom – hozzászokott ahhoz, hogy az igazságot soha nem mondták ki. (...) Abban az országban, amely a totális hazugsághoz szokott hozzá, a féligazság még vonzó is lehet”. Az interjú teljes szövegét lásd: <https://esquire.ru/hero/170863-lyudmila-ulickaya-o-svoey-rukopisi-chuma-kotoraya-nikogda-ne-izdavalasi-seychas-obrela-aktualnost/#part1>

„– Húha, nagy eset, hogy elvitték – szól közbe a férfi. – Úgy is kell. Ok miatt, nyilván. Az én feleségem is mondta, hogy a barátnője a saját szemével látta, ahogy előugrottak az autóból tiszta feketében vagy zöldben, arra nem emlékszem, és futás, és azok is maszkban voltak. Azt mondják, hogy pestis, úgy bizony! – mondja jól értesülten.

Az asszonyok fölhördülnek.

– Na, mit nem mondasz már, pestis! Mikor volt az, hogy pestis! Az őskorban!

– Kolera, nem?

– Az kéne neked, egy kolera!

– Dehogy kéne, de kolera, az szok lenni most. A nővérem kolerában halt meg.

– Nem kolera, pestis, hát mondom – mondja a magáét a férfi” (78.).

Akiért kiszáradva szintén eljön a fekete autó, mert fals híreket terjesztett. S a mostani helyzetre ez is rímél, hiszen, egy újabb vészjósló párhuzamként, ha nem is fekete autó, de más jármű éppúgy eljön azokért, akik veszik maguknak a bátorságot, és ebben az összekuszálódott járványhelyzetben valami olyasmit állítanak a vírussal és a védekezéssel kapcsolatban, ami a propagandagépezet működésébe nem fér bele. Az erre vetemedő illetőknek valami olyasmi jut ma is osztályrészül, mint ennek az Ulickaja megrajzolta 1939-es alaknak, a pestist kiáltó férfinak:

„Nem tudni, honnan került elő egy másik férfi, aki megfogja a karját, és finoman húzza maga után.

– Hát te mit akarsz? – csodálkozik a kacsaszájú.

– Menjünk odébb egy pillanatra – kéri a másik a lehető legszelídebben, de határozottan.

– Nem megyek, nézzék már, menjünk odébb! Én itt állok a sorban!

De ott terem egy újabb ismeretlen, ez erősebb, vállon ragadja a férfit, és ő már egyáltalán nem szelíden kéri:

– Jöjjön velem, polgártárs.” (78.).

(Ljudmila Ulickaja: Csak egy pestis, Magvető Kiadó, 2020)

Borges és Pessoa rokonlelkű utódja

„mert örök a bűbáj, a varázs”

Párját ritkító, különleges könyv Csuday Csaba (1944) „*Jelen, máshol, sehol*” c. verseket és versfordításokat tartalmazó kötete. A magyar hispanisztika nesztora, jeles esszéíró, a spanyol irodalmak kutatója és fordítója, nyugalmazott tanszékvezető egyetemi docens, első önálló kötetbe rendezett saját verseivel lepte meg olvasóit és saját magát. Ez a karácsonyi ünnepekre időzített publikáció több mint fél évszázad termésének legjavát kínálja.

Honnét az ötlet, mi volt a mozgatórugója annak, hogy Csuday Csaba elinduljon, ráadásul visszafelé haladva az időgépben Budáról Madridon keresztül Havannába, és bevezesse a költészet iránt érdeklődőket ebbe a kincseskamrába? Hadd szóljon a költő, és mondja el e kivételes mű eredettörténetét ő maga:

„*Sosem voltam csak egy valami, igazából mindig valahogy voltam, valahol, egy zűrzavaros helyzetben. Gyerek is, felnőtt is, férj is, szerető is, apa is. Műtős, műszaki rajzoló, kocsikísérő, alkalmi rakodómunkás, könyvtáros, tanár, »nevelő elvtárs«, filmrendező asz-szisztens, lapszerkesztő, mű-(nem igazi?)fordító, diplomata, egyetemi oktató, lapszerkesztő ismét [...], és vénülő nyugdíjas. Mind, és egyik se, csak a pillanat zavaros kotyvaléka. Mint-ha az elmúlt hetven-valahány évben mindig is így láttam volna magamat. Csak részlegetesen, és hátulról, mintegy távozóban. Ma már nem gyötör annyira a kétség és a kíváncsiság, hogy vajon valóban magamat látom-e a tükörben, a szeretteimben, a dolgaiban. Néha mégis elfog valami sejtés, vagy letaglóz valami bizonyosság. Vagy éppen csak gyönyörköd-tet, szórakoztat, (ön)védelmet nyújt egyfalu, folyvást omló és összeálló váram, felvillanó képeim, illetve ezek nyelvbeli visszfényei. Olyankor megesik, hogy verset írok. S talán épp ezért. S talán azért verset, de azt is csak rövidet, mert ennyire futja az erőmből. Szeretek rendet tenni, s ideig-óráig biztonságban érezni magam benne.” (Előszó).*

Az ember öregségére olyan, mint a galapagoszi kormorán: röpképtelen, mert visszafejlődtek, elkorcsosodtak szárnyai, de a szárnyalást, száguldást nem felejtette el. Álmodni még tud, útra kész: „*vegyülni szöknél mennyekbéli nyájba*”. Így indít költőnk a kötet első versében: „*Kezdeni, ha vége. Idejébe'. De jó / is lenne! Ha a végnek időbe' lenne / eleje: Á. Veleje ha volna eleve, ha / pálmafákra, Bermudákra (B) hó / is hullna.*” (Kezdeni, ha vége).

Minden a visszájára fordul, megromlik manapság, az Úr lelép a szárnyas oltár-ról és „*Isten a vicc és a horror határán, / az ég és föld között meredő szikla hasadékába /*

szorulva (még máma tovább hasad!) rémülten kiabál: / *Me too, You too...*” (Triptichon, *Me too, You too*). És így folytatja napjaink lehangoló korrajzát:

*„...hisz itt most tél van és hó és halál,
Mi vagy ki olvaszthatja fel elhidegült szívét?
Miféle meleg, milyen szeretet, hány lélekjóság
képes áthatolni a szikla, a rés jegén?
És hogyan kiáltoz az Úr, ha nyelve zúzmarás már?”*

(Triptichon, Onnan létszen eljövendő)

De míg egy másik Csuday-versben (Jónás imája a Cet gyomrában) az ember lemerül a „fagyban”, a „mocokban”, a karácsonyi katarzis Csuday szerint lehetséges. Biztató hangot üt meg és a csodának szurkol:

*„perlekedni fogtok, és az Atya mennydörgő hangját
elnyomja majd kódolhatatlan gügyögésed,
és mi neked szorítunk, hogy igazad legyen,
hogy jöjjön el a Te országod, és legyen meg
a Te akaratod, ha álm is, ha ép észnek képtelenség is,
ha holnapra tovatűnik is, hogy ez legyen
a feladat: kitalálni, felfedezni újra.”*

(Triptichon, Itt állok jászolod felett).

Nem lehet figyelmen kívül hagyni Csuday Csaba latinos derűvel fűszerezett humorát. Pars pro toto álljon itt egy részlet abból az írásműből, amit minden érett férfi egészségügyi „háziáldásként” értelmezhetne, vagy leírva amulettként viselhetne a nyakában.

*„De ugye nem kell áttérnem a férfiakra?”
kérdeztem egy héttel azelőtt Úr-o’logosztól,
amikor ultrahangképem zárványaitól megriadva
kilátásba helyezte a hetenkénti maszást.”*

És a dülmirigy tudora, aranyat érő válasza zseniálisan egyszerű, és minden ötven feletti úriember számára megszívlelendő:

*„Idefigyelj – folytatta –,
arról van szó, hogy aminek ki kellene jönni,
félíg benned marad. Félig magadba mész. Pedig*

*muszáj, ki kell ürülnie a tatuskának, érted,
különben ott varasodik, kövesedik, aztán szépen
rákosodik. Kell, érted, hetente, legalább kétszer.
És mindegy, hogy feleség, szerető, vagy a
Marok Marcsa. És akkorát tüzelj, mintha célba lőnél!”*

(Az Úr-Ó-Logosz és a Lorca töre)

A műfordítás színét és fonákját mesteri fokon ismerő Csuday Csaba a cervantesi szentenciát meghazudtoló magabiztosságról tesz tanúbizonytságot az irodalmi fordítás terén is. Ebben a tetszetős kivitelezésű kötetben, melyet a szerző lehetőleg rajzai illusztrálnak, többek között Jorge Luis Borges, Fernando Pessoa és Pablo Neruda remekeiből kapunk ízelítőt Csuday Csaba szakavatott tolmácsolásában. Benyhe János, a Magyar PEN Club egykori főtítkára mondta Csudayról, hogy „*a szépírás teljes fegyverzetében, olyan világot tár elénk, amelyről ma kevesen tudnak többet nála Magyarországon*”.

Mintha ezt a kijelentést és Csuday ízlését bizonyítaná és erősítené meg Harold Bloom, a „nyugati kánon” nagy védelmezője, az Egyesült Államok leghíresebb kritikusa. Bloom híres 26-os listájára emelte Borgest, Pessoaát és Nerudát (Dante, Shakespeare, Cervantes, Proust, Kafka és Beckett mellett), akik, szerinte, központi helyet foglalnak el a világirodalomban, nyugatról nézve.

Érdekes módon gyakran összecseng a fordított költők opusa kötetünk szerzőjének lírájával. Egy példa erre Fernando Pessoa *Epizódok / A múmia* c. verse, amit Csuday biztos kézzel ültetett át magyarra:

*„Lágy sivataggá omlik minden
Legott, készségesen,
Tapintásom láttatja velem
Szobám bársonyait,
Nem a szemem.
S íme, oázis a bizonytalanban:
A seholnincs résen át,
Csupán mint sejtelem,
Elvonul egy fénypászma-karaván.”*

(Részlet Fernando Pessoa *Epizódok / A múmia* c. költeményből.)

Talán ebben a rövid ismertetőben szólni illene Csuday Csaba származásáról is, hiszen ő születését tekintve a mi földink, a szó szoros értelmében. Egy esszéjében erről így tesz vallomást:

Születésünk helye, ideje – mondják –, hatással van egész életünkre. Esetemben az a furcsa helyzet áll elő, hogy noha Kassán születtem, féléves koromtól máig Budán élek, és bizonyos értelemben mégis kassainak érzem magam, amióta csak az eszemet tudom. Születésemben is inkább a történelem a meghatározó, mint a família története: apám a 30-as években Budapesten dolgozott, a Postánál; onnan helyezték Kassára, 1938-ban, a Felvidék visszacsatolása után. A család életében a legnagyobb időszakot jelentette a Kassán töltött hat év.

Amikor már tudni lehetett, mi történik, ha az oroszok elérik Kassát, apám eldöntötte, nem lesz sem belőle, sem a családjából idegen állam polgára. Lakást, jöletet, minden ingóságot odahagyva felpakolta feleségét és négy gyermekét egy postavagonba, és elindította Pécel felé, ahol a szülei laktak. Valójában azonban a semmibe indultunk...

Kassa – pontosabban a város elhagyása – így lett a család sorsának megpecsételője; apámat ugyan visszavette a Posta, de sosem tudott visszakapaszkodni akkori életszínvonalára. Hamarosan betegeskedni kezdett, és 49 évesen meghalt, fehérvérűségben. Mivel édesanyám, bátyám és nagyobb nővérem elbeszéléseiben az otthagyt biztonság miatt Kassa az elvágódás helyeként jelent meg, én is úgy gondoltam rá, mint a boldogság városára. Aztán, felnőve, többször is meglátogattam, gyönyörködtem szépségeiben, emlékhelyeiben, de gyermekkori képzelődéseim, vágyaim keltette várákozásom persze nem teljesült, nem is teljesülhetett. Kassa megmaradt bennem a legendák, a hiú ábrándok és a családi bajok egyik legfőbb forrásának. Így vagyok azóta is szomorkásan büszke kassai, aki mindössze fél évet töltött szülővárosában.

Jó, hogy Csuday Csabát olykor elfogja valami sejtés, vagy letaglózza valami bizonyosság. És jó, hogy olyankor verset ír, és ezzel rendet tesz, s ideig-óráig biztonságba érzi magát benne. És jó, hogy ebbe a pessoai oázisba a bizonytalanságban most beengedett minket, olvasókat is.

*Csuday Csaba: „Jelen, máshol, sehol” – versek, versfordítások,
Budapest, Magyar Napló Kiadó, 2020*

Párhuzamos

Útra készen álltam. Korán volt még, az autóbusz csak fél óra múlva indult. Téblá-boltam egy sort, felhajtottam az utolsó korty kihűlt kávé, aztán az jutott eszembe, hogy indulás előtt jólesne egy cigi. Nem szoktam a lakásban bagózni, így hát kivonultam a kamrába. Csendes, szélvédett hely, itt senkit sem zavar, ha sűrű füst-felhőket eregetek. A hajnali derengésben alig találtam meg a kulcslyukat. Hosszas pepecselés után sikerült bejutnom, odabent azonban kellemes meleg fogadott.

A pince fából készült csapóajtaja már az első lépésnél nyikordult alattam egy nagyot. Nem törődtem vele, pedig a saját érdekemben illetet volna kicserélnem korhadttal, szúette deszkáit. Ej, ráérek arra még! Ha idáig állta a sarat, remélhetőleg most sem fog leszakadni. Zuhanás közben jöttem rá a tévedésemre, ég és föld között lebegve, miközben a fülemben még ott visszhangzott a reccsenő fa keserves hangja, amint megadja magát tekintélyes súlyom alatt.

Jó sokáig tartott. Mármint a zuhanás. Nem is gondoltam volna, hogy ilyen mély ez a nyavalyás pince. Az alját is keménynek éreztem, akár a betont, pedig esküdni mertem volna rá, hogy simára taposott agyagból készült. Végül is mindegy, alaposan megütöttem magam. Talpra állni is nehezemre esett volna, ha nem segít valaki. Az a bizonyos akárki viszont ott állt a közvetlen közelemben. A fene se tudja, hogy került ide, talán a jó Isten küldte, hogy karon ragadjon, és a képembe ordítson.

– Megbolondult, ember? Meg akar halni???

Felemeltem a fejem. Reflektorok éles fénye világított az arcomba, harsány dudaszó hasogatta a dobhártyámat, mialatt megmentőm a zakómba kapaszkodva teljes erőből igyekezett felcibálni a peronra. A gyorsvonat nagy sebességgel robogott el mellettünk, kishíján leborotválva rólam a hátizsákot. A jármű által kavart légörvény szinte nekilökött minket a járdaszegélynek. Vettem egy nagy levegőt, hogy leküzdjem a rám törő pánikot, aztán megpróbáltam valahogy kikecmeregni a sínek közül. De sínek nem voltak sehol. Márpedig a vonatok vasúti síneken közlekednek, ha jól tudom. Az ám, csakhogymeg nem az én pincémen keresztül...

Rogyadozó térdekkal, bizonytalanul tántorodtam a rendőrnek, aki kíméletlenül megrázott, aztán visszakézből lekevert egy kijózanító pofont. Nem számít rutin eljárásnak, hogy egy zsarú először üt, azután kérdez, de jelenlegi állapotomban nem emeltem kifogást ellene. Furcsa egyenruhát viselt, nem is tudtam elsőre

megállapítani, melyik szervhez tartozik pontosan. Láta, hogy élek, tehát nem sokat teketóriázott velem, hanem a közeli büfé falához nyomott, hogy profi módon megmótozzon.

– Ide nézz! Megint egy kurva spiont fogtunk! – kiáltott át társának a túloldalra.

A lángost majszoló kolléga lassan megindult felénk, zsiros ujjjaival sajtreszeléket törölgetve a bajuszáról.

– Nincs nekünk akkora szerencsénk. Felejtsd el az extra prémiumot, szerintem ez a fazon nem más, mint egy nyomorult öngyilkosjelölt. Még csak nem is terrorista! Találtál rajta legalább egy bombát?

– Hát azt nem...

– Akkor meg mitől vagy úgy oda? Vigyük be, aztán majd meglátjuk.

Vas kattant a csuklómon, és mire felocsúdhattam volna, már egy megkülönböztetett jelzéssel ellátott kocsiban ültem. Egyszerűen bevágtak a hátsó ülésre, akár valami csomagot. Alig éreztem, hogy haladunk, az autó szinte hangtalanul suhant végig a reggeli csúcsforgalom miatt bedugult utcákon. A város központjában jártunk, ám hiába törtem a fejem, sehogy sem bírtam visszaemlékezni, hogyan is jutottam idáig. Tekintetem a városházára tévedt, ami ott tornyosult a főtér túloldalán. A homlokzat a közelmúltban komoly rekonstrukción esett át, de valami akkor sem stimmel vele. Akárhogy számoltam, egy emelet hiányzott róla. Kizárt, hogy tévednék, nemrégiben olvastam a történetét valami helyi lapban. Ezt a palotának is beillő hivatalt még a huszadik század első éveiben adták át, ám hamarosan rájöttek, hogy túl kicsire tervezték. Az előljáró akkor megbízta az építésszt, hogy bővítse ki saját belátása szerint. Az a bizonyos mérnök először körülnézett, aztán rendhagyó javaslattal állt elő. Megemeli az épület tetőszerkezetét anélkül, hogy megbontaná, húzat rá még egy emeletet, utána visszaereszti. Úgy is lett, a mester megtartotta az ígéretét. Elképzelni nem tudom, hogyan sikerült neki, mégis megcsinálta. Százéves dokumentált tény. De akkor hová lett róla a harmadik emelet? És mit keres a szomszédságában ez a modern bevásárlóközpont a műemléknek nyilvánított katolikus templom helyén?

Az ismerősnek tűnő házak lassan elmaradtak mögöttünk, hiába erőltettem a szemem, egyetlen tájékozódási pontot se tudtam felfedezni. Fogalmam se volt róla, hol lehetünk, vagy hogy hová tartunk. Szólni akartam a vezetőnek, hogy rossz irányba megyünk, mert a rendőrség a város másik felén van, de nem maradt rá időm.

A rendőrautó lefékezett, mégpedig a kedvenc éttermem bejárata előtt. Gyakran jártam ide ebédelni, legutóbb a múlt héten ettem itt egy finom gulyást. Érthető hát, hogy meglepett a hirtelen változás, a resti helyén ugyanis a zsaruk vertek tanyát. A Gastro-nak se híre, se hamva nem volt. Csődbe mentek volna a hétvégén? Nem hallottam róla, bár a mai világban minden lehetséges. Kár érte... most kereshetek magamnak másik kajaldát.

Egyenruhás jötevőm, aki nem olyan rég az életemet mentette meg, durva mozdulattal kipenderített a járdára. Nem mondhatnám, hogy kesztyűs kézzel bánt velem. Nagyokat taszigált rajtam, valószínűleg idegesítette, hogy földbe gyökerezett lábbal bámulom az őr bejárata fölé kiakasztott táblát. A mellette lengedező háromszínű zászló, közepén a koronával nem is zavart annyira, mint a nagybetűs magyar nyelvű felirat. Csak most jutott el a tudatomig, hogy a törvény embere szokatlan módon végig magyarul beszélt hozzám, mintha csak ez lenne a világ legtermészetesebb dolga. A városlakók közt sokan vannak, akik a konyhanyelvet beszélnek, de attól az még nem lesz hivatalos.

Kezdett az egész olyan abszurdá válni, akár egy rémálom, amiből képtelenség felébredni. Egyetlen elfogadható magyarázat kínálkozott, mégpedig az, hogy komoly agyrázkódást szenvedtem esés közben. Ettől aztán leblokkolt a tudatom, helyette meg beindult a tudatalattim. Csakhogy szinte minden porcikám sajgott a kókuszon kívül. Azzal nem volt semmi baj, ahogy a látásommal sem.

– Gyanúsítanak valamivel? – kérdeztem a kamerával felszerelt, igénytelenül berendezett kihallgató helyiségben, ahová az ingerült járőrök betetereltek.

– Nem maga kérdez, egyelőre mi kérdezőnk.

Az ügyeletes tiszt lenyomott a talajhoz csavarozott székre, aztán maga is letelepedett velem szemben.

Rendőrnő jelent meg, szó nélkül lerakott elém egy hamutartót meg egy üres kávéscsészét.

Most kezdődik a „jó zsarú-rossz zsarú” nevezetű játék – gondoltam magamban. Olvastam pár népszerű krimi, engem nem lesz könnyű lóvá tenni ilyen szakállas húzásokkal.

– Halljam a mesét! – parancsolt rám, miután kettesben maradtunk.

– Tudni akarom, mivel vádolnak! Nem csináltam semmit, mégis bilincsbe verve vonszoltak ide, és...

– Még maga kérdi? Felettebb gyanúsán viselkedett, a semmiből jelent meg egy lezárt területen, zavart viselkedésével akadályozta a forgalmat, szabotálta a rendőrség munkáját. Ráadásul szokatlan akcentusa van. Igazolja magát!

– Minden okmányom a hátizsákomban maradt.

– Tudom. A holmiját épp most ellenőrzik. Én a maga sztoriját akarom hallani. Mit keresett a Transz Hungária útjában? Ki akarta siklatni?

– Mi?

– Válaszoljon!!!

– De kérem! Én csak munkába indultam, ahogy reggelente szoktam. A Peugeot autógyár alkalmazottja vagyok.

Elgondolkodva nézett rám egy ideig, aztán megnyomott valamit az asztal lapja alatt. Kisvártatva három fegyveres lépett be egyenesen rám szegezett pisztollyal, egyikük az irattárcámát is magával hozta. A síri csendet a velem farkasszemet néző férfi törte meg hosszas torokköszörülés után.

– Hé fiúk! Ez a lökött főszer itt azt állítja, hogy a Peugeotnak dolgozik. Mondjátok el neki.

– A városi ipari parkot, beleértve az autógyárat is, még az ezredfordulón felrobantották az iszlám terroristák. Jelenleg egy bazinagy kráter van a helyén. Hajléktalanok vackolták be magukat a romos épületek közé. A helyzetre való tekintettel nem hiszem, hogy megbüntetnék, ha kicsit elkésne a munkából.

– Honnan jött, és mit akar itt? Ha őszintén bevallja, hogy a FOS számára kémkedett, azzal talán elkerülheti a rögtönítélő bíróságot! – vakkantott rám egy fiatal rendőr. Kezében tartott tárcámat olyan erővel csapta az orrom alá, hogy a vér is megfagyott az ereimben. Ennek a fele se tréfa, itt valami nagyon nagy baj van készülóban. Csak tudnám, hogy micsoda...

– Nincs mit bevallanom. Egyébként mi az a FOS?

– Ne nézzen minket hülyének! Az új orosz federáció titkosszolgálatát mindenki ismeri. Bármilyen módszert képesek bevetni a siker érdekében, még a leghihetlenebb taktikákat is, csak hogy mi átlátunk rajtuk. Jobban teszi, ha szépen énekelni kezd, mert rossz vége lesz a dolognak! Na halljam, van valami hozzáfűzni valója?

– Én csak... elindultam...

– Hát persze... Hamis iratokkal a zsebében, ismeretlen eredetű bankjegyekkel és szigorúan tiltott élvezeti cikkekkel megpakolva gyalogolt át a Trans Hungária pályáján egy évtizedek óta földig rombolt gyár felé, hogy felvegye a reggeli műszakot. Ez csak természetes.

– Hogy érti ezt? – hökkentem meg.

– Átvizsgáltuk a papírjait. Mondhatom, gyenge próbálkozás! Az utóbbi húsz évben egyetlen népcsoport sem kapott autonómiát Nova Hungária területén. Botond fiam, hozz egy atlaszt!

Elképedten meredtem az elém terített térképre. Először azt hittem, fordítva tartom, aztán nagy nehezen felfedeztem rajta Európa körvonalait Skandinávia és a Brit-szigetek kivételével. Az északi partvonal ezeket leszámítva is sokkal kisebbnek tűnt, bár lehet, hogy csak én emlékeztem rosszul.

– Na most mutassa meg nekünk, honnan jött, de szaporán, mert ha Botond kijön a béketűrésből, könnyedén lenyomja a torkán egész Európát a műbőr borítóval együtt!

Reszkető ujjal a térkép közepébe böktem. Nesze neked Kárpát-medence...

– Itt van Szlovákia. Innen származom.

A rangidős összeráncolt szemmel figyelt, aztán a beosztottjaira nézett. A Botond nevű kezdett először röhögni, mint aki biztos benne, hogy ezek után tényleg megetetheti velem az egész vaskos térképgyűjteményt. A többiek még bírták egy ideig, aztán kitört az általános jókedv. A nem várt fordulattól bizonytalanul, kissé ijedten én is vigyorogni kezdtem, mire valaki úgy pofán törölt, hogy kis híján elharaptam a nyelvem.

– Ilyen nevű ország nem volt, és nem is lesz! Abszurdum! Ilyen nevű nép sincs! Még csak nyelv sincsen, amit használhatnának. Azt ajánlom, gondolja át a mondanivalóját, ha jót akar magának!

– Ha nem hisz nekem, nézze meg a jogosítványomat! Ellenőrizze a személyi igazolványomat! A... pénzemem, vagy a bankkártyáimat! Nézze meg a telefonom szolgáltatóját, a munkahelyi azonosítóm... a törzsvásárlói kártyáimat, vagy a...

– Hát ez az. Mind hamis, egytől egyig. Fantomország fiktív iratai. Nem mondom, eredeti ötlet, nálunk azonban nem megy vele semmire! Amíg mi itt húztuk az időt, egyik asszisztensem átfaxolta az összes kópiát a Magyar Tudományos Akadémiának. A nyelvészek időközben elemezték, és válaszoltak. Tessék! A szöveg minden bizonnyal szláv eredetű, nincs kizárva, hogy orosz. Nyomokban emlékeztet a múlt században itt élő őslakosok keverék nyelvére, ők azonban soha nem alapítottak országot ezen a területen. A szakvélemény szerint: „...nem is tehették, hiszen elvesztek a rengeteg nyelvjárás okozta káoszban, amit senki sem egyesített, ezért fokozatosan beolvadtak a magyar ajkú lakosok közé.” Szlovákia nevű állam nem létezik, a bankkártyák mögött nem állnak valódi pénzügyintézmények, az igazolványai értéktelen plasztiklapok, a beléjük épített csip működésképtelen, a telefonjával pedig lehetetlen befogni bármilyen jelet, ami a lakosság számára szabadon hozzáférhető. Ez a készülék valószínűleg nem is civilek közti kommunikációra lett kitalálva, inkább valamilyen titkos projekt terméke, aminek nem ismerjük a működési elvét. Nincs kizárva, hogy kémkedésre szolgál, ezért további vizsgálatnak vetjük alá. Akar ehhez hozzáfűzni valamit?

– Nem...

– Így is jó. Csakhogy ez még nem minden. Ehhez mit szól?

Az erősen megviselt cigarettás skatulya koppanva landolt az alacsony asztalkán. Megvontam a vállam, aztán utána nyúltam, hogy rágyújsak egy cigire. Ha hamutartó van előttem, nem szokásom kérdezni, vajon szabad-e?

A lapátméretű tenyér úgy csapott a kezem fejére, mintha rakoncátlan kölyköt regulázna rosszkodás közben.

– Hoppá! Ezt is megvizsgáltuk. Egy szálát felküldtünk a laborba, és kiderült, hogy nikotint tartalmaz. Lassan ölő halálos toxin. A birtoklása illegális, használata pedig halálbüntetést von maga után Nova Hungária törvényeinek értelmében. Remélem, felfogta, hogy mekkora szarban van! Vallja be, kit akart vele megmérgezni? Enyhítő körülményként fogom a bíróság elé tárni.

Tényleg jólesett volna egy cigaretta, de ezek után meg sem mertem szólalni. Ha ezek nem dohányt szívnek, akkor vajon milyen büdösen füstölgő francot? És ha kérnék egy kávé, mielőtt börtönbe vetnek, vajon mi a garancia rá, hogy nem akasztanak fel csak azért, mert koffeint tartalmazott?

A zsarú megpróbált türelmesnek látszani, ám az arca már a szívinfarktus első jeleit mutatta. Kezdett vörös alapon bezöldülni. A zsebébe nyúlt, hogy egy legális

bűzrudacsukat kotorásszon elő, ami, ki tudja, mit tartalmazott, de tutira nem járt érte nyilvános kivégzés. A szűkre szabott helyiség hamarosan megtelt halványlila füsttel. A halántékom lüktetni kezdett, a gyomrom lassan emelkedett egészen a torkomig, gyors fulladással fenyegetve. Még hallottam, hogy szólnak hozzám, valaki kérdez valamit, miközben durván ráncigálnak, aztán elvesztettem az eszméletemet.

Nagy pofon csattant az arcomon. Lehetetlen számontartani, hogy valójában a hányadik a mai nap folyamán, ha azzal sem vagyok tisztában, hol és mikor kezdődött szokatlan kalandom, ami egyszerű hétköznapi napnak indult, ám időközben valami egészen más lett belőle. Hamarosan megérkezett a tasli párja is, nehogy véletlenül megsántuljak. Erős kezek markoltak belém, ismerős hangok csiklandozták a fülem, de sehogy sem tudtam értelmezni a jelentésüket. Jobb híján elhagytam magam, hadd vigyenek, ahová akarnak, akár ki is végezhetnek, csak gyorsan és fájdalommentesen csinálják.

– Szlovákia nem létezik! Nincs, nem volt és nem is lesz! Éljen Nova Hungária! Halálbüntetés a dohányosokra! A Nemzeti Bank minden kártyája hamis, meg az összes pénze is! Az ipari park felrobbant, Angliát elsöpörte a szökőár, Svédország a tenger fenekére süllyedt. Igazat mondok, én egy FOSos kém vagyok! – krákoztam az engem cipelők fülébe.

A fiatal mentős értetlenül meredt a főnökére, aki a bokámat fogta.

– Mi baja van? – kérdezte.

– Semmi különös azon kívül, hogy majdnem megfulladt az erjedő boroshordókkal teli pincében. Egy ideig kényszerképzetei lesznek, de szerintem kiheveri. Szerencséje volt, a sógora találta meg az utolsó pillanatban. Tartozott neki egy zöldhasúval, azt jött visszakérni. Látod, mire jó, ha lógsz valakinek? Számontartanak akkor is, ha egyébként a kutya se nézne rád...

Okkult mesék jegyzéke

1. A rontás

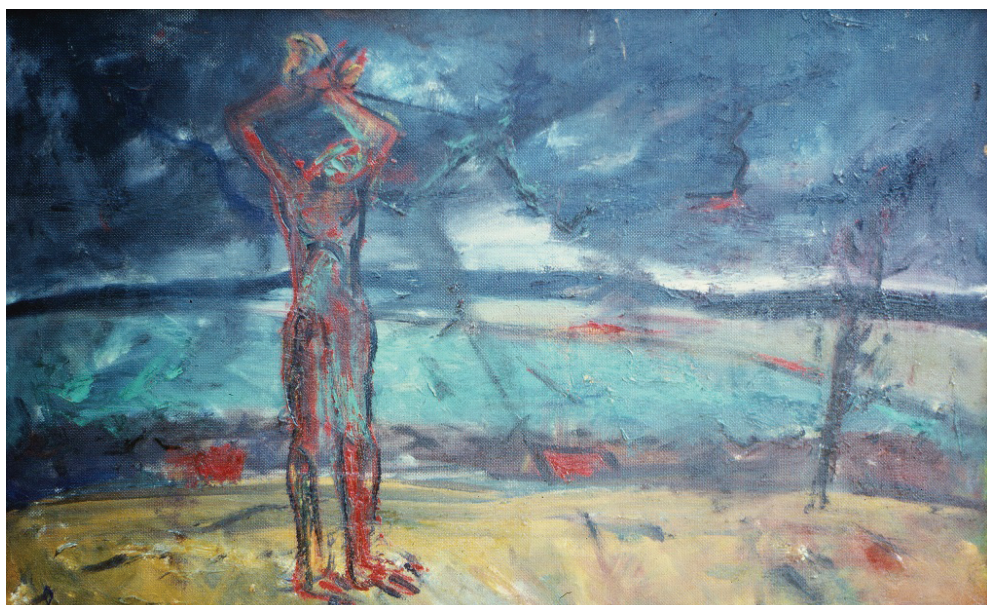
Egy vénasszony jósolta régen.
Tizenöt lehettem. Miniben
álltunk az utcán. Kábán,
cigivel, tinédzseren.
Még mindig álmodok róla,
jó barát volt akkor, akivel
ott álltunk, szőke, örült fiatal.
Halál táncolt a szemeiben.
Neki mondott a néne
boldog szerelmet, szerencsét.
Csörögtek a láncok,
kocsik süvítettek a többsávoson.
Nézett mindenhova, csak rám
nem. Végül kimondta.
Rekedten élém szórta förtelmes
szavait, és elcsoszogott.

2. Gyengéim

Karikás szemek, mentális túra.
Sosem alszol igazán.
Mindig csak azok a fantáziák
régiszerelmek kárhozott szeánszok.
Jónak tűnsz pedig csak jól
leplezed azt, ami benned lakozik.
Mindenkinek létezik Achilles-
sarka de csak kevesen
ugranak, ha megtapossák.

3. Funfact

Régen menő volt berúgni.
Aztán egy ideig ciki lett.
Most meg újra megfiatalít,
mintha tini volnál, aki a
családi tiltás ellenére is
kiszökött. A városban
pénztekezni, ezt jelentette
a szabadság, és pár deci
vodkanarancsot a Pirosban.
Boldogabb voltál bárkinél,
ha nem kérték el a személyit,
a Kálvária lépcsőin vékony
cigivel az ajkaid közt
amit amúgy se szívni se fújni
nem tudtál igazán.

A SZMÍT és a szerkesztőség hírei

A Szlovákiai Magyar Írók Társasága Arany Opus Díj címmel, idén 14. alkalommal írta ki a pályázatot szlovákiai magyar szerzők számára. A díj szabályzata értelmében a bírálóbizottság tagjai, Farkas Wellmann Éva költő, szerkesztő, Juhász Katalin költő, újságíró, Jancsó Péter prózaíró, főszerkesztő külön értékelték a líra és a próza kategóriát. A 25 pályázó közül 11 pályázott verssel, 14 prózával. A vers kategóriában a Nufi jelige alatt beküldött versciklus nyerte el az Arany Opus Díjat. A mű címe *Kapcsolatvariációk K.-ra, É.-re és P.-re*, szerzője pedig Katona Nikolasz. A próza kategóriájában a zsűritagok szavazatainak összevetése után a Bolond világ jeligével ellátott *A bosszú* című elbeszélés nyerte el az Arany Opus Díjat, melynek szerzője Fiala Ilona. A szerzőknek gratulálunk! A pályaművek a <http://szmit.hu/arany-opus-palyazat/> linken olvashatók.

*

A Szlovákia Magyar Írók Társaságának Választmánya Hogya György írónak ítélte oda a Talamon Alfonz-díjat a *Daszvant árnya* (2019) című kötetéért. Az idei ünnepélyes díjátadásnak eredetileg Fülek városa adott volna otthont, de sajnos a vészhelyzet és a korlátozások miatt erre az évben már nincs lehetőség. A díjazottnak szívből gratulálunk!

*

A Szlovákia Magyar Írók Társaságának Választmánya Z. Németh István költőnek, írónak ítélte oda az idei Forbáth-díjat a *Csipevényi fény* (2019) című kötetéért. Az új verskötet az elmúlt hét év termésének legjavát szeretné eljuttatni az olvasókhoz. Érdekessége, hogy Z. Németh István édesapja fotói illusztrálják a verseket. A díjazottnak szívből gratulálunk!

*

Kövesdi Károly a huszonkettedik európai újságíró, aki megkapta az Európa-érmet magas színvonalú, felelős, szellemes, sok kockázatot vállaló sajtóemberi tevékenységéért. Kövesdi Károly nevét 1970-es évektől jegyzi az irodalom, első versei és írásai 1973-tól jelentek meg a hazai magyar lapokban. Eddig tucatnyi könyvet publikált. A díjazottnak szívből gratulálunk!

*

A Petőfi Irodalmi Múzeum pályázatot hirdetett fiatal bölcészeknek és irodalmároknak az Oláh János szerkesztői ösztöndíj elnyerésére. Az ösztöndíj kuratóriuma 2020. november 19-i ülésén a 42 pályázatot elbírálva megosztott ösztöndíjban részesítette Jancsó Pétert, az Opus főszerkesztőjét.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Aich Péter (Pozsony, 1942): költő, prózaíró, szerkesztő, tankönyvszerző. Mosonmagyaróváron él. A Pozsonyi Casino alapító tagja.

Antal László (Füzesabony, 1950); költő, magyar–német szakos tanár. Budaörsön él. Legutóbbi kötete: *Nekem a szó* (versek, 2013).

Bolemant László (1968): mérnök, költő, műfordító, fotós, szerkesztő. Budapesten él. Legutóbbi kötete *A megrajzolt idő* (2019).

Borges, Jorge Luis (Buenos Aires, 1899 – Genf, 1986): argentin költő, író, esszéíró, irodalomtörténész

Csapody Kinga (1980): író, szerkesztő, újságíró. A Szépirok Társaságának tagja.

Csuday Csaba (Kassa, 1944): költő, prózaíró, szerkesztő, a spanyol nyelvű irodalmak kutatója és fordítója, nyugalmazott egyetemi docens. Budapesten él. Saját verseit és versfordításait tartalmazó kötete *Jelen, máshol, sehhol* címmel jelent meg.

Ferdinandy György (Budapest, 1935): József Attila-díjas író, költő, kritikus, irodalomtörténész. A Magyar Művészeti Akadémia tagja.

G. Kovács László (Pozsony, 1961): történész, műfordító. Patrik Ouředník *Europeana* c. regényének fordításáért 2003-ban elnyerte Az Év Könyve díjat.

Galina, Marija (Kalinyingrád, 1958): orosz író.

Gyürky Katalin (Balmazújváros, 1976): irodalomtörténész, színikritikus, műfordító. Debrecenben él. Dosztojevskij művészetéből doktorált, fő kutatási területe a klasszikus és kortárs orosz próza.

Háy János (Vámosmikola, 1960): József Attila-díjas író, költő, festő, illusztrátor. Legutóbbi kötete a *Ne haragudj, véletlen volt* (2020).

Kovács Jolánka (Nagybecskerek, 1958): magyar író, műfordító. Muzslán él.

Kulcsár Ferenc (Szentés, 1949 – Dunaszerdahely, 2018): költő, író, szerkesztő. Madách Imre- és Forbáth Imre-díjas.

Pessoa, Fernando (Liszabon, 1888 – Liszabon, 1935): portugál költő, a portugál modernizmus legkiemelkedőbb egyénisége

Rump Tímea (Salgótarján, 1995): író, költő, tanár. Egerben él. Első meseregénye *Levendula hercegnő* címmel 2021 januárjában jelenik meg.

Tamási Orosz János (Budapest, 1953): író, költő, kritikus, újságíró. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Ezerkilencszáználvanegy* (verskompozíció, 2019).

Tóth László (Budapest, 1949): költő, író, szerkesztő. Dunaszerdahelyen él. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Megkötni az időt* (válogatott interjúk, 2019).

Tóth N. Katalin (Zseliz, 1975): prózaíró. Jelenleg biztonsági őrként dolgozik. Sárón él.

Varga Imre (Kisgyarmat, 1950): költő, író. Tinnyén él. Petőfi Sándor Sajtószabadság díjas (2003). Legutóbbi kötetei: *Az éntelenség gyönyöre* (versek, 2019); *Pókvári mese* (bábjáték, 2019).

Végh Zsoldos Péter (Érsekújvár, 1952): műfordító. Angol, spanyol és portugál költőket, írókat fordít magyar és szlovák nyelvre. Pozsonyban él.

Vilcsek Béla (Budapest, 1956): irodalomtörténész, kritikus. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Hármaskönyv* (2017), *A halandó bosszúja* (2017), *Cselényi László élete és életműve* (2016)